

Р. ЗАДЕСНЯНСЬКИЙ

**ЧОЛОВІ ПРЕДСТАВНИКИ
УКРАЇНСЬКОГО
ВИРОДЖЕННЯ:**

Ю. ЯНОВСЬКИЙ,

М. КУЛІШ,

В. СОСЮРА.

Із серії:
"УКРАЇНСЬКЕ ВІДРОДЖЕННЯ І ВИРОДЖЕННЯ"
1920-их і 1930 років

Р. ЗАДЕСНЯНСЬКИЙ

**ЧОЛОВІ ПРЕДСТАВНИКИ
УКРАЇНСЬКОГО
ВИРОДЖЕННЯ:**

**Ю. ЯНОВСЬКИЙ,
М. КУЛІШ,
В. СОСЮРА.**

diasporiana.org.ua

Торонто — 1979

Printed by: — THE BASILIAN PRESS
286 Lisgar St. Toronto, Ontario, Canada, M6J 3G9

КІЛЬКА СЛІВ ПРО "ВІДРОДЖЕННЯ І ВИРОДЖЕННЯ"

Автор цих рядків не раз повторював у своїх працях слова американця Емерсона і то не з тої причини, що уважає його за винятково мудру особу, або, що взагалі годиться з його думками, тільки тому, що ті слова, які наводив, були і є винятково правильними і глибокими. Він сказав: "Кожна революція було спочатку ідеєю в голові одної людини". Ці слова не тільки є рішучим запереченням ріжних матеріялістичних теорій, але й підкресленням першества ідеї та ролі виняткової одиниці, а потім де-що ширшого гурту в започаткованню руху, який кінчався культурною і політичною революцією. Національна чи політична революція завжди попереджувалася революцією світоглядвою і тому могло минути досить часу поки вона ставала всеобіймаючою.

Відродження, або взята з французької мови назва — ренесанс, не випадково виникло в Італії. Загально-відомим фактом є, що в передхристиянську добу створив греко-римський світ ряд цінностей в ріжних ділянках розвитку людини, починаючи з мистецтва (література, різьбярство, архітектура, скульптура, театр і т. д.) і кінчаючи на філософії, праві державному і цивільному та науці.

З християнством прийшло пановання церкви у всіх ділянках людського життя. Церква створила також ряд цінностей у царині етики й моралі і почасти мистецтва, але вона, сприйнявши де-що з культурної спадщини, "канонизувала" сприйняте і спинила тим дальший розвиток сприйнятого. Засуджуючи напр. Коперніка і Галілея церква в дійсности боронила не християнську догму, а прийняту беззастережно науку поганського філософа Арістотеля про будову світа. Оця "канонизація" прийнятого і унеможливлення дальшого вільного розвитку і була причиною певної

дегенерації або виродження культури, яка, дійшовши певних меж, змусила шукати виходу. Тому, що Італія жила більш менш вільним і заможним життям, а історію стародавнього Риму уважала за історію своїх предків, свого народу — власне там виникла в чиїсь голові ідея пошукати в скарбниці власної культури цінностей, які дадуть змогу, відкинувши те, що привело до дегенерації, спробувати відродити і розвивати далі колишні осяги й надбання у всіх ділянках людського життя. Так уже в XIV віці стає Італія колискою відродження.

Цей рух поволі перекидається до інших країн, але і в самій Італії він не встані відразу охопити всі ділянки людського життя і потрібно було на це і пари століть і появи ряду людей з винятковими властивостями, людей геніальних, людей з міцною волею і невгнутим характером, що на першому місці ставили свою ідею, а не себе і свою родину. Звичайно, не міг ренесанс не виявитися в ділянці національно-політичній і не привести до зліквідування партикулярних "патріотизмів", висунення ідеї єдності і примату державної суверенності по можливості всіх заселених італійцями земель. Це стремління включити всі землі в склад своєї держави є ще поки-що нездійснене, бо воно є питанням відродження римського духа і сили. Не слід забувати, що в XIV віці Італія складалася з ряду незалежних міст-республік, отже не була під владою чужинців, хоча протягом чотирьох століть, завдяки тому не раз підпадала на певний час під чужу владу. Власне Італія може служити прикладом, що відродження неухильно веде до відновлення цілковитого, справжнього суверенітету ("рісорджімент"). Цю неухильність вичерпуюче зясував Фіхте у своїй 12 "Промові до німецької нації". Наводимо його слова: "Що ж це за літературу може мати нарід, який не має політичної самостійності? Чого ж прагне мудрий письменник і чого може прагнути? Лише і тільки брати чинну участь у загальному і громадському житті, перетворювати і переробляти, наближаючи до своїх ідеалів... Тому він може і буде писати тою мовою, яка є державною мовою, якою думають ті, що правлять, мовою народу, що створив самостійну державу і творить її далі."

З наведеного ясно, що всяке справжнє відродження має на меті відновлення цілковитої суверенності самостійної і ні від кого незалежної держави, бо у сучасному світі лише вона дає цілковиту волю і змогу всебічного розвитку нації, яка тільки тоді може дати свій вклад у культурний розвиток народів Землі. Зречення ж боротьби за досягнення цілковитого суверенітету є проявом дегенерації, виродження, чимсь подібним до заходів підлітка спинити свій дальший ріст і стати скарловатілою потворою.

Чи має Україна що відроджувати? Має. За часів Володимира Великого, Ярослава Мудрого чи Володимира Мономаха українська імперія і під оглядом культури належала до числа найпередовійших держав Європи. Але створені нею цінності в ділянці культури і мистецтва по упадку імперії пляново і систематично багатьма наворотами нищили москалі та їхні спільники, так, як еспанці нищили записи і книжки майї. Особливо енергійно нищили їх у протязі XVIII віку. Тому ми маємо тепер надто мало з того, що створив наш нарід за давніх часів. Пожвавлення культурного життя по перемогах гетьмана Богдана було тісно пов'язане з відновленням державности і зі свідомістю того, що козацька Україна не є якимось новотвором тільки оживаючою князівською державою. По Полтаві підчас останніх 260 років перебування в московському ярмі москалі на початку винищили ідейнішу, кращу частину старшини, яка не змогла емігрувати, а решту за такий довгий час перетворили або на яничарів-перевертнів або на калік-українофілів. Лише поволі починає зникати "українофільство", частково перетворюючися в автономістів з якими й досі ведуть боротьбу представники справжнього відродження, яке започаткували такі націоналісти, як геніяльний син українського народу — Тарас Шевченко, С. Руданський, а продовжували: Олена Пчілка, Леся Українка, Міхновський, Д. Донцов, В. Отамановський та інші. Але і націоналісти і автономісти на всіх відтинках культурного, економічного і політичного розвитку натикалися на московський спротив і нарешті само життя змусило українських діячів, навіть здегенерованих ворогів власної державности, оголосити самостійність України. Але вихованих москалями за чверть

тисячоліття яничарів було серед освіченої верстви багато більше і це спричинило по трьох літах боротьби нове поневолення України. Підчас громадянської війни, яка одночасно відбувалася між самими москалями, вони мали можливість переконатися, що всі спроби боротьби проти режиму, незважаючи на всебічну допомогу переможної Антанти (зброєю, амуніцією, танками, одягом, харчами і навіть десантом) були легшими для подолання московсько-більшевицькій владі за національні війни. Підчас українсько-московської війни надзвичайно зросла українська національна свідомість і почалося широко закроене національне відродження.

По збройному опанованню країни стало "бойовим завданням" окупантів зліквідувати всі прояви національного відродження і то так, щоб не викликати спалаху націоналізму. Для цього треба було використати автономістів-драгоманівців, які думали, що можливо в межах чужої держави розвивати власну культуру і то навіть з допомогою нації-гнобительки! Підкинувши до культурних організацій трохи "зукраїнізованих" москалів, типу Фітільова чи Лозовягіна, можна було викликати регенерацію дегенеративних процесів і обернути непомітно відродження у виродження, стосуючи одночасно терор і голод, але так ніби національний момент не грав при тому жодної ролі. Герольди того виродження в першу чергу підкреслювали непопушність "союзу" з москалями. Фітільов підчас т. зв. "літературної дискусії" підкреслював у своїх памфлетах стало: "не треба плутати політичного союзу з літературою", а дальші події показали до чого веде "неплутання". Одночасно почали впливати на поверхню пропaгатори спочатку ідеї "спільної батьківщини", а потім і "єдиного советського народу". Українській культурі дозволяють Фітільов (і "хвильовисти") "виявити і **ВИЧЕРПАТИ** своє національне (не націоналістичне) **ОФАРБЛЕННЯ**." Це означає, що в істоті речі українська культура не сміє ставити собі таких завдань, про які говорив Фіхте тільки має чужий зміст і самозрозуміло — чужу ідею "офарбувати" в свою фарбу. Вийде, звичайно, щось подібного до "перелицьованої" Енеїди. "Вичерпається" запас "фарби" і освіченіші

верстви перейдуть без примусу на московську мову. Так представники нашого "виродження" в 20-их роках провели окуповану Україну через провінціалізм до обмосковлення.

Збараніла, осідлана п'ятиколонниками еміграція, яка розпилася, яка цілковито стала нездатною до думання і коли й прочитає наведене в горі і без того пояснення ясне твердження Хвильового все одно буде як справжня отара сунути у вказаному "хвильовистами" напрямі просто в безодню, бо очевидно, причеплені титули докторів і професорів та інженерів не заступлять звичайного незатуманеного розуму. Коли б не такий стан то вони, не вважаючи Фіхте "авторитетом" гідним їхньої уваги, могли б бодай прочитати, що на цю тему написав "геніяльний мятежник", якому поклонявся Фітільов і хочуть хвильовисти нас навчити поклонятися — Ленін. А написав він ось що: "Ми любимо свою мову і свою Батьківщину... ми сповнені почуття національної гордості, **ХОЧЕМО ЗА ВСЯКУ ЦІНУ ВІЛЬНОЇ, НЕЗАЛЕЖНОЇ, САМОСТІЙНОЇ, ДЕМОКРАТИЧНОЇ, РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ВЕЛІКОРОСІЇ**".

Нехай би спробували за життя Леніна "фітільовщики", "шерехівці" і тутті фрутті проповідувати москалям "виявлення і *вичерпання* свого національного офарблення і "політичний союз" напр. з США (очевидячки з переходом на англійську мову і скасуванням власного війська і всього того, що в СРСР є "всесоюзним") — певно Ленін дуже виразно на те б зареагував!

Нашим завданням є дати змогу за допомогою прикладів зрозуміти чим різниться засадничо відродження від виродження і не з чужих запевнень, а особисто, на підставі не цитат, а порівняння цілих творів передрукованих без змін і пропусків побачити чим різниться відродження від виродження.

Не підлягає сумніву, що коли ми знехтуємо і те, що ми наводили з Фіхте і те що з писань Леніна (не подаємо за браком потреби подібні твердження цілого довгого ряду визначних людей) і забудемо блискучий сатиричний нарис О. Вишні "Плуг" то не одному примітивові може здатися, що помиляються ті, хто думає, що не може поневолений нарід під панованням окупантів розвивати свою культуру,

бо ж відродження йде семимилевими кроками, бо ж коли в 1917 році число українських письменників, мистців і вчених не перевищало разом і пари сотень то нині можна нарахувати самих письменників понад тисячу. Але ціла біда в тому, що окупанти зуміли подбати, щоб зріст кількості був поєднаний зі страшенним упадком якості. Українська література перетворилася у нікому не потрібну, шабльонову нудну пропаганду, у бездарний хор панегіристів, які славославлять все, що зробить окупаційна влада. Перед революцією був такий "письменник", якого не можна знайти в жодній історії літератури, звався він "Півень". Тепер таких "півнів" розплодилося тисячі, але зате немає жодної Лесі Українки! І такою буде кожна література, яка стала літературою провінційною, зрікаючися суверенності політичної й можливості по своїй вподобі уряджувати своє життя у всіх його ділянках, внутрішнє і зовнішнє, не перетворюючися, як писав той же Фіхте, у "порожню балаканину для подразнювання ледачих ушей", або в проурядову пропаганду від котрої мухи дохнуть, а "громадяни" СРСР засипають без "снотворного зілля". Словом — не стаючи захвалюваною "шерехами, лавриненками і ко." літературою "виродження 20-их років."

Які можливості на практиці має така "література", показує нам наочно приклад Остапа Вишні. Справжнім сатириком і гумористом є не той хто виставляє на глум незгодливність водія тролейбуса чи хиби театрального "статиста", що виступає в "масових сценах", тільки той хто батогом сатири бє засадничі хиби державного ладу чи громадянства. Отже в роках 1924—1927 видали окупанти (видавнича справа була в руках уряду) аж чотири багатотиражних накладі "Вишневих усмішок сільських". Москалі і їхні прислужники певно думали, що в них висміюється темних "хахлов" і "мужіков" і, читаючи, весело сміялися. Щойно згодом додумалися, що автор і тисячі "хахлов" могли повторити звернені до глядачів кінцеві слова "Городничого" з "Ревізора" Гоголя: "З КОГО смієтесь? З СЕБЕ смієтесь". Почали уважніше приглядатись до його дальших писань. У 1934 році повезли О. Вишню "туди куди Макар телят не ганяв" і пробув він там десять років!

По війні і смерті Сталіна, з політичних міркувань москалі "реабілітували" і випустили певну кількість засланих, у тому числі і О. Вишню. У 1960 році видало В-во "Радянський письменник" довідник: "Письменники Радянської України". У ньому присвячено дві сторінки і О. Вишні. На стор. 74 так "дипломатично" пояснено мовчанку письменника протягом 10 років заслання: "Починаючи з 1934 року, у зв'язку з тим, що громадянське ім'я письменника було несправедливо опорочене, в його творчій діяльності була майже десятирічна перерва".

"Сільські усмішки" О. Вишня цілево писав тим українсько-московським жаргоном, яким говорять напів зденаціоналізовані селяни околиць Харкова, а і села взяті з тих же околиць, бо хоча всі розуміли, що справжньою столицею була Москва, однак "декретовою" столицею УСССР був Харків і тому не можна було сказати, що описане в тих "усмішках" торкається "ведмежих кутків". А тепер звертаємо увагу на незаперечний факт, що по "реабілітації" у *ВСІХ ЧИСЛЕННИХ ВИДАННЯХ ТВОРІВ* Вишні, що вийшли, або виходять *ВСІ ІНКРИМІНОВАНІ* йому твори, або *СПОТВОРЕНІ ДО НЕПІЗНАННЯ АБО ЗНИКЛИ ЦІЛКОМ*. Отже справа з "несправедливим опороченням" стоїть досить неясно, а за те ясно, що "політичний союз" не є справою "непов'язаною" з культурним розвитком, і що навіть за "усмішку" можна потрапити на заслання.

Подібну ж "операцію" (лише без заслання бо Мосендз був не в СССР і помер) пророблено з його творами і біографією.

Твір же Ю. Яновського, яким він ширить деморалізацію і зрадництво поспішила еміграція перевидати в числі своїх перших видань в Америці. Далі ми подаємо аналізу того твору ("Майстер корабля"), але тому, що читачу, особливо з Західніх Земель важко буде зрозуміти усю спотвореність життя і підступну протиукраїнську агітаційність того твору друкуємо далі без найменших змін і пропусків цілеповідання "Бізнес", бо кожному з "нової еміграції" відомо, як свідкові того, що діялося, що було якраз навпаки.

Це оповідання (як і де-які інші) початково написав він по московськи і звалось воно "Ансбах", а потім він його переклав на українську мову і змінив заголовок на "Бізнес".

У більшості таких американських бібліотек, які мають також український відділ, можна знайти це оповідання в советському виданні. Самозрозуміло, читачі, які належать до "старої еміграції" уважатимуть усе там написане правдою.

В цій же книжці подаємо і твір другого представника нашого виродження 20-их років — Сосюри. Треба думати, що читач доміркується чому з запалом популяризується і видається для еміграції подібні твори, а промовчується цілком творчість справжніх представників відродження того періоду.

По трагічному закінченню визвольної боротьби 1917 — 1920 р.р. процес відродження не завмер відразу, навпаки, воно далі розвивалося поза межами окупованих москалями земель і основною його прикметою був зріст національної свідомости і націоналізму скерованого вістряма проти Московщини.

Основною ж прикметою поступової дегенерації, виродження було і є намагання цілковито зліквідувати антимосковські настрої і через червоне українофільство та москвофільство довести до цілковитого перекінчництва. При тому dokonувалося через цензурування, фальшовання і неправильне коментування спотворення творчости та ідей тих давніших авторів, які були раніше представниками справжнього українського відродження. З них чи не найбільше спотворено "Кобзаря", з його ж, автора, зроблено мало не москвофіла і комунофіла. Такій же "обробці" підпала і Леся Українка і ряд інших авторів.

З "новою еміграцією" прибуло досить московських "пятикольонників", які й оголосили період дегенерування "ренесансом 20-их років" і почали ширити розклад поза межами ССРСР.

Ясно, що "пятикольонникам" не подобається все, що повстало підчас початків відродження і його розвитку, вони хочуть викликати у тих кого не досягає московська лапа, призириство до того, як до нездалого й престарілого. Тому

їм не подобаються січові пісні, пластові пісні і марші. Вони хочуть те все дати на глум, як "монотонне або понуре", у тих піснях, мовляв, "ще панує Пациків" натомість у них самих і зараз *"оформлює ритм биття серця і крок ноги . . . маршове, бадьористе "Москва моя, страна моя, ти самая любімая"* (Ю. Шерех "Думки проти течії", стор. 57, рік видання 1949). Тому, що українцям, які жили перед війною на захід від "рижської лінії" ці слова мало говорять, подаємо первісний текст цієї пісні, приймаючи під увагу, що саме вони підтримують з запалом п'ятиколонників, особливо коли ті забезпечені "титулами".

Ось текст:

"Шірока страна моя родная
Много в ней лесов, палей і рек
Я другой такой страны не знаю
Где так счаслів бил би человек

Ат Москви до самих до окраїн —
Южних гор і северних морей
Рускій ліш шагаєт как хазяїн
Необятной родіни своєї.

Всюду жінь прівольна і шірока
Словно Волга вольная тєчьот
Молодим — везде у нас дорога,
Старікам — везде у нас пачот.

Но сурово брові ми насупім
Єслі враг захочет нас сламать:
Как невесту — родіну ми любім,
Бережом как старєнькую мать.

А тепер для тих котрі не знають московської мови даємо хоч прозовий, але за те цілком докладний переклад:

Шірока моя рідна країна
багато в ній лісів, ланів і річок
я не знаю іншої країни
в якій такою щасливою була б людина.

Від Москви і аж до самих крайніх меж
й гір південних і півночі морів
москаль тільки ходить як господар
неосяжної своєї батьківщини.

У нас усюди життя свобідне і широке
наче Волга вільная тече
молодим — усюди шлях відкритий,
а дідам усюди шана є.

Та суворо зморщимо ми брови
як-що ворог схоче нас зломити
як наречену батьківщину ми любим
бережем наче стареньку маму.

Коли з політичних міркувань було наказано замінити слово "москаль" словом "людина" — вірш втратив глузд. Ясно, що "людина взагалі" не може мати окресленої батьківщини, рідної країни і то з означеними межами, які є межами московської імперії, в якій наче б то найкраще живе людина. В тій ясно окресленій країні, якої центром є Москва, москаль походжає, як господар своєї величезної батьківщини. Всюди підкресла любов власне до московської батьківщини, всюди означені московські межі, центром тої країни є Москва, а розмах життя порівняно з Волгою, річкою, що з нею повязане життя московського народу. Коли б хтось написав мьєлодію тої пісні, але не існувало б слів — не мала б вона у москалів жодної популярности. Її успіх серед москалів є наслідком думок у яких вилилися московські націоналістичні мрії, месіянізм і патріотизм. Власне ті слова, а не мьєлодія викликали і викликають у московських диверсантів радісне биття серця, підбадьорювали, і самі їхні ноги рухаються в такт улюбленого маршу. Звичайно, виконуючи свої завдання вони повинні б здавалося робити то мовчки, не "розперезуючися", але... але вони мали і мають українську еміграцію нізащо, вони переконалися, що укр. еміграція не тільки "не вміє думати", але навіть "не вміє констатувати" (слова Ю. Шереха, "Думки проти течії", стор. 60), а тим більше — робити належні висновки з таких цинічно-нахабних признань.

Москалі протягом п'яти років неорієнтувалися кого виставляє О. Вишня на глум, але все ж помітили і ...заслали автора на 10 років. Українська ж еміграція протягом 20-ти років не додумалася порадити вернутись тому хто так переживає наведену пісню на його батьківщину, а знова М. Кулішеві від появи подібної своїм підлим спотворенням правди до оповідання Ю. Яновського "Бізнес", пропагандової пєси "97" за 54 роки не додумалися "визначити" місце серед виродків-зрадників свого народу, виствляє його пєси, в яких він за чергою мішає з болотом всі українські течії. Москалям (коли ходить про "Сільські усмішки") вистарчило 5 років, а більшості укр. емігрантів і 54 є мало. Тому москалі мають державу, а ми, як написав Франко є "у сусідів гноєм!"

І треба собі нагадати, що "старт" починали всі "лозовягини, петрови, оглобліни, меншови, шевельови, державіни і т. д. зі "співпраці з "організованими націоналістами", та "гетьманцями", послуговуючися "Аркою", "Орликом", "Часом", "Державною Думкою" і т. д. і т. д.

ПРО ТВОРЧІСТЬ Ю. ЯНОВСЬКОГО

СІЯЧ МОРАЛЬНОЇ ГНИЛИЗНИ Й НАЦІОНАЛЬНОЇ ЗРАДИ

Років 25 тому появилася накладом В.У.А.Н. та Н.Т.Ш., написаний ще в 1928 році роман комуніста Ю. Яновського "Майстер корабля", передрукований без змін з другого советського видання.

Тому, що цей твір перевидано не фотодруком, лише звичайним друком, американське видання різниться кількістю сторінок і цитовані далі місця випадають в ньому на інших сторінках ніж в советському виданню. Ми подаємо сторінки і за советським і за американським виданням. Перше подане в дужках число — це число сторінок советського видання, а друге — "американського".

Повз видання цього твору, як побачить далі читач, не можна мовчки пройти, бо думки ним ширені є того роду, що в році напр. 1936-38 ніхто б не міг повірити, що такий твір можуть ширити політичні українські емігранти та й ще від імени наукових установ.

У творі "Майстер Корабля" його автор пропагує ті антиморальні погляди, які зродилися ще перед революцією. в московській літературі (Купрін, Арцибашев і т. п.) та були поширювані в українській таким письменником, як Вол. Винниченко.

Коли прийняти думку висунуту большевицькою московською критикою в тридцятих роках, а саме, що певного напрямку література мала своїм "бойовим завданням" розкласти "буржуазне" мистецтво, як під оглядом його ідей, так і під оглядом форми, розкласти з метою розброїти духово "буржуазію", отруїти її свідомість, захитати всіма конструктивними нормами, після чого, по встановленні "пролетарської диктатури" літературу цього напрямку слід було рішуче відкинути, щоб вона не отруювала тої верстви,

яка їй потрібувала — тоді треба визнати, що це "завдання" література того напрямку виконала добре!

Нині, московські більшовики потайки підтримують ці літературні напрямки тільки поза межами СРСР.

Лише подібне завдання може виконувати й згаданий роман, який у першу чергу пропагує, як *нормальне* явище, або навіть "ідеал майбутнього" такі "родинні" стосунки, за яких дорослі повнолітні сини *намагаються* з батькових романів-мемуарів *вгадати* в "героїні" одної з любовних пригод — свою матір! Їх (синів) "модерні" стосунки з батьком остільки "революційні", що в них не можна знайти ані тіні синівської пошани до батька, ані тіні почування, яке рижнелося б від того, що можна мати до *випадкового* колеги або знайомого.

Лист одного з синів до батька — це лист в стилі Маяковського, лист при тому півнормальної людини, яка допускається вчинків, що їй могла би допуститися лише людина п'яна.

Відносини між чоловіками й жінками — це відносини "вільної любови" і то *короткотривалої*, залежної від настрою й пристрасті. Тому певно "героїня" роману "Тайах", є, як їй при кінці характеризує сам автор, "авантюристка з ніг до голови". Це тип шкідливий для *всього* суспільства. Це навіть не грецька гетера, що часто була не лише освіченою жінкою, але й мистцем. Це — щось значно гірше!

Тайах, як стверджує автор, хоча була балетницею — *не любила балету*, а що не захоплювалася *взагалі жодною ідеєю чи мистецтвом* — була лише розбещеною *самицею*, чимсь подібним до *типів Маргеріта*.

Поза цією жінкою, ще фігурують в романі "звичайні", плебейські повії — "морські дівчата".

Відношення автора до них є ясне, коли прийняти під увагу інцидент, коли герой роману та його колеги б'ють рибалку, чесного працівника, який, назвавши таку повію "шлюхою" і відмовивши їй права забирати голос — не хотів на жадання героя просити у неї вибачення за ці слова.

Про можливість існування інших жінок — не згадується взагалі. Це характеризує "моральну атмосферу", котра ще згущується "принагідними" увагами, з яких випливає,

як цілком нормальне, що "Тайах" з героєм роману (не будучи з ним пов'язана нічим, навіть будь-яким почуттям) вийшовши з купелі розмовляє й цілується цілком гола і т.д.

Коли ми поцікавимося іншими виведеними типами — це є переважно люди, які є напів представники богемі, а напів — люмпен-пролетаріату.

Цілий "стиль" твору в багатьох місцях нагадує шаблонний стиль "фанстастичних" романів, яких стільки наплодилося під впливом романів Велза. "Професор" з роману Яновського — це типовий персонаж такого роману, який "все наперед знає".

Самозрозуміло — зайвим є шукати в цьому творі чи якоїсь яскравой живої постаті чи якихось вартих ширення ідей, або спроби розв'язати якусь проблему. Це просто "проблем трикутника" (який згадує автор) лише ще деформований.

Під оглядом політичним — це твір яничара вихованого Москвою.

Вправді в ньому немає вигуків на честь комунізму і більшовиків чи чогось подібного, у ньому ні разу не згадано імя Маркса, Леніна чи Сталіна, але саме тому цей твір є тим більше яничарський. Чому? Відповідь проста!

Такі вигуки чи згадки — можна було б ще пробувати пояснювати терором, боязню за власну шкіру і т. п. (хоча додамо, писаний він у 1928 р., коли, як запевняють наївних, працюючі на еміграції представники "пятої кольони" та яничари — буяло культурне життя, було справжнє національне відродження, "ваплітянство" і т. д.), але в цьому романі є щось, що його не можна так пояснювати! Навіть не можна пояснювати підлабузництвом.

Щоб кожному було зрозумілим про що мова, уявимо собі твір якогось українця з західних земель писаний в 1936 році, де б так "випадково", між іншим, кілька разів згадувалося про "нашу Республіку" (без назви), про "непереможний стяг", про мудрість її провідників, про нікчемників, які "зрадили батьківщину" і опинилися в... чеськім Яблонім, а на останку згадано "нашого" мудрого й досвідченого міністра до котрого звернувся чужий міністр: "зі словами приязні до... найяснішої Речі Посполитої".

Словом уявимо український твір автора з Захід. України, що уважав би себе патріотом польської держави. Також твору не відважився б написати найбільш зненавиджений українцями український угодовець, більше того, — певно не можна було на західніх землях знайти угодовця, котрий би справді уважав Польщу "нашою Батьківщиною". А коли б усе таки в Галичині подібний твір появився — треба думати, що він би зустрівся з дружнім осудом усіх українців.

Що ж ми маємо в творі Яновського під цим оглядом?

Твір був написаний після: а) жахливого терору скерованого на українців доби "воєнного комунізму" під час якого загинули сотні тисяч українських селян-повстанців і культурних та політичних діячів з рук московських чекістів б) після окупації України московськими військами і після створення маріонеткової держави з урядом, який на 80% складався з не українців навіть походженням, в) після вигублення цілево організованим в 1922 році голодом кількох мільйонів українців, мешканців степової України і г) після знищення нашої кооперації і навіть *формальної* фінансової, торговельної і промислової незалежності, незалежної преси і scentралізованого видавничого апарату та уніфікації освіти та г) після закінчення втручанням московської влади т. зв. "літературної дискусії", після спалення Хвильовим другої частини "Вальдшнепів" та після його "каяття".

І ось за тих умов, у тому творі знаходимо такі вислови: "лежить передо мною, як рельєфна мапа МОЄЇ Республіки" (стор. 7, 9) "це був час блокади Республіки (стор. 17, 19), "юнаки вчать захищати ВІЛЬНІСТЬ, СВОЇЙ прапор — НАЦІЮ трудящих" (це б то ОДНУ націю, стор. 106, 112). Герой захоплюється "НЕПЕРЕМОЖНИМ, простреляним кулями стягом" (стор. 154, 159), повторює: "лежить, як мапа МОЄЇ Республіки" (стор. 223, 229), пише: "наш комісар має зустрітися"... і коли "зустрічається", то турецький міністр у своїй промові звертається до нього, як до представника "уряду Союзу" (стор. 147, 152).

З того всього ясно, що для автора "його Республікою", він думає, була навіть не УСССР, а тільки ССССР, це б то держава-гнобителька українського народу! Автор у ньому

без афектації, але від щирого серця захоплюється "непереможним" большевицьким прапором, не підкреслюючи навіть чий він. Це — інтимне почування! Як бачимо, Ю. Яновський непомітно, без підкреслення привчає читача уважати себе частиною єдиної нації, тої, яку там звуть "многонаціональним советським народом", та вважати зрадниками саме тих, хто боронив незалежності України!

Під оглядом отже політичним — це послідовна й вміла пропаганда большевицько-московського патріотизму, ентузіастичне захоплення большевицькою "республікою", яку всюди пише він з великої літери.

Дія роману починається наче б то в п'ядесятих роках двадцятого століття і тому собі дозволяє автор, як в утопійних фантастичних романах фантазувати, малюючи нечувані вигадані ним осягнення наших ворогів, окупантів України, які для цього типового яничара є "своїми".

Отже читасмо: "Тепер (це б то в п'ядесятих роках) цемент, асфальт і машини. Тепер не стають пароплави під дамбою, а заходять у спеціальні ангари" (стор. 15, 17). "В наші часи" запевняє цей ентузіастичний ідеалізатор большевизму", таких готелів немає. Їх позачиняли після славного виступу доктора Боя... він довів, що такі готелі спричиняють травми, зростають такі контингенти злочинців, як батьковбивці, руйнники родинних основ, песимісти й істерики" (стор. 16, 18) "Місто поділено на "Радіуси" і "Кільця". (Це значить: "перегнали Америку"!)

Ми, випадково, живучи вже в тих 50 роках, можемо ствердити, що злочинці, батьковбивці, руйнники родинних основ і т. д. далі множаться в ССРСР, а готелі далі існують, справді не такі навіть як були в 20 роках лише гірші.

Вправді можливо, що "позачиняються" індивідуальні селянські хати, а їх мешканців зганятимуть до бараків, але не з огляду на "травми"! Однак, звичайно річ не в тому, що автор-яничар малює ці всі осягнення діяльності большевиків помилково визначивши їх здійснення на "п'ядесяти роки".

Коли він, помилився в цій фантастиці — то зате дуже мало помилився в іншому — він ведений виплеканим у нього москвинами расовими, національними антипатіями і на-

строями прищепленого йому московського імперіялізму, вгадав де саме і коли будуть реалізуватися московські імперіялістичні мрії, які є його мріями. Ось читаємо: "Директор... пішов командувати полком проти поляків. Це було в час війни *сорокових років*. Тоді ж він і поліг під Варшавою, поклавши всіх бойців підчас штурму". (стор. 19, 21).

Звичайно, москвини, а не хто інший викликали другу світову війну, звичайно вони віддавна до неї готувалися, але безперечно, такі звичайні пересічні яничари, як Ю. Яновський — не могли бути втаємничувані у московські пляни. Отже він в цьому випадкові, за допомогою інтуїції, приблизно вгадав майбутнє, ведений тими настроями, які носилися в повітрі. Як і москвини, так і він думає соціальними категоріями лише коли "теоретизує", або веде пропаганду, а коли справа торкається не москвинів — думає категоріями національними і тому говорить про війну не проти "шляхетського" чи "буржуазного" режиму, лише проти *народу*, проти "поляків".

Коли мова торкається тих, хто боровся проти СРСР — то вони у нього завжди виведені "чорними душами", "злочинцями" або більшими ("полковник") або меншими, які "каються" і мають заслужити вибачення.

На стор. 90, 94 тому читаємо про табор людей, які "зрадили Батьківщину". Ми вже знаємо, що для Яновського — *московська червона імперія* — це його "батьківщина". На стор. 107, 112 зве він тих, хто повернувся після втечі з того табору "розпутними синами", що "повернулись голі" і "вони відчують,, що НЕМАЄ ІМ ПРОЩЕННЯ І НЕ БУДЕ... доки не зароблять його честю".

Ми знаємо з історії, що турецькі яничари були найбільш завзятими і безкомпромісовими ворогами тих християнських народів до яких "кровно" належали, а тому вважаємо логічним наявність таких думок і почувань і у Яновського.

Тому між іншим, він, як той "побувавший у салдатах" комічний персонаж наших побутових п'єс, думає, що "підняти якір свого корабля" можна *лише відвернувшись* "від драних свиток і вишиваних сорочок". Що цей "корабель" є "свій" для яничара-Яновського і *чужий для українського народу* — це ми вже знаємо.

Звичайно Яновський не завжди вмів відгадати думку "свого пана", яку намагається "вичитати в його очах" і тому напр. виявляє свою "наївність" словами про наплічники адютанта турецького міністра: "з оперетковими еполетами". Бідолаха Яновський не розумів, що московські політики так само добре знали значіння для духа армії блискучих наплічників та відзнак і висміювали їх доти, доки треба було цим способом розкладати армії своїх ворогів. Пізніше, коли етап перейдено — заведено вже у большевицькій армії спочатку залізну дисципліну, а потім і "опереткові еполети". Але ті хто виховують яничарів, не потребують у них не лише мудрости, але навіть простого звичайного розуму (могли б побачити те, що діється і зрозуміти чому і кому служать) — у них виплекується лише "песяча вірність", отже і ця наївність Яновського є явище "закономірне".

Пес ціниться тоді, коли він є "вірний" і... "злий". А тому читаємо: "я жорстокий... бо жаль, недостойне почуття" (стор. 13, 14). Трохи далі автор, описуючи як заладували малих дітей на досить паршивенького кораблика бо... їх потребували для якогось пропагандового фільму і той кораблик перекинувся, з цілковитою байдужістю і жорстокістю пише "дітей пощастило врятувати крім кількох малих" (ст. 77, 80). Це і все.

Запитуємо: чому "проф. Ю. Шерех", який істерично вигукував проти "проповіді ненависти", яку наче б то вів Донцов, від моменту написання того роману й досі не помітив у його автора (так, як не помічає і в писаннях Багряного) цієї проповіді жорстокости і антигуманности і ніколи її не згадав жодним словом? Чи ж не тому, що для певних цілей слід "ворога" зробити "беззубим", а у своїх псів добрих, щоб була жорстокість і добрі зуби!

Самозрозуміло не забув Яновський і про релігію. Він хотів навіть найбільш наче б то аскетичний монастир представити, як гурт людей, що жив чужою працею й експлуатував молодого парубка, який до них прибився. Самі ж ченці... бачили "видіння" диявольські, "голих юнаків" та терпіли "страшні муки" при кожному полагоджуванні природних функцій бо... хворіли на геморої. Тенденція цілком ясна,, особливо, коли прийняти під увагу, що за словами

автора ті ченці мали здебільшого понад 70 літ, це б то вік, коли на цю хворобу хворіють дуже рідко! Авторіві отже залежить на тому, щоб обпаскудити й висміяти навіть найасктичніших ченців!

Коли брати цей епізод з монастирем з погляду мистецького — то це плягіят, як під оглядом ідеї, так і під оглядом подробиць (високо в горах положений монастир, "видіння" ченців, молода людина, що туди трапляє, працює важко і потім втікає, побачивши з вершини гори покинутий світ) з відомої новели М. Коцюбинської "У грішний світ". Однак ця новела М. Коцюбинського є твором високо мистецьким і певні антиклерикальні моменти там не вражають тою штучністю, сухістю і схематизмом, що у Ю. Яновського, та й черниці там різні.

"Жага за просторінню" про яку пише Яновський вже нам відома давно, як один з характеристичних мотивів московської літератури, яка виросла з певного дужого почування народу-номада, почування, яке особливо виразно ми помічаємо у циган.

Оскільки ми глянемо на "Майстра корабля" з погляду форми, то мусимо підкреслити, що лише в першу хвилину, у *безкритичного* читача може виникнути думка, що маємо до діла з майстром стилю. Уважніше читання виявляє, що маємо до діла зі штучною "стилістикою", з намаганням заімпонувати стилем, намаганням, яке не має підстав.

З одного боку мистець, справжній мистець, не висувати-ме таких "образів" (бо вони у нього не можуть повстати!), як напр., "сосна... перечіпає своїм верхком заблукані хмари і змушує їх від ляку мочитися"), стор. 169, 174), а з другого, розуміючи, що слово, мова, є тим матеріалом з якого мистець слова будує всі частини й всі оздоби свого твору — справжній мистець, пишучи мовою українською, мусить знати "матеріал", вивчити мову і не буде неохайно засмічувати всім, що підвернеться під руку. Ю. Яновський безперечно думає на дві третини по московськи і тому вживає охоче т. зв. "кальки" — слова, які є докладною відбиткою московського протитипу, бо лише вони в його яничарській душі викликають образи.

Тому у засміченій москалізмами мові Яновського завжди зустрічаємо не "оповідання", а "розповідь" (бо це штучно утворене слово є "калькою" моск. "разказ"), не "вапно", тільки "вапна" (моск. "известь" — жіночого роду), замість уживаних в нашій мові слів "хиба", "ганч", "недотягнення" — "недолік") "калька" з московського — "недоцьот"). У Яновського ж не "здебільшого", а "по здебільшого" (моск. "по большей часті") і т. д.

Поза тим, мова Яновського аж рябіє від звичайних москалізмів, ось для прикладу: "розквитався", "забув за те", "скалив зуби", "проворно", "злодій" (урозумінні "злочинець" — моск. "злодей") "горюче", "катання з гори", "ухажор", "дружочок", "квартиря", "ресторанчик", "вокзал", "особняк", "проявочнік", "корзина", "хвоя", "рубашок", "лавка" (в значінні "крамниця") і т. д. і т. д. Звичайно морська термінологія майже в цілості московська. Нахил до таких імен героїв як "Сев", доктор "Бой", "Тайах" принесені також з московської літератури і спільні тому з такими іменами, як "Вер" ("Доктор Серафікус") та "Карк" (Хвильовий).

Знаючи "джерело надхнення" Яновського та взірці не будемо дивуватися, що цей твір усіма своїми хибами нагадує такі твори, як "Доктор Серафікус" Домонтовича, й деякі особливо "запашні" твори Винниченка. Всі вони—брудна піна на хвилі, які "гонить" московське море... Навіть "пісня", яку складає один з героїв "Майстра корабля" ("живе хай веселий орел капітан, що в морі й повітрі веде караван") є парафразою популярних "естрадных" пісеньок з московських фільмів та відбиває той напрямок, який плекали московські більшовики, намагаючися прищепити москвинам "комплекс вікінгів" у московській редакції.

Реасумуючи все попереду стверджене, мусимо визнати, що твір цей своїми стилістичними прикметами, які зраджують вплив на автора творів Анатолія Франса, аж ніяк не компенсує всіх своїх негативних "рис" і властивостей. Навіть і "найкраще подана" моральна гнилизна, матеріялістично-безбожницька "фільзофія", приперчена глумливою антирелігійною пропагандою, а в ділянці політичній патріотизм "єдїнонеділимця", захопленого більшовизмом — не

сміє бути ширена серед української еміграції, а тим більше молоді, яка завжди більше читає за старших. Коли б видаванням таких книжок займався спекулянт-видавець — належалося б його діяльність напаяти та вжити всіх заходів для охорони читача від її наслідків, від отруєння такими "творами". Чи ж для того слід було кидати рідну землю, щоб на еміграції захоплюватися "непереможним стягом" большевицько-московської імперії, щоб привчатися з ентузіазмом звати деспотію агресорів "нашою Республікою" і щоб уважати злочинцями і "зрадниками батьківщини" тих, хто раніше нас емігрував?

Та цю книжку видано від імени колись загально-шанованого Наукового Т-ва ім. Шевченка, яке нині ґрунтовно змінило свій персональний склад і наприймало в свої ряди таких людей, що де-які з заслужених старих членів і відомих вчених, уважали конечним виступити зі складу цієї колись так шанованої наукової установи.

Нині ця установа, на спілку з В.У.А.Н., замість таких праць, які вона видавала від свого засновання, замість праць наукових і спрямованих на добро українського народу, почала видавати твори письменників-комуністів, що ширили атеїзм, матеріалізм, комунізм і моральний нігілізм та висміювали український національний рух і борців за самостійність України.

Протягом короткого часу тим же видавництвом видані твори комуніста Любченка ("Вертеп" і інш.), комуніста Підмогильного ("Місто"), атеїста, комуніста і ворога національного руху у всіх його виявах крім комуністичного — М. Куліша повинні звернути увагу нашого суспільства на характер і наслідки такої діяльності та пошукати за її причинами. Це тим більше конечне, що не лише твори багатьох наших письменників-некомуністів лежать роками в рукописах, не лише молодь не має змоги за браком книжок познайомитися з клясиками нашої літератури, але й твори таких авторів, як хоч би Леся Українка виходять з большевицькими поясненнями, коментарями й примітками, що цілком викривляють погляди великої письменниці!

Пояснюючі статті цього видання творів Лесі Українки є остільки тенденційні й абсурдні, що одної з таких статей

пок. Тищенко (по одержанні листовного остереження) взагалі не відважився друкувати й тому в томі восьмому мусив випустити "з технічних причин" — 25 сторінок!

Такий грізний стан справи, поглиблений ще москвофільським характером "Енциклопедії Українознавства" змушує з тривогою вислухувати справоздання *нових "науковців"*, що апелюючи до нас в грошевих справах, твердять наче б то "на заході без змін" (московське "На Шіпке всьо спайконо"), а ще більший неспокій повинно викликати "Звертання до нашої преси" з липня 1955 року, в якому власне видавці згаданих попереду книжок, закликають — "стояти непохитно на християнських основах та боронити авторитет Церкви" бо "розхитування його впливає розкладаючо на наше підростаюче покоління".

Чи ж маємо вірити в щирість цих слів?

Адже ж у той саме час, у виданій авторами "Звертання" книжці, читаємо на стор. 142-143: "Подався я до монастиря. Нічого в світі я більше не хотів і ні про що не думав. Монастир був бідний і жили в ньому самі діди... *бідний, але побожний і святий...* Наймолодшому з ченців було за сімдесят... *Їхні очі з заздрістю спинялися на моїх мязах, на могому рожевому від роботи обличчі... Вони заздріли молодості, моїй силі, або згадували свої гріхи, такі солодкі зараз...* Мене, як молодого, навантажили всією тяжкою роботою... *Всі ченці були хворі, донісши з земного минулого наслідки гріхів.* Багато хворіло на гемороїди... *інші мучилися бісовськими видіннями голих юнаків, і я бачив тоді у вікні в себе розпалені їхні очі.*"

Таким малює читачам Ю. Яновський (і—автори "Звертання"!)"святий монастир"! А вони ж у "Звертанні" проливають крокодилячі сльози з приводу того, що преса "захитує авторитет Церкви і її Достойників"!

У Кулішевому "Народньому Малахії" так глузує автор з пересічної побожної людини: "дарма, що сьогодні він проти релігії. 27 год людина любила канарок, щоб ладаном пахло, у співах церковних кохалася... коли чув "милість мира" — умлівав... видіння божественні бачив... вірив у лампадки...", а побожна Малахієва донька пригадує там же, щоб дати нагоду глядачам для глузу з простої побожної

людини, що її "папочка" страшенно любив церковну пісню "вкусю мя, отринув еси". Це так перекручене для глуму слова із псалма 22!

З інших видань авторів "Звертання" можна б навести ще гірші речі!

А коли так — то чому ж слова авторів "Звертання" так розходяться разяче з "ділами"? Яка ж мета "Звертання"? Маскування? Чи ті хто підписували його, підписували нечитаючи? Чи навпаки — не читають вони того, що видають?

— Ось ті питання, які вимагають відповіді.

ПАТОС ПЛЕБЕЯ

"Хахлацькі унтерофіцери
Її патос на сотні літ".

(Із усуненого тепер з "Творів" Є. Маланюка його "Послання").

Існує величезна різниця між тим чим звичайно пишеться раб чи "плебей" і тим, про що з гордістю говорить повноправний син державної нації чи "патрицій", коли вони з патосом оповідають про відвагу й героїчні вчинки своїх предків.

Вільна, повноправна людина, син того державного народу, що прямує до свого зеніту, ні на секунду не забуває про *історичну місію* власного народу, про його національні цілі й інтереси і не лише сам охоче ставить своє життя на карту для здійснення тієї місії, але й пишається вчинками тих синів свого народу, які для здійснення тої ж місії доконали героїчних вчинків.

Справжній патрицій (вживаємо це слово в його найкращому, так би мовити "ідеальному", значінню) ставився негативно до таких героїчних вчинків, які, навіть хоч і були доконані в боротьбі з ворогами свого народу, але могли принести нації шкоду.

Відомим "історичним" прикладом такого ставлення є вчинок римського консуля Манлія підчас війни з латинцями. Консуль Манлій, коли розпочалася війна, суворо заборонив римським воякам виходити з лав для герцю з кимось із ворогів. Син консуля однак зважився прийняти ворожий виклик і здобувши в двобою перемогу, убив супротивника і знявши з ворога його зброю, щасливий приніс її батькові.

Консуль наказав скликати вояків на прилюдний суд і засудив свого сина на кару смерти й тут же було йому відрубано голову.

Цей приклад показує, що римляни, ті ремляни, які так цінили відвагу, все ж ні на хвилину не забували, що *відвага сама по собі не варта нагороди, як-що вона виявлена без користи для здійснення завдань нації. Відвага ж, яка виявлена зі шкодою для нації — заслуговує на засуд!* Адже ж дисципліна, пошановання наказів влади є остільки кінечними для досягнення остаточної перемоги, що розхитання тої дисципліни не може винагородити жодний особистий героїзм і герой, що того допустився заслуговує не на похвалу — тільки на кару! Це — навіть у тому випадкові коли героїзм виявлено *під власними національними прапорами*, коли герой міг вкрити славою ім'я лише власного свого народу, а ніколи — ім'я ворогів-гнобителів!

Справжній патрицій з патосом і захопленням згадує вчинки тих героїв, які виявили небувалу відвагу в боротьбі за честь, славу, могутність і щастя своєї нації, які жертвували всім для її щастя.

Плебеєві, рабові (в тому — і духовому рабові) невідомий той патос, бо він давно забув ті часи, коли його предки були вільними й боролися за здійснення цілей свого народу!

Раб, або духовий плебей пишається добрим виконанням доручень свого пана чи патрона, пишається відвагою виявленою при виконванні волі свого пана, навіть коли з його наказу нищив своїх одноплеменців, нарешті — пишається відвагою як такою, бо тоді може промовчати в чийому інтересі вона виявлювалася.

Переможець, підбивши якусь країну, доти не може бути певним свого панування над нею, доки не досягне психічної перемоги, доки не навчить подоланих пишатися успіхом гнобителя-переможця!

Більше того! Панування переможця стане дуже проблематичним від тої хвилини, коли подолані стануть родити з неуспіхів своїх переможців, почувавочи до них зненависть. Це — так би мовити "загальні міркування".

Як від цих міркувань загального характеру перейдемо до українських справ і відносин то ствердимо, що за часів коли була в zenіті своєї могутности українська імперія, створена Володимиром Великим — наші предки, подібно римським патріціям, пишалися героїчними вчинками доконтинанними в інтересі власного народу і його держави. Подібно ж було і за козацьких часів.

Та кілька десятків важких років московської неволі по фатальній своїм наслідкам полтавській поразці, кілька десятиліть пляного виховування з синів вільного народу — рабів, дали свої жахливі наслідки!

Вже автор "Історії Русов", з патосом гідним ліпшого застосування, пише: "Вопросі старцев своїх і оні возвестят коліко потоков крові проліто Росіянами (для автора "Історії" і москвини і українці є "Росіянами") за *целость* держави Польской" *пишаючися* геройством тих, які мали гинути за *цілість* ворожої держави! Це — вже "патос" раба, плебея, який має жаль лише за те, що його не нагородив пан "по заслугі". Він спокійнісінько пишається тим, як наче б то українці вмирили за славу і могутність Московщини і навіть, підкреслюючи "невдячність пана", знова ж вихвалює тих, що були остільки добрими рабами, остільки відданими панові, що з песячою вірністю рятували пана в біді! Ось одне з таких місць з "Історії Русов": "малоросійській народ хоч як був *покривджений* воеводами, *не втратив розуму* свого і *добрих звичаїв*... він всіляко віддалявся від *злочинів* Дорошенкових і *всіх сливе* воевод, що не дісталися в руки Дорошенка, *рятував і охороняв*". Цей "розум" і "добрі звичаї" раба й були предметом захоплення "Історії Русов".

Подібний же патріотизм і "героїзм" сподобався б і Метлинському, який радить українцям:

". . . . . в морі
На просторі
Цареві служити
Славоньки собі шукати
Ворогів губити
Та щоб наших було знати!"

(Метлинський, "До вас")

А відомий автор байки "Пан та собака", не зважаючи на те, що українці за своє "усердіє", цілком подібне до "Бровкового", одержували подібну ж заплату — пишається тим, що Паскевич (родом з Полтавщини), здушуючи, як командант московських військ польське повстання проти московського панування: "видавив весь жир з ляхів"! Він же писав хвалебні вірші "На побіди Росіян над Турками", "На розбиття турків в Азії" і т. д.

Патос таких "українських" плебеїв був забарвлений "національною романтикою" і автор не забував своїх славних традицій... дочепити до чужої ідеї!

Ось напр. О. Бодяньський пише свою "Козацьку пісню" "по случаю возстановлення Малоросійських Козацких полков 6 мая 1831 года". В ній Бодяньський закликає козаків го-стрити свої шаблі та скорійше йти бити ляхів, щоб показати, що:

"Ще не забули ми Богдана
Козацького свого Гетьмана
Як з військом він їх тормошив,
Як їх, де ні піймав, душив".

Як бачимо, автор тих рядків не здатний був помітити, що між героїзмом козаків, які гинули в лавах козацького війська, яке боролось за відновлення держави предків і "героїзмом" ляндскнехтів чужої ворожої ідеї, це б то "героїзмом" вояків московської експедиційної армії, яка придушуючі визвольні змагання одного з поневолених Московщиною народів, тим самим зміцнювала московське пановання і над українським народом — є величезна різниця! Це була така ж велика різниця як і між патосом того хто говорив про "батька козацького, його милість ясновельможного гетьмана Богдана — самодержця руського" та патосом того огидного раба, який з захопленням вигукував вигадку про те, наче б то Хмельницький мріяв про повернення Московщині "отторгнутих земель".

Як бачимо, між "патосом раба" і патосом вільного народу — є величезна різниця, а проте й нині є досить "українських патріотів", що тої різниці не помічають, улегшуючи тим ворогові його розкладову роботу.

Одним із яскравих сучасних прикладів такої нездатності реагувати на "патос раба", яким може бути надиханий твір письменника, є те захоплення з яким читали навіть наші "націоналісти" твір Ю. Яновського "Чотири шаблі".

Про цей твір, отже, і слід зокрема сказати кілька слів не лише тому, що він не викликав свого часу належної реакції, не лише тому, що його захвалює, звичайно, "Енцикл. Українознавства",* але й тому, що те його спопуляризованя підготувало ґрунт до перевидання московсько-комуністичного твору Яновського "Майстер корабля".

"Чотири шаблі" Яновського впливають на вразливого до цього читача (отже в першу чергу на читача настроєного націоналістично) своєю "оправою", своєю стилістичною орнаментикою. Цей твір, особливо його початок, оздоблений дбайливо стилєво національним "козацьким" орнаментом з образів, порівнянь, алегорій, натяків і пісень... Вступні розділи дишуть романтикою степу, який ще живе й думає стародавніми образами, переживає прадавні запорозькі часи і снить, здавалося б їхні сни. Вже з першого абзаца на читача бе луна слави легендарного низового брацтва, виступають могутні постаті кремезних запорожців, які владно заповнюють церкву! І цьому чарові минулого піддається наш "націоналіст", націоналіст поневоленого, духово скаліченого народу, який не вміє ще інстинктивно наїжуватися увесь, помітивши між тими лунами минулого разячи нотки патосу плебея.

---

* Позитивної оцінки Ю. Яновського в праці В. Радзиковича "Українська література 20-го століття", виданій "Літературознавчою комісією Н.Т.Ш." брати під увагу взагалі не можна не лише тому, що оцінки творчости роблені в ній за принципом баби зі "Співомовок", яка не забувала й чортові свічечку приліпити, але й тому, що конкретно у цьому випадкові В. Радзикович переплутав навіть зміст творів, наслідком чого на ст. 107 знаходимо таке: "Тема повісті "Вершники" присвячена боям українських партизан, при чому автор ідеалізує поодинокі постаті (Шахай, Остюк, Марченко, Галат)". Тимчасом це постаті з твору "Чотири шаблі", а не з "Вершників".

А тимчасом з-поза вибагливих стилістичних арабесок, з-поза барокових оздоб козацького орнаменту — виступає інша істота річей!

Вже на самісінькому початку маємо вміло приховану антирелігійну пропаганду, яка підступно зачайлася між оздоблених рядків. Автор, наче б то ненароком, пускає в обіг вигадку, що в козацьких церквах "ікони були змальовані з братчиків-будівників, з кошового отамана, з курінних". А тому "в такій церкві ставало *страшно... серед... лицарів жорстоких та відважних*", що... "позирали зі стін... з *прижорством* на молільників".

Тимчасом на старих козацьких образах справді було дуже часто змальовувано і "криторів" церкви — вусатих запорожців і отаманів кошових, але... *не як святих* тільки коло святих, у *покірних поставах* людей *відданих молитві!*

Мета вигадки Яновського — ясна і жодних коментарів не потребує!

Але не тільки "святих" намагається скомпромітувати Яновський в очах читачів, але й тих же запорожців, до яких наче б то він поставиться з побожним пієтизмом. Яновський вже в наведеному реченні буцім то ненароком підкреслив "жорстокість", як одну з основних прикмет запорожців, а далі він не забуває, також немов принагідно, наділити їх епітетами: "коліїв", "морських розбійників", "піратів"!

Далі автор устами Шахая взагалі усуває національний момент геть, говорячи лише про "царське панування", "панську віроломність", "царську розправу", замикаючи нас у вузьких рямцях політично-соціальних відносин! Ще виразнійше стає, що саме є за Ю. Яновським центром усього того "революційного піднесення", коли ми читаємо про те, що брати Виривайли гинуть "рубаючи шляхту" (в 1918 році), "стріляючи кадетів, домучуючи генералів"!

Головний герой твору — Шахай (певно так само, як і автор!) мав дуже слабу уяву про минуле України, чого доказом є хоч би недоречна згадка про Мазепу ("на край життя свого політик") і про Хмельницького ("думав, що вхопив голою рукою жарину щастя") і тільки якісь зародки національної свідомости та претензію до історіософічних узагальнень. Решта "шабель" — і того не мала.

Чи мали ці люди якусь скристалізовану ідею за яку вони й боролися? Виразної, окресленої, в творі — жодної. Оскільки ж схочемо доміркуватися, яку ідею мав на увазі автор то нам це допоможуть зробити два речення.

Перше: здобувши зброю його герої "стали готуватися до походу на французів, на греків і на *весь світовий капітал*".

Друге: Марченка "судив *трибунал* за самовільні розстріли і одібрав партизанську армію" — отже Марченко підлягав московській большевицькій владі і вона тому мала право "відібрати" з під його проводу "партизанську армію".

Кому служив сам Шахай також ясно, поскільки далі сказане, що власне він "врятував від шльопні" (розстрілу) Марченка!

Селянську українську масу змальовує твір, як *неприхильних* тим партизанам боягузів, що міняють своє до них відношення і допомагають або тоді коли сподіваються поживитися зброєю й чужим майном, або — одержати спирт чи "мануфактуру" (тканини).

"Перемагають" за твором Яновського тих кілька виняткових ватажків без підтримки селянської маси, головню за допомогою *містифікації*, воєнної "*хлестаковщини*". Автор amator дзвінких фраз і "сміливих" (щоб не сказати більше) — порівнянь. Тому твердить немов "слава людська росте з єдності і відваги" та, що наче б то Марченко — нічим не різниться в істоті речі від маршала Бернадота, одного з Наполеоновських маршалів. Це не перешкаджає авторові "підсилювати" відвагу своїх "Наполеонових вояків" обіцянкою *цистерни спирту*, за яку і вмирають десятки "героїв".

Гордіст же і патос його героїв зводиться до свідомости: "ми йдемо до бою з ворогами які виграли світову війну", і ця свідомість "підносить на один рівень". Але, поскільки французи йдуть битися за *гегемонію Франції* в Європі, а "шахаївці" за... *гегемонію Москви*, постільки ясным є, що не може бути й мови про "один рівень"!

Для Яновського, який підчас подій 1918-19 років був ще хлопчиком, який себе не почував українцем, тільки "кому-

ністом" московським, для Ю. Яновського, який щойно в 1926 році, коли "гаслом дня" була українізація, почав писати по українськи, цілком природним є те признание, яке він вклав в уста Шахаєві "я ненавиджу нашу націю" за те, що вона не вміє до краю додумати і до краю діяти".

Імовірно, Яновський був певним, що той хто "додумав" би до явно задекларованої боротьби за пановання московського більшовизму — вже не заслуговував би на ненависть та, що він би прославив своє ім'я, але ж і Гулак-Артемівський ще перед ним "додумав" до чогось цілком подібного!

"Чотири шаблі" були написані в 1930 році, це б то вже по "Вальдшнепах", отже "визнання ненависти" до своєї нації вже не було новим, більше того — було таким же безпідставним і неумотивованим, коли... коли забути, що обидва автори властиво не були українськими патріотами, тільки були патріотами московськими, а тому й могли "ненавидіти" свою націю і любити — Москву!

Твір "Чотири шаблі" (зі становища московського) слід розглядати, як свого роду "похвальне слово" славним партизанським "унтер-офіцерам", які хоч і не цілком свідомо, допомагали москвинам закріпитися цим разом не у Варшаві, тільки на Україні! Зі становища ж українського треба його розглядати, як намагання створення культу "анархічних сліпців" користних лише ворогам України і тоді до цього твору можна в цілості прикласти слова Шахая: "треба берегтися анархічних сліпців, їхні діла відсовують перемогу в темряву прийдешніх віків". Тим більше треба берертися, додамо ми, культу таких "сліпців"!

На цьому можна обмежити те, що було конечним сказати про цей твір Ю. Яновського, але тому, що трапляються надто часто наївні, які припускають, що в "Чотирьох шаблях" відбилися дійсні події, про які він, мовляв, "не міг яснійше висловитися", подаємо ще де-які фактичні дані про події того часу.

Від початку революції до упадку Скоропадського не було в Одесі й на північному узбережжі Чорного моря коло неї жодного французького десанту. Французи й греки зайняли Одесу щойно зимою по упадку Скоропадського і пробули там від початку 1919 року до 6 квітня тогож року.

В тих районах формувалися повстанські частини під проводом отамана Григорєва, який *віл дютото підлягав москаєсько-большевицькому комендантові фронту — Антонову* і з його наказу спочатку зрадницькі напав на українські війська, а пізніше, у березні, почав операції проти французьких і грецьких відділів. 9-го березня 1919 року здобув він Херсон, 12-го березня — Миколаїв, а 6-го квітня — Одесу. Здобув він ці всі терени *для Московщини*.

В той час не могли тудою вертатися з фронту до дому жодні ешолони з військами. Бої з французами мали місце, як бачимо, на провесні і весною і лише у Ю. Яновського над полем бою "дмухав осінній вітер"!

ЩЕ КІЛЬКА СЛІВ ПРО ТВОРИ Ю. ЯНОВСЬКОГО ТА "ВОЛЮ СЛОВА" В УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ ПІВН. АМЕРИКИ

Видруковані попереду критичні уваги про твір Ю. Яновського "Майстер корабля", написані з нагоди перевидання згаданого твору в Америці на кошти "Фордівського фонду" під фірмою Н.Т.Ш. і так званої УВАН, як і сподівався того автор, *не могли* дістатися *звичайним* шляхом (це б то через пресу, яка в "теорії" є трибуною "вільного слова") до широких читаючих мас, навіть хоч би з приміткою "дискусійне".

Несамохіть виникає вражіння, що існує свого роду "цензура", яка боронить інтересів певної кліки, що в свою чергу є іграшкою в руках товарвишів і однодумців пп. Яновських, Кулішів і т. п. Лише в інтересі тої кліки могло бути "недопущення до друку" згаданого нариса, хоча сказане в ньому відповідає правді. А може власне тому, бо ж не можливо було збити річевими аргументами висунуті твердження.

Коли якась кліка боїться тої чи іншої *правди* — побоює її найчастійше шляхом формальної (коли має державну владу), або "змовницької" (коли жодної влади не має) цензури!

Всяке інше припущення виключене, бо відкинувши нарис з якихось інших мотивів могла б кожна така редакція *сама* в іншій формі порушити ту ж справу. Однак ні одна редакція цього не зробила, хоча сама могла й не належати до кліки.

Автор передав текст того нарису до, здавалося б, найбільш вооруженого до ідеології Ю. Яновського і подібних, часопису — "Гомону України". Редакція однак "оборонила", як Ю. Яновського так і тих, хто пропагує подібні по-

гляди, відмовившись вмістити той нарис. Після цього один з приятелів автора, який не хотів погодитися з думкою про фактичний стан широко захвалюваної "волі слова" — по-слав того нариса порученим листом редакції "Америки", а ще інша особа — редакції "Свободи". Обидві додали оплату на відповідь і просили про зворот рукопису, вразі небажання його використати. В обох випадках редакції часописів заховали "дипломатичну" мовчанку!

Щоб ще краще висвітлити читачам усю потворну "уза-садненість" подібної прихильності до поглядів Ю. Яновського та його творчости, як тих чинників, що їх ширять за американські гроші, так і тих, що боронять доброго імені автора "Майстра корабля" (очевидно з метою улегшення популяризації як автора так і його творів) подаємо далі кілька цитат з "творів" того ж Ю. Яновського. Цих творів вправді ще не встигли перевидати ті ж видавці, бо вони були написані Яновським у роках 1948-1950, а видані окремою книжкою саме перед виходом передруку "Майстра корабля" в 1954 році, але їх можна дістати в публічних бібліотеках Сполучених Держав Північної Америки, куди завжди, чиймись заходами дістаються саме такі "українські" книжки.

Отже, Ю. Яновський, діючи цілком в дусі поглядів, які він пропагує в "Майстрі корабля", діючи в інтересі тої ж його "батьківщини" (червоної московської імперії), в такому кривому дзеркалі представляє своїм читачам діяльність американських допомогівих установ по війні (з окрема "UNRRA") та органів військової влади Сполучених Держав Пів. Америки:

"На другий ранок до табору підкотила американська машина, в якій сидів радянський капітан із хвацькою борідкою й величезними роговими окулярами, безбарвний цивільний з портфелем та сам лейтенант — начальник штабу.

Нью-йоркський клерк на посаді лейтенанта американської окупаційної армії сумлінно робив свій бізнес. Чим табір "ді-пі" гірший чи кращий за його рідну справу на батьківщині — реклямне бюро напою "Кока-Кола"? Служба розвідки заступила йому рідну "Кока-Кола" на європейському континенті. Старші офіцери "сі-ай-сі" давали нака-

найновішого американського зразка" (Ю. Яновський, "Бізнес". 1948 рік).

Справжні американці безперечно не читають українських книжок, отже вся моральна відповідальність за ширення творів і популяризованя таких авторів падає власне на тих українців-емігрантів, які ще недавно перебували в таборах і які чудово знають *увесь нечуваний цинізм подібних обурюючих вигадок, усю їх брехливість і усю шкідливість популяризованя таких авторів серед десятків тисяч українців, які вже кілька десятків років живуть в Америці і не можуть знати усього нахабства, яке потрібне для писання подібних "мистецьких творів"*!

Що ж до редакції "Гомону України" то її члени могли керуватися не лише зрозумілими почуваннями емігрантів — мешканців тих таборів, але й почуттям вдячності Яновському за змальовання в його творах "бандерівців", про яких говориться в кількох оповіданнях згаданого письменника.

Щоб наші читачі могли самі оцінити вартість тих "згадок", подаємо закінчення одного з них, написаного ще в 1950 році:

"Чулисьте, хто зарізав мою Парасю? — голосно, мов дяк у церкві, запитав старий Проць.

— Тихше, тихше, тату, ще хто почує!...

— А хто почує, — голоснійше проказав Проць, — нехай чує, бо вийшло моїй терплячці годі! Бандерики зарізали Парасю!

— Ось вийдімо звідси, тату, — пошепки мовив зять, — що я вам маю повісти...

— Не шепочи ти, нещасний каліко, хоч у власному обійсті! Кого боїшся? Бандерівських збуїв?

— Заспокойтеся, тату, ляжте, може, поспіть... Певно, чогось не гаразд випили...

— А випив, сину! Пече той трунок серце, вялить душу, вибавлю тільки кровю! Сам шукатиму "схрони"! Стережіться Проця бандерики! Винищу впень!... Парася... Та вона ж була, як квіточка, як ясочка...

Старому ринули сльози з очей, він сердито витер їх до-

лонею й тупнув ногою об землю, немов топчучи ворога:

— Агов, під землею знайду!

— Тату! — зойкнув зять. — Далеко й не шукайте, далеко й не ходіть, — під ногами у нас "схрон"... А нора — під дуплясту вербу... Ой, Божечку, пропалисмо всі...

Проць захолов на місці, схопившись за слупа:

— Проби! Це я кримінал! Я — радянська людина!...

— Цитьте, — тремтів зять, — яюсь житимемо... Нещастя під ногами, Бог над нами, ми посередині!...

— Зась так жити! — видихнув без голосу старий. — Я стаю з бандериками на розмову!

— Тату, на онука згляньтєся!

— Йди, сину, скликай людей. Дзвони в дзвони, не бійся. Най Бог на небі теж чує. Бо вже Йому час почути. Коли Він до нас байдужий, то й ми до Нього. Скликай людей. Я стаю на розмову.

Зять тицьнув Марії до рук дитину, й подався вулицею, старий Проць скочив до хати, *перехристився на своїх чорних Богів*, вийшов до повітки, узяв вила з довгими ріжками, став держакком гупати в землю. Прислухався, йому здалося, що під землею знялася метушня.

— Чи чуєте, що кажу? Біжать сюди оружні, тікайте, пане!

Ще дужче загував, а тоді з вилами важко побіг до дуплястої верби. Став і затаївся. Волосся йому ворухив крижаний вітер, — старий не памятав, коли загубив шапку. Далеко почав бевкати дзвін. Долинув людський гомін. Дупляста верба тихо похилилася, з-під неї виповзла лиса людина. Добре розгойднувши вила, Проць крєкнув і прохромив її.

Лисий поплазував по снігові, верескаючи, мов підбитий заєць, а з дірки під вербою пролунав постріл другого бандерівця, і старий Штефанчук відчув, що хтось ним гримнув об землю. Повен рот набилося снігу. Виштохнувши сніг язиком, Проць стогнав і гріб під себе рукою... Затямив, гублячи свідомість: зять біг на ворогів із сокирою й гунав: "Смерть фашистам"!

Старий очунав на лаві й збагнув, що конас. Повно лю-

дей стояло над ним. І за плечима передніх ховалася його Парася...

— Вийди, доню, наперед, — сказав старий Проць понімілим язиком, ні кришки не дивуючись із того, що бачить її живу, — най я на тебе надивлюся, заки вмру. Правду казала, доню, — вбивайте бандитів, бо вони духи зла... От і люди тепер бачать... Без них нам світ буде розв'язано, газди... Хоч до колгоспу, хоч куди хочеш... А коли йтимете, люди, навесні на гуртове наше поле, беріть веселі прапори, і най трактор колгоспний повз мою могилку проїде, щоб і я почув, що не марно жив... Колгоспом робіть, громадою жийте... Простіть мене на останній дорозі... Парасю, доню моя...

Обличчя старого Проця Штефанчука було ясне й поважне, геть усе село приходило прощатися з ним. (Ю. Яновський "Зимовий день").

Нам здається, що наведених уривків є цілком досить, щоб читач виробив собі власну думку про те кому і *пощо* було потрібним у році 1954 видавати твори Ю. Яновського, в "Післяслові" до них захвалювати автора цих, як там говориться "незрівняних творів", що мали бути "конструктивними", захвалювати як "українського патріота" (!) та ще й "зацькованого"!

Треба підкреслити, що в цім "Післяслові" ("Майстер корабля", ст. 232) *згадується також і "Нова книга" Ю. Яновського.*

Наведені ж нами уривки можна знайти в "Новій книжці" Яновського на сторінках 28, 29, 32, 33, 64, 65 і 66, а також у пізнійших виданнях творів Ю. Яновського.

На тлі згаданого, на тлі енергійного популяризування творів *таких* як і Ю. Яновський завзятих комуністів і "ваплітян", само собою виринає грізне питання, звернене до української політичної еміграції: "Камо грядеши?" Так. "Камо грядеши?" або ще стислійше: "*Куди даєш себе вести?*"

ДО ТВОРЧОСТИ М. КУЛІША

ЩЕ ДЕ-ЩО ПРО М. КУЛІША

Як відомо акція певних прокомуністично настроєних елементів і т. зв. "хвильовистів", що мала на меті спопуляризувати творчість М. Куліша (а разом з нею і погляди пропаговані його творами), все ж викликала певний спротив здорових елементів української еміграції. Цей спротив у винятково несприятливих умовах активної підтримки власне для прокомуністичних течій нашої преси (опанованої або контрольованої "хвильовистами" та їх однодумцями) виявився лише в спорадичних статтях, що їх відважилися вмістити праві, і то менш поширені (а тому — не контрольовані), часописи.

Серед авторів тих статей в яких зверталосся увагу на ті комуністичні і москвофільські ідеї, що ними просякнута творчість М. Куліша, були як "старо емігранти", так і найновіші (що прожили в ССРСР аж до 1941 року), як наддніпрянці так і наддністрянці.

Тимчасом у 1954 році "Свобода" вмістила кілька дописів і статей в яких захвалювалося творчість М. Куліша. В тій же "Свободі" тенденційно викривлювано всі звістки про виступи проти ширення творів М. Куліша, при чому "Свобода", звичайно, не вмістила ні одного, навіть найбільш формального і коректного спростовання тих тенденційних дописів і заміток.

На початку 1955 року появилася книжка, яка аналізувала докладно політичні погляди висловлені в творах М. Куліша (Р. Бжеський "Політичні ідеї творів М. Куліша", сторінок 96), а місяць пізніше вийшла видана спільно УВАН і НТШ на кошти "Східньо-європейського фонду" збірка творів М. Куліша (М. Куліш "Твори" ст. 476).

Перша з названих тут книжок викликала не позбавлений комізму "виступ" оскаженої київської "баби Палаж-

ки" (мова звичайно про "Київ", а не про Київ і про автора її, що є фаховцем у складанню шкільних граматик). У цьому нападі "баби Палажки" крім нічим неузасаднених обвинувачень і наклепів стилем і логікою подібних до виступів славнозвісної "баби Палажки" Нечуй-Левицького не було нічого конкретного. Крім цього нападу книжка Р. Бжеського викликала до десятка прихильних оцінок і статей в журналах та часописах.

Друга з названих книжок викликала велику кількість типово "комерційних" статей і рецензій, які з "належним" патосом вихваляли творчість М. Куліша і робили з самого М. Куліша — великого патріота.

Посереднім наслідком появи книжки "Політичні ідеї творчості М. Куліша", було те, що чинники яким залежить на ширенню поглядів М. Куліша, розподілили певні ролі між його пропагаторами так, що Ю. Шерех на сторінках відомих своїм напрямком "Нових Днів", уважав конечним в статті "Шоста симфонія Чайковського" (яка є не більше, як вязанкою хитро-мудро нанизаних, але нічим не узасаднених фраз), заявити, що наче б то творчість М. Куліша є ... "творчістю без *політики*" і тому мовляв усяка дискусія на тему політичних поглядів пропагованих тими творами має бути "дискусією на рівні від якого мухи дохнуть", такою яка, мовля, личить тільки "певній частині збожеволілої на національному питанні української політичної еміграції".

З другого ж боку І. Вовчук на сторінках офіційно наче б то "бандерівського" ню-йорикського "Вісника", і то наче б то "полемізуючи" з Ю. Шерехом, захвалює ту його статтю, як "високо-вчену інтерпретацію" особи озброєної науковою методологією", і одночасно пробує вмовити в своїх читачів, що М. Куліш був *українським* патріотом. ("Вісник" ч. 3 за 1956 рік "Критика далекого поцілу").

Нарешті, в зв'язку з листами й де-якими матеріалами опублікованими в згаданому нами виданню "Творів" М. Куліша, відомий ідеолог націоналізму і критик — Д. Донцов, виступив у "Гомоні України" (ч. 19, за 1956 рік) зі статтею в якій заявляє, що властиво "*сатири М. Куліша — це вульгарні неінтелігентні антиукраїнські агітки московські*".

Все згадане попереду робить вказаним звернути увагу на певні дуже цікаві подробиці опублікованих у тому томі "Творів" М. Куліша — листів самого М. Куліша та де-яких інших документів. Є серед них свого роду "родзинки", які не лише кидають яскраве світло на духове обличчя М. Куліша, але й допомагають нам цілковито й остаточно збагнути, як інтенції й погляди автора так і погляди пропаговані його творами.

З метою звернути увагу читаючого загалу на ті надзвичайно цікаві подробиці, переходимо далі до цитування і коментування власне цих особливо цікавих місць з опублікованих в тому виданні захопленими прихильниками М. Куліша його листів та інших документальних даних.

Звертаємо одночасно увагу читачів на те, що всі числа сторінок, подані далі в дужках без назви книжки — це сторінки з *ню-йоркського* видання творів М. Куліша.

М. Куліш, як видно з "біографічної довідки"* був коли

---

* Покликаємось на вміщену в згаданому виданню "Довідку", а не на явно-тенденційні "Спогади" жінки М. Куліша, які відбігають за далеко від правди і часто стоять у разячій суперечності хоч би з опублікованими в тій же книжці матеріалами. Так напр. у своїх "Спогадах" запевняє А. Куліш, що вона "мала вже шостирічну практику роботи по **українських школах**" (це в 1921 році!) та що її матеріали з тої практики мав "використати" М. Куліш, складаючи букваря "Первинку", який, запевняє п. А. Куліш, був **Першою українською** абеткою (сторінка 394). Тимчасом ще в 1917 році видано **кілька українських букварів**, складених відомими українськими педагогами, а саму п. А. Куліш намовляв її чоловік **почати** вчитися **української** мови в листі писаному аж **1925 року** (стор. 325), цеб то яких три роки пізніше!

Ми знаємо, що шість років перед 1921 роком, це б то в 1915 році на Україні були лише московські школи (маємо на увазі загарбані Москвою українські землі, а не ті, що були під Австрією) і тому жінка Куліша могла викладати лише в московській школі на Україні.

Промовчала п. А. Куліш і пр оте, що в Луцьку був військовий з'їзд **не український**, що її чоловік вже тоді симпатизував комуністам, та що арештували його за Скоропадсько-

почалася революція старшиною московської царської армії в ранзі штабс-капітана. Ще перед революцією він уже писав по московськи і був безперечно лівих поглядів. В українській визвольній боротьбі, в її кривавих змаганнях з московськими гнобителями, не зважаючи на пекучий брак в українській армії старшин — М. Куліш не брав найменшої участі (маємо на увазі участь в лавах української національної армії та співпрацюючих з нею повстанських відділів).

Таке заховання М. Куліша автор "Довідки" без жодних підстав і доказів "дипломатично" пояснює так: "М. Куліша, очевидно, не вабила військова та політична карєра (ст. 435). Та певно це "не вабила" мало стосуватися лише національної української армії і має приховувати політичну діяльність М. Куліша й відношення до української націо-

---

го не як голову "Просвіти", а як скрайне лівого голову мійської управи.

Сповідуючи про те, як організував М. Куліш "Перший Український Дніпровський Полк" — дуже спритно згадала вона про те, як М. Куліш сказав: "ніхто війська дати не може нам, бо в самому Києві йдуть бої", викликаючи тим вражіння, що то мала б бути військова одиниця армії УНР, а тимчасом тоді ті терени були під владою от. Григорєва, який тоді явно підлягав московсько-більшевицькій владі!

"Виконкоми" — були органами московсько-більшевицької влади, а М. Куліш був членом лікарської комісії і помішником начальника "військово-мобілізаційної частини" штабу московсько-більшевицької армії, яка тоді провадила жорстоку і запеклу боротьбу з українською армією і українським народом. Слід тут відмітити, що національна українська армія була і лишилася для п. А. Куліш (як і для по большевицьки думаючих сучасних большевицьких авторів) тільки — "петлюрівцями" (стор. 393).

Такі "недокладности" вказують, що і Спогади" мають на меті не подати правду, а приховати правду і так спопуляризувати особу М. Куліша, тим самим спричиняючися до ширення тих комуністичних і антиукраїнських ідей, що ними просявнуті наскрізь його твори.

"Довідка" рівнож далека від об'єктивности, але її автор все ж висловлювався обережніше.

нальної справи в тих роках, які певно не були того роду, щоб про них було корисно нині згадувати!

Адже ж за якусь близьке неозначену "діяльність" сидів М. Куліш від травня 1918 року аж до упадку Скоропадського!

Повстання Директорії звільнило М. Куліша, але, звичайно, М. Куліш не зголосився до української армії!

Натомість, коли московські большевики потребували для рятування свого становища і ліквідації наступу денікінських військ у напрямі Москви, диверсійної діяльності у запіллі Денікіна — М. Куліш не лишається безчинним, а формує повстанські диверсійні відділи і виступає на чолі т. зв. "Першого Українського Дніпровського Повстанського Полку". Цей полк, як знаємо, підлягав московському большевицькому командуванню і тому, не без підстав проговорюється автор "довідки", по приході червоних московсько-большевицьких військ на Україну "перед М. Кулішем, героїчним полковником повстанської армії відкривається велика перспектива політичної або військової кар'єри" (435 ст.). Самозрозуміло, що перед "полковниками" справді українських повстанських сил тоді "відкривалися" лише "блискучі перспективи" бути розстріляним в льохах ЧеКа!

М. Куліш вибрав собі становище Керовника повітового відділу Комісаріату Народної Освіти в Олешках (де він свого часу вчився у середній школі). Таке становище тоді могли займати лише "заслужені" у московських большевиків "їхні" люди.

Безперечно, М. Куліш вже тоді був комуністом і йому в 1922 році урочисто "піднесли" підчас святкування п'ятих роковин большевицького перевороту партійний "квиток".

Самозрозуміло "діяльність" М. Куліша (а вона полягала в большевизації шкільництва і усуванню вчителів-некомуністів, що не хотіли стати на "рядянську платформу") була того роду, що він дістає підвищення і стає керівником Одеського Областного (губерніяльного) відділу Комісаріату Народної Освіти. Це — становище майже відповідає становищу "визитатора" в Польщі!

Це становище займав М. Куліш аж до 1925 року.

В році 1924 дебютував Куліш яскраво-пропагандовою песою "97", в якій він вибілював московських большевиків, змальовуючи всупереч правді їх як рятівників українського народу підчас жахливого голоду 1921-22 років, а відповідальність за нього перекидав на... церкву і "куркулів".

Ця песа, як стверджує і автод "довідки", "не тільки зроби́ла і́мя Кулі́ша широко відомим по всій Україні, але й да́ла підста́ви тогочасній критиці ствердити, що автор драми "97" "поклав край безсюжетній агітації" (стор. 436), даючи, очевидно, вже "сюжетну".

Тут слід звернути увагу на причину такого успіху песи "97". Року 1921-1922 москалі, використавши посуху організували на півдні України штучний голод і думаючи, що вони послуговуючися комуністичною ідеєю опанують щонайменше половину Західної Європи не ховалися з тим, що робили. Советська преса і брошурки подавали конкретні урядові відомості про перебіг голоду. Такі ж чекісти як Фітільов у своїх творах одверто заявляли, що то була репресія за "бунтарство" ("Редактор Карк"). Але сподівання москалі на революцію не збулися і стало зміні політичної тактики дуже не вигідно признаватися по такого жахливого злочину. А тут ще на Захід дістався бувший вчитель український старшина — Герасимович, якому вдалося перенести багатющий урядовий матеріал, що стверджував штучність голоду і його розміри. Він то все опублікував у книжці "Голод на Україні" (296 стор. вид. 1922 року). Видана була в кількох мовах.

Ця книжка зникла з усіх світових бібліотек. Пятиколонникам "наказано вжити всіх засобів, щоб про той голод забулось і для того робити галас і концентрувати увагу на голоді 1933 року, про який влада подбала, щоб не лишити слідів і стислих даних, навіть у пресі.

Пару років тому вдалося одержати один примірник і "Говерля" перевидала її фотодруком, але послуговуючися "Свободою" і іншою контрольованою диверсантами пресою, далі все концентрується на 1933 році бо його жертви подаються "на око" (одні — подають 14 мільйонів, Кубійович — два міль. інші — ще інші числа). Така песа як "97" була потрібна окупантам дуже й дуже. В ній М. Куліш,

представляє спричинників голоду — рятівниками голодуючих і тим допомагає злочинцям затерти сліди злочину.

Ця огидна антирелігійна "агітка" улегшила дальшу кар'єру цього комуніста й московського підлабузника і він одержав нове підвищення — його призначено в 1925 р. на посаду інспектора народніх шкіл цим разом при Народньому Комісаріяті у Харкові.

Тут слід звернути увагу на причину такого успіху пєси "97". Року 1921-1922 москалі, використовуючи посуху, організували на півдні України штучний голод. Тоді вони думали, використовуючи комуністичну ідею опанувати щонайменше половину Зах. Європи і тому не ховалися надто з тим злочиним у себе. Сов. преса подавала відомости про перебіг голоду, а такі чекісти як Фітільов у своїх творах заявляли, що то була репресія за "бунтарство" ("Ред. Карк"). Та сподіванки москалів не збулися і стало невідгідно признаватися до того. М. Куліш у пєсі "97" представив спричинників голоду — рятівниками голодуючих. Така пєса була дуже потрібна окупантам.

За тих часів функції такого "інспектора" мали у великій мірі політичний характер — він мав "викривати" на місцях на посадах учителів "петлюрівців" і інших "контрреволюціонерів" та дбати про надання шкільництву комуністичного характеру, як рівнож використання його як пропагандивного апарату.

Ця пригадка була конечною для зрозуміння чому М. Куліш, обїздячи в характері "інспектора народніх шкіл" школи Волині й Полісся, де ще далі нарід боровся з окупантами шляхом стихійних повстань і партизанки, писав до жінки в листі з 16. XII 1925 року: "Приїду — розповім про всі пригоди свої в дороз: і про ліс, і про вовків, і про бандитів", а в листі з 22. XII того ж року: "знову продирався через ліс, озираючися, щоб не наскочити на бандитів (є й тут такі місця). Шепетівка, Словута, Ташки, Барбарівка, одне село забув, М. Ізяслав, містечко Ямпіль" (ст. 324 за дослівність перекладу ручати не можна, бо листа писав до жінки М. Куліш московською мовою, а перекладений він видавцями).

Безперечно М. Куліш мав поважні підстави боятися українських повстанців!

І ось цей автор "97" за яке оголошують його комуністи "основоположником" революційної української драматургії" (ст. 464) рік по написанню тої "української" драми, в листі писаному з Волині до жінки московською мовою, признається: "Тут я звик до української мови, бо в цих округах вона масова" (ст. 325).

Коли цей, як запевняв автор "довідки", "просвітянин" (стор. 435), щойно після ряду наказів про українізацію написав українською мовою песу (до того писав твори своєї московською мовою), а щойно в 1925 році, побувавши на Волині, починає "звикати" до української мови й то лише тому, що вона є "масова", отже без неї не можна успішно працювати для добра комуністичної Московщини, то не може бути жодних неясностей, що до того чому М. Куліш не брав участі по українському боці в українській боротьбі за незалежність, але був "героїчним полковником" большевицьких партизанів.

Чужу для нього (і незвичну!) мову береться він вивчати щойно переконавшись, що без неї не можна виконувати свою непочесну працю і з тих же мотивів, доручає, жінці взятися за вивчення української мови (стор. 325).

Що ж хотів досягнути М. Куліш пишучи свою драму "97"? Відповідь на це питання дав сам М. Куліш у своєму листі до Арк. Любченка з дня 23. XII 1924 року. Ось, що в ньому читаємо в звязку з увагами рецензентів і наміром самого автора її переробити: "Не можна "оказьонувати" кінець песи, яка матиме надалі до де-якої міри історичне значіння (мільйони загинули під добу голоду). Я мав на думці два варіанти....." і далі подає, що одним варіантом він хотів досягнути закінченням такий ефект: "Отут глядачі німіють і тихо йдуть додому несучи в собі неугасимий вогонь ненависти і помсти до ворогів революції"* (ст. 318).

---

* Нагадуємо "вчені" твердження Ю. Шереха про аполітичність творів М. Куліша!

Другим варіантом хотів досягнути М. Куліш, щоб "щоб дивлячися заплакав і *конреволюціонер*" (ст. 319).

Отже, як бачимо, і в одному випадку і в другому — на головному місці момент *політичний*.

Щоб досягнути цю мету М. Куліш "роки писав — сам радів і втішався" (стор. 319).

Чи був М. Куліш аж таким "ідеалістом", що лише мріяв про "комуни"?

В уже цитованому листі до жінки з грудня 1925 року пише М. Куліш про те, що "на Поліссі неможна навіть молока дістати. Бідність жахлива", але він, "інспектор" "везив зі собою ковбасу, шинку, шматочок сала". І може саме тому тим енергічніше *домагається* від жінки щоб вона, "послухна його бойовому наказу" — "*викувала*" введення до політекономії (те що почала до першого розділу) "та прочитада "трошки з "Азбуки Комунізму" (стор. 324). Мова певно йде про "Азбуку Комунізму" Бухаріна. До того додає: "Приїду — спитаю, *повинна знати*" (ст. 324).

У слідуєчому листі повторює те ж домагання і хвалить ся, що добре виконав свої урядові завдання.

Але вивчення "політграмоти" в окупованій Україні дає змогу *багато краще жити*. Вже в тому ж першому цитованому нами листі нагадує М. Куліш жінці щоб вона "*смачнійше харчувалася*"!

У другому листі — згадує про те, що має надію на зустріч його з горілкою. В цілому ряді наступних листів стало докладно говорити про їжу. Ті хто пішли служити окупаційній владі на неї собі можуть позволити. Колега по посаді Стасюк — "нікуди не їде на відпустку бо з труднощами пролазить у двері й очевидно у вагон не пройде". (ст. 326). Їсть сам М. Куліш "обіди із трьох страв, чисто і поживно" (ст. 328).

Ці московські урядовці та літератори, що обслуговують окупантів мають змогу їздити на курорти, до санаторій (ст. 330, 331, 332, 333, 335).

У той час коли звичайний смертний не раз мусив задовольнитися кутком у спільній комнаті — М. Куліш з родиною перед арештом ще займає помешкання з *чотирьох* кімнат і *кухні* (ст. 469). Отже це були ті, які з ласки окупан-

та жили багато, багато разів краще за населення. Очевидячки відігравали певну роллю й "успіхи" та "тріумфи", яких і досі не може забути жінка М. Куліша.

Ось, як напр. ще й досі "переживає" жінка М. Куліша тріумфи свого чоловіка: "За кулісами (після вистави комуністичної пєси М. Куліша "Комуна в степах", Р. 3.) усі взяли по чарці вина, й ми випили за талант М. Куліша... Я відіхала до хати, а Микола залишився ще вкупі з артистами й режисером". (Самозрозуміло, додамо, залишився вночі, не на нараду, і, треба думати, то не була остання чарка вина!) "Другого дня", пише жінка Куліша, "мені привезли до хати цілого квітника. До квітів були причеплені карточки з гарними написами від Яновського, Любченка, Дніпровського, Хвильового та багато інших" (як бачимо — від самих комуністів!).

Коли вистава була в Грузії — автора запрошено туди. Жодні матеріальні моменти, звичайно, не стояли на перешкоді такій далекій подорожі. Після вистави, як згадує цитований спомиц, відбувся бенкет. "На бенкеті було багато осіб з тодішнього грузинського уряду, артисти та родина режисера". "Спогади про М. Куліша", видаваний в Аргентині журнал "Овид" ч. 10-11, 1953 р.).

Таке становище викликало між менш щасливих товаришів-прислужників шалену заздрість і бажання "втопити" щасливця, знайшовши якийсь "ухил".

Але коли "приятелям" це вдасться досягнути то здебільшого і після арешту живеться таким засудженим на заслання далеко не так, як звичайному українцеві, бідному селянинові чи робітникові.

Щоб читач міг сам оцінити усю величезну різницю в становищі одних засланців і других, подаємо далі кілька уривків з виданих у Варшаві (1931 рік) під редакцією сол. демокр. Л. Чикаленка документальних зізнань втікачів зі Соловок, яким вдалося втікти у Фінляндію. Ці — втікачі — не були звичайно комуністами, а тим більше "особами" на вищих становищах в маріонетковому "уряді" окупованої України. Ці втікачі — були простими селянами, що тяжко працювали, щоб здобути шматок хліба, а коли М. Куліш

їв "поживні обіди з трьох страв" — умирали з голоду організованого окупантом.

Подавши ряд цитат з тих документів — подамо для порівняння цитати з листів, що писав М. Куліш із заслання до своєї жінки.

Наводимо з листів і зізнань бувших в'язнів Соловок ряд уривків:

1. "Коли мені винесли 3 роки Сол. К. Л. висилки, відбирають нас таких, як я, 104 чоловіки і направляють нас на Москву. А що по суду, дак одправляли кожного тижня по 1000 громадян, бо це був Київський Пересильний пункт Глав. Корпусу 2-й Центр. Перший був у Харкові, а другий у Києві.... Щось мені показалось дуже страшно. Доводять нас до тієї хати, де нам прийдеться жити. Коли я подивився на ту хату, аж та хата сажою укрита: вікон від сажі не видно, не видно й рям. Іще страшніше мені стало. Заводять нас у хату, де мешкає 65 громадян. Сажа на нарах, сажа на стелі, у сажі люде — обірвані, голі, орощі. А воші так і лазять... І дарма, що люде забиті долею, ну прийняли нас нічого. Стали розпитувати про свій край: як люде живуть і яке положення на Україні. Ми ж стали питати, яке тут положення. Кажуть — "кепське, хто сюди заїзжає, то уже не вертається". Мені іще стало страшніше. Тоді думаю собі: як би ізвідціля утекти.

Переночували. Гонять нас на роботу — шпал носити. А їсти дали нам на сутки 500 грам хліба і 2 ложки каші. Так і пішли ми на роботу. Працювали ми до вечора, а у вечорі дали супу із гнилою рибою і теж дві ложки каші. Так ми полягали спати. Не було де лягти, так я ліг біля порога...." (зізнання селянина з Київщини, що мав родину з 7 душ і землі 3,5 десятин, що був на Соловках у 1929 році).

2. "Як довели нас до міста, тут чуємо команду: "Вилітай як пробка з вагона". Та як ускочило у вагон 2 собаки лютих і рушницями та й давай полювати (? Ред.), як ударять з двох боків, то цей бідний дядько з дверей вагона летить аж під одкос. Радий би скорше встати, але ж і там бють та приказують: "Соловецький лагір назад живих не

пускає!" Людина молода та ще кріпка, то ще скоро встане, алеж тут не всі молоді, а були такі, що мали по років 60, а то і більше, — тим тяжко було вставати. І от поставили нас на комісію. Приходить лікар і кричить: "Ноги у всіх є, руки теж є, ну здорові"! Та й повезли нас на лісо-заготівлю. Ішли ми 180 верст, то за цю дорогу, прийшлося декілька товаришів оставити, бо як чуть пристав, не має змоги далі іти, ну, то давай же його молотити. Прийшли ми вже на вказану командіровку, де застали чотири сотні невільників і всі, як один — українці. Був я на 3-х командіровках, аж під містом Ухтою і на кожній командіровці по кілька сот невільників і все українці, і була частина кубанців. "Урок" був 28 дерев зрізати з кориня, а з кожної деревини виходить 3 колодки і кожну колодку треба обстругати. Це давалось трьом чоловікам. За цю працю одержиш 2 фунти: хліба та юшки з гнилої риби та іще грошима коп. 20 або 30 за тиждень. Гроші ці тільки мають право ходити в лагерь. Були там маленькі лавочки, а купити в них нічого не купиш. Хоч що і було, то не продають — бо треба їм годувати тих собак, що нас розстрілювали. Робили так: коли прийдем із праці в годин 11 вечора, поки одержиш їжу, то ляжеш спати, а коли ще і не ляжеш, то чуєш звінок, і вскакує Димидов та Яловенко, це були самі луччі кати і собаки, з добрими киями та самопалами, та й давай шанувати цих бідних людей, так, що опам'ятаєшся не скоро. Котрі хорі, то киями докотять до лікаря, а той питає: "Голова на плечах є?" Хворий відповідає: є. "Ну, як принесуть голову у руках, а не на плечах, тоді звільню від праці"! Хто не виконав уроку, той тяжко карався: роздягають до спідньої сорочки та ставлять на мороз і кажуть: "кричи, філон*: не виконав урока". Той і кричить аж доки не впаде, тоді дають йому, таку одежу, щоб вітер не затримався, і у карцер, а там і начнуть поливати ізверху холодною водою; це за те, що не хоче допомагати виконати п'ятилітку. І таких мало остається живих".

---

* Засланець, що свідомо і уперто не виконує норми пр. ред.

За що ж сиділа більшість цих "ворогів народу"? На це питання так відповідає цитований свідок: "Попрацював я ту немало з своїми земляками і начав їх тут питати, цих старих дядьків, за що їх так тяжко карають. То якого не спитаєш, все за конт-революцію. Я питаю, — за яку контр-революцію? Такі старі та й ще не письменні! То вони розказують: один за те, що кабана зарізав та шкіри не зняв, — пришили контр-революцію, другому за те, що теличку продав без дозволу голови сель-ради. І кожний за це попав в Соловки саме менше на 3 роки. Де хто продав мішок хліба на ярмарку, то за це дають 10 років або розстріл, а майно конфіскують в державну користь, дітей же і дружину висилають на висилку в Архангельську або Вологодську губернію. За "зрив хлібозаготівлі", розстрілюють і кажуть, що це другим буде прикладом"... "От іду я один раз цим шляхом, коли дивлюсь на сосні написано: "Спійть товариші, кріпким сном"! От я питаю десятника: "що воно таке написано"? "Це тут побиті люде лежать!" Але на ту хвилину ката не було, щоб нас стеріг, то ми підійшли ближче до сосни, підняли мох, а там лежить чотирі чоловіки. І поки дійшли до призначеного місця, то таких могил прийшлося багато зустрінути; навіть по чоловік 10 в одній такій ямі, що їх ще не поїли лісові звірі. Цей десятицький показав мені багато таких могил, де заснули навіки наші українці, бо він весь час на тому шляху працює і все бачив, що там робилось. За останні часи прибуло сюди з Києва та Катеринослава багато студентів. Вони розказували що за Єфремову організацію*, дуже багато розстріляли: стріляли не сотнями, а тисячами самих освічених студентів, а ці, що прибули в Соловки, то кожний дістав від московських та жидівських посіпак по 10 років каторги". (Зізнання мешканця Чернігівщини, що був партизаном у повстанському загоні Петренка-"Орла").

3. "З бутирки нас 1700 чоловіка одправили на Соловки. Вигрузили на Поповім Острові, де почали робити нам розподіл: злодії окремо, чекісти теж, а політичні теж окремо.

---

* "Союз Визволення України".

До політичних призначили ротним ката Курілку, який зі своїм помішником нас мордував три дні. Все вчив здоровкатись. За цих три дні навчання убили чоловік 20 прикладами. На четвертий день посадили нас у пароплав тай відвезли на Соловецький острів, — Філмоновську Вітку. Там зустріли нас ще краще, як на Поповім Острові. Вперше, як вигрузили нас з пароплава, обступили чекісти, — чоловік 30, — і стали нас хватати по 5 чоловік. В ряд виставили. Взявся ротний писар перечитувати по списку. При цій перевірці був сам кат, начальник Соловецького острова, — Зарін. От, кого викличуть по прізвіщу, то скорійше відповідай імя та по батькові, коли хоч, щоб не був побитий. То я вже дуже чатував, щоб не прослухати, але ж таки прослухав. Ну, і було ж мені за те що прослухав... Але ж тут зробилося ще гірше. Обізвався один студент Київського університету, що так карати людини рад-влада не дозволяє. Катюга Зарін визвав цього студента з рядів і став щось його питати, але що саме, — не знаю. Забрав його Зарін з собою і від Заріна небіжчик не вернувся, а через кілька днів найшли тіло студента з запискою, що це "агітатор і вбиєць совітських комісарів".

А ось як описує той же живий свідок працю і катування, що їх завдавали московські кати: "Прислали мене на лісозаготівлю. Там те ж не мед. На три невільники дають 34 деревини; треба їх зрізати з коріння, порізати по розміру на частини та ще й кору обдерти. Змучені невільники, як мерлюги, виконують цей урок де хто за 18-20 год., алеж мало таких є, що виконують. Коли не виконаєш день, другий, третій, то на четвертий день вже беруть на мордування. Та ще й кажуть при цьому: — "мало того, що сам не хочеш працювати, а ти ще ходиш поміж невільниками і підбиваєш їх, щоб не працювали, може скорійше провалиться влада, як менше будемо заготовляти лісу". Ну, тут вже починаються муки. Приймаються раніш менші катувати: то киями, то прикладами, то в карцер на мокрий пісок посилають, — а той пісок нарочито поливають водою, щоб не можна лягти. Після пишуть рапорт і подають в І.С.О., а там сидить катюга Іванов. Чіпляє він "агітацію" поміж невільниками, чи "зрив лісозаготівлі" і садовить на місяців два або

три на "сікірку". Там помешкання на високім місці, не має вікон, а лише діри на двері прорізані. Пороблені там жертки такі, як для курей, тільки грубі, — вдержить чоловік 5. Садовлять людей на ті жертки в 4 год. ран., а звідти знімають в 9 год. вечора. Чотири кати так і ходять і з друком в руках, слідкуючи, як що тільки якийсь з невільників не так сидить, то зараз тим друком поправляє... То той бідолаха аж на долівку полетить. Тоді то й почнуть його висаджувати всі чотири так, що вже з тиждень не встає, або і Богові душу віддає.... Їжі на добу дають: 300 грам хліба і чашку киятку, а страви туди не дають. Таку "сікірку" називають на Соловках — "будинок, крови та смерти". В тому будинкові віддають своє життя самі освічені українці. Такий будинок переїв не сотні людей, а сотні тисяч. Я може не вірив би, та сам перебував там п'ять днів. Мало того, що вбивають малі кати, а то й старший кат-начальник Соловецького Острова — Зарін стріляє своєю рукою". (Зізнання мешканця Київщини, був на Соловках у 1931 році).

4. "Пробувши в Соловецькій каторзі до 1929 року, я в грудні місяці відбув срок моєї трьохрічної висилки, але для звільнення мене не було визову верховним Г.П.У., так я подав заяву в Московську Окрему Наряду Д.П.У. Відтіла прислали мені 23 березня 1930 року обвинувачуючого листа, що мене Окремою Нарядою Харьківського Д.П.У. засуджено на 5 років наново за те, що наче б то я в 1926 році мав звязок із своїм дядьком С., котрий проживав у Польщі, у гор. К. — й срок зарахували мені на ново з 6 січня 1930 року..." "...Одежі зовсім не давали ніякої до 1929 року, навіть білля, а всякий ходив у своїй одежі й воші їли увязнених, як черви в літню пору здохлятину їдять. Котрі селяне прибували на Соловки, на каторгу, з гарною одежою то чекісти та дозорці, побачивши гарну одежу тих селян, виводили їх у ліс таємно й убивали, скористовуючись майном вязня, а на другий день складали акт, що селянин утікав і при утечі його убито. Одежу почали привозити й давати вязням (білизну) — з 1929 року з осени, що була пошита з зеленої матерії — штани на сорочку. На ноги, замість чобіт, видавали постолы з лика липового, або морщені з ременю. Рідко привозили фуфайки теплі і то, де

1500 чоловік на командіровці, так привезуть 100 штук для дозору й десятників в подарок, щоб добре вимагали праці від увязнених невільників. Склад дозору — це більшість з провинившихся на волі чекістів,, та розтратчиків — жидів, бо вони, як комерчеські люде, на Україні всі служать у коопераціях та других установах касірами. Десяцькі складаються з кацапів — московських грабїжників, убійців, та злодюг, котрі потеряли совість й бють поневолений люд — вязнів, так, як приказують чекісти, щоб свою шкуру спасти й вернутись до дому живим.

Пробувши в Соловецькій каторзі три роки, не бачив ні одного жида на загальних роботах, а хоч і є який розтратчик, так служить у дозорі, а то завхозом та хозяйственною обслугою.

За час мого перебування у каторзі, я не бачив, щоб увязнені, з тих, що працювали на загальних роботах і кінчили термін свого заслання, звільнялись до дому. Може з тисячі і був один та й той не українець...”

“А нашим братам, українцям, як відбуде термін присуду, то другий добавлять, новий. Найдуть нове діло, як то вони самі кажуть: “Лишь бы человек, — дело найдется”!

“Багато є “саморубів”, котрі самі собі відрубують руки, або ноги, щоб спастись од каторги, якої ще не було, відколи існує світ, деб задавали таких мук вязням. На свої очі бачив, як на розпилівці дров чекіст і десятник вимагали од одного українця, щоб він працював, а він був зморений працею й голодом, так, що не мав змоги працювати. Так вони його почали бити прикладами. Але, коли перестали його бити, так він схопив сокиру, одрубав собі руку й кинув в ту сторону, де стояли чекісти та десятники, сказавши: “— Ви од мене вимагаєте роботи, — от нате вам роботу”! Його забрали й більше я його не бачив. А котрі відказувались од роботи гуртом, так тих розстрілювали на очах увязнених... На Поповому острові, коли я прибув на Соловецьку каторгу, так розказували увязнені, що на одній командіровці відмовились вийти на роботу з одного бараку 400 чоловік вязнів. Тоді чекісти окружили барака кулеметами й рушницями, і, закравши двері, запалили. Коли хто хотів спастись через вікно, так того стріляли й убивали на

місці. І так загинуло 400 чоловік в огні. Ні одна душа не спаслася... В 1930 році, з лютого на липень місяці, везли з України на тиждень по два ешалони і як згрузять, так котрого не спитай, то, як не за калективізацію, то агітацію, або й за те, що всього хліба не віддав в хлібозаготівлю, то за організацію професора Єфремова, що комуністи пришивали найбільше священикам, або синам якогось заможнішого селянина, що училися в якій-небудь школі й сим, хто служив у Петлюрівському війську.

Отців духовних так там гонили на загальні роботи разом зо всіми робочими; так само знущалися, як не виконували уроку, або возили ними воду замість коней, запрягаючи у сани, бо коней не було". (Зізнання волиняка з Ямпільщини).

5. "Норми були такі тяжкі, що найздоровший чоловік не видержав би. Наприклад на 3 чоловіка призначалось: звалити у лісі 34 штук дерев та обчистити, а "пропсу"* — 1 куб. на 2 чол. На погрузку деревом платформів, — 4 чолов. на 1 вагон, при чому треба було підкочувати дерево до вагону з віддалі 50 метрів. На погрузку дров, — на один вагон, — один чоловік, як що дерево грузилось з місця, а як підносилося до вагону 50-40 метрів, так на 3 чоловіка — 2 вагони". (Зізнання селянина з Волині арештованого в 1931 році).

6. "Як змилується начальство, щоб не ночували люде в лісі, то приженуть їх в казарму. Ідуть бідолахи і думають хоч трохи заснути в теплійшому, та може хоч гарячої юшки за скілька днів попробувать, а там уже нова кара. Вистроять по два і починають: — "А ну, виході, хвилони," — (так називали тих людей, що не могли кінчити того урока, який був не по силі людині) — "виході наперед!" У десятника ці люде були на замітці, і гонить знов у ліс рубати сухостій та носити в лагерь на топливо; але раз принести, — це мало, а треба тричі... А тоді роздягають і заганяють

---

* "пропс" — технічний вираз, що означає мабуть тонке дерево.

в карцер (зроблений був такий барак: самі стіни, без даху), не топлять, дадуть пів фунта хліба самого... На утро тих, що не замерзли, так само виганяють на працю, а зовсім хорим кажуть, що вони приставляються і їх добивають. Вязні самі собі одрубують пальці на руках, ногах, а як сам не зважиться, то умовляється із товаришем, щоб повідрубувати один одному пальці. На повірку виганяють босих і півголих людей на сніг і дощ... Люде плачуть, падають на землю, замерзають... в такому раю не можна найти краю. Присудили іншому дядькові три роки цієї каторги. Жде, може відпустять додому... А воно якраз у строк та приходить другий строк, — років з 10 нової каторги". (Зізнання селянина з Полтавщини, 1929 р.).

Всі наведені зізнання дають досить повну картину становища *звичайного* засланця на Соловки. Який же вражаючий контраст помічаємо ми між описом відносин на Соловках в їх зізнаннях і тих відносин в яких жив три роки засланець М. Куліш!

Ще й місяця не пройшло від арешту М. Куліша, як йому дозволяють листуватися з дружиною. Листи доходять зі спізненням, але остаточно доходять, як рівнож і гроші. В одному з листів пише, що йому потрібна мильниця і зубна щітка. По прибуттю на Соловки, пише М. Куліш: "Соловки. Харчування в цілому достатнє. Є бібліотека" (стор. 342) і додає, що буде писати три рази на місяць.

В іншому місці пише: "Я не тільки не ходжу брудний, як ти думаєш, але через кожних шість днів буваю в лазні, одержую чисту білизну, рушника, пошивку, простирано. І харчування задовільне: *ранком чай, хліб, трошки масла і обід з двох страв, на вечерю — квашена капуста, каша, чай. Одержую цигарки. Є бібліотека. Читаю. Пробую писати. Дещо виходить. .... Чоботи одержав. І гроші 20 карбованців. Спасибі. Пальта не треба присилать. І річей — мені нічого не треба крім шкарпеток. Буде змога — пришли маленьку посилочку: де кілька загальних зшитків (зошити по 100 і більше карток), паперу, пера і чорнильничку"* (ст. 344).

Порівняймо подане з тим, що мали інші соловецькі в'язні! Адже ж людина, яка не має відповідних догідних умов

не буде мати змоги писати твори, читати книжок і не потребуватиме паперу й каламаря!

Ці умови були стало — бо М. Куліш стало протягом довгого часу домагається паперу і зошитів!

Чи ж дивно, що *такий* вязень пише до жінки: "Нехай діти... як найбільше читають і не тільки белетристику, а марксистську літературу. *Нехай якнайглибше вивчають і зміцнюють свій радянський світогляд. Це моє прохання і бажання*" (ст. 344).

Для тих наївних "западників", які відівчилися думати, до цього речення додана примітка редакторів видання, яку наводимо дослівно: "Це речення* належить до тих звичайних і зрозумілих в умовах ув'язнення, цензурно-відчипних фраз, які М. Куліш час-від-часу кидає у своїх листах" (ст. 469).

На це слід зауважити, що наведена примітка "належить до тих звичайних і зрозумілих в американських умовах, задурюючо відчепних фраз", які звикли "хвильовисти" ширити для маскування правди! Адже ж ми були б півголовками коли б прочитавши лише 20 сторінок вже встигли забути, що на стор. 324 і 325 було вміщено аж два листи до жінки, писані М. Кулішем не з *в'язниці*, а цілком у вільних умовах, саме коли він "зробив кар'єру" і в обох він того ж (це б то — студійовання марксизму) домагається від жінки: Чому ж там він це робив, щиро, а тепер мав би писати таке не щиро? Тільки тому, що видавцям бажано було б щоб нинішні читачі забули про погляди М. Куліша?

Але вертаймо до листів.

Пів року пізніше знова нагадує М. Куліш про те, щоб діти "вивчали клясики марксизму-ленінізму". Пів місяця пізніше, ще раз підкреслює, що нічого присилати йому не треба бо "харчування достатнє".

У листі писаному на восьмому місяці перебування на Соловках пише М. Куліш: "Я поки без праці бо перебуваю

---

* Трапляються "архінаївні", які готові листи взагалі уважати "вимушеними", хоча 1) ні жінка М. К. ні редакція того не твердять і 2) в тому випадку не було пощо їх друкувати.

в увязненні. Не писав тобі про це, оскільки сподівався, що скоро переведуть у табір. *Просив щоб дали роботу* і не трачу надії, що її мені дадуть.... *Пробував писати*, але для творчості все ж потрібне і творче піднесення, а це рідкий у мене гість... Читаю газети — яке світле і радісне життя. Вірю, що не закрито двері в це життя й нашим дітям" (ст. 348).

Днів через десять просить М. Куліш в листі щоб жінка прислала світлину свою й дітей та пише: "Я здоровий Харчування достатнє".

З листа писаного днів 20 пізніше, довідуємося, що М. Куліш вдоволений звісткою, яку подала йому жінка про те що його дочка працюватиме в Донбасі, як піаністка в класі бі (ст. 349).

Рік і чотири місяці від початку перебування на Соловках М. Куліш нудиться і пише: "живу надією, що *прийде день, коли я дістану радість* — заповнити час моєї кари суспільно-користною працею" (стор. 350).

З листа датованого 8. IV 36 року довідуємося, що М. Куліш радіє тим, що його дочка працює піаністкою "задоволенна і нею задоволені".

Ще два тижні пізніше пише:

"я поки перебуваю в увязненні, а це значить, що життя моє не виблискує зовнішньою різноманітністю. *Читання книг* — моє заняття, *труд і відпочинок*" (стор. 351).

З листа писаного ще три місяці пізніше довідуємося, що М. Куліш одержав світлини дітей, а в листі з серпня 1936 року читаємо: "Речей я не потребу, харчування достатнє... Можливо, що Вова матиме перечитані видатні новинки літератури: "Платон Кречет" Корнійчука, "Вершники" Яновського — то пришли... Як що ти не продала або не дорого коштує, то вклади також словник Грінченка. Із газет я читаю "Правду" регулярно, "Комуніст" — не завжди". (ст. 356-357).

У листі висланому десять днів пізніше дякує за надіслане печиво і цукорки (ст. 357).

А тепер нагадаймо собі слова зізнань одного з засланих:

"На 3 чоловіка призначалося звалити у лісі 34 штук дерев і обчистити" або "3 чоловікам треба було зрізати 28 дерев, а з кожної деревини виходить три колоди і кожна колодку треба обстругати — за це давалося 2 фунти хліба та юки з гнилої риби та ще грошима 20-30 коп. на тиждень", "Хата вкрита сажою. Вікон від сажі не видно... мешкає там 65 громадян... люди обірвані, голі, а воші так і лазять".

Та, звичайно, то були прості селяни України, а не полковники большевицьких партизан і не автори антиукраїнських пропагандових пєс.

Хто ж хоче ще порівнянь — просимо прочитати книжку В. Макара "Береза Каргузька" і порівняти. Кожний з в'язнів того табору хотів би читати книжки, як М. Куліш і одержувати таку, як він їжу та цигарки!

Це власне і було те *особливе* становище, яке мали *такі* в'язні як М. Куліш, що віддавна і охоче працювали на волі для зміцнення становища гнобителів-окупантів на Україні.

Нарешті не зашкодить ще звернути увагу на те з яким захопленням і дружина М. Куліша і коментатор розписуються про високу оцінку "Патетичної Сонати" чужинцями. А. Куліш пише як її чоловік підчас прем'єри його "Патетичної Сонати" удостоївся похвали Будьонного і запрошення на чай, де й познайомився М. Куліш з "німецьким письменником Фрідріхом Вольфом, який страшенно захопився "Патетичною Сонатою" і переклав її на німецьку мову. Гарно оформлений примірник цього перекладу Вольф подарував Миколі на пам'ять (ст. 412).

А коментатор їй окселентує: "на виставах "Патетичної Сонати" бував німецький письменник і драматург Фрідріх Вольф. Він... переклав "Патетичну Сонату" німецькою мовою... Сам перекладач "Патетичну Сонату" ставить дуже високо. В передмові цього німецького перекладу він писав: "Форма "Патетичної Сонати" — цієї до цього часу найбільшої української драматичної поезії — в світовій літературі може бути порівняна тільки з драматичними поезіями "Фауст" і "Пер Гінт" (ст. 457).

Наведена оцінка була подана видавцями "в розстрільну", а після неї читаємо таку увагу: "Така висока оцінка не рядового перекладача, а відомого письменника і драматурга, говорить сама за себе!"

А тепер, запитаємо себе хто ж такий отой Фрідріх Вольф, що його оцінкою так пишуться видавці (УВАН та НТШ) і якого захвалюється у виданні фінансованому "Східньо-Європейським Фондом"?

Він користується такою популярністю, що його в двохтомовому "Der Kleine Brockhaus", 1956 не згадується взагалі, але... але його не забувають згадати комуністичні лексикони! Фридрих Вольф (1888-1953) завзятий ворог націоналізму, палкий комуніст, автор ряду комуністичних пропагандових пес і повістей. Жив у Москві і в східньо-німецькій "Демократичній Республіці" створеній Москвою. У песі "Бурмістр Анна" захвалює сучасне східньо-німецьке комуністичне "будівництво", а в раніше писаних "Морці з Катарро", "Професор Мамлок", "Троянський кінь" та інших виступає як завзятий ворог нацистської Німеччини, пропагуючи комунізм.

Чи ж може бути дивним, коли цей "антифашистський" і комуністичний драматург-пропагатор захоплюється таким пропагандово-комуністичним твором скерованим проти націоналізму, як "Патетична Соната"? Справді — "оцінка говорить сама за себе"! Чи ж дивним є, що нині видаються в СРСР твори М. Куліша? І, нарешті, чи дивувати може нас, що те саме НТШ, яке видало "Твори" М. Куліша, Ю. Яновського та Підмогильного у "Відозві Головної Ради Наукового Т-ва ім. Шевченка", підписаній проф. Р. Смаль-Стоцьким і застпн. голови проф. Вертипорохом, з серпня 1956 року, говорить: "Пам'ятаймо, що *кожна* оголошена НТШ книжка — це удар по московській окупації України, це промінь надії для наших науковців в поневоленій Україні та скріплення їх спротиву проти московської

---

* Дивись в "Додатках" фотокопію листа Р. Смаль-Стоцького.

неволі"?* — Ні! Адже ж такою мовою говориться, коли пишеться далі: "хай не забракне ні одного Вашого імени в почесній книжці жертводавців НТШ", а коли список замкнено, виходять один за одним... комуністичні твори письменників-комуністів, що прислужилися окупантам в ділі опановання України і закріплення своєї влади!

На маргінесі поданих матеріалів хочеться поставити питання: чи не час би було де-яким установам "самоозначитися" і перестати сидіти "на двох стільцях" а чесно відкрити карти?

Адже нині їх діяльність має мало спільного з українською наукою і прикривається призвищами кількох людей.

Вже коло 20 років час від часу появляються в підсоветській пресі статті, які наче б то розглядають творчість М. Куліша з мистецького боку, але в дійсности зпоза маскуючих фраз визирає основне: перевірити партійну лінію в його творчости, лінію політичну і довести її правильність. Важним є для москалів і там і тут серед еміграції спопуляризуван його писання, як мистецьке осягнення, настроїти і читачів і глядачів прихильно до пес, а песи вже мають самі зробити пропагандову роботу, яка потрібна московській комуністичній партії. А мусимо визнати, що завдяки своїй примітивізму, абсурдности фабули і нельогічности "97" виключала можливість думання і саме тому впливала на півосвічену масу і для приховання злочину була незамінною. Коротко: вона ще й зараз є необхідною окупантам і змушує їх не робити жодних закидів авторові і змушує перевидавати її окремо для "самодіяльного театру" (1963). "Патетичну сонату" всупереч вигадкам "фітільовщиків" ставили в Одесі, а в році 1969 знов видали його твори. В році 1962 р. виходить монографія Кузякіной присвячена творчости М. Куліша в якій вона спритно, але обережно (щоб самій не "вскочити" ненароком в "ухил") розхвалює творчість М. Куліша. В рецензії на її книжку в "Літературній газеті" (ч. 3 рік 1962) автор її посилює похвали Кулішеві. Тоді ж (5. XII 1962) ще більше захвалює його твори Кисельов. Він підкреслює такі "мистецькі" прикмети його творів, як напр.: "До речі незримий, але досить відчутний і присутній і в інших його творах, зокрема в песі його "За-

кут" ("Зона") присвяченій такій гострій проблемі, як чистка партії, в песі "Вічний бунт" ("Деталі"). *Систематичне звертання до образу Леніна робить честь драматургові*".

Говорячи про "Патетичну Сонату", пише Кисельов: "Може в цій, надзвичайно яскравій і оригінальній песі М. Куліш не до кінця ще розкрив клясову природу національного питання. Але тут на весь голос безкомпромісно таврується виразницю облудних націоналістичних ідей"... "І хоч "Патетична соната" відтворює події громадянської війни, але і ця песа уявляється нам цілком сучасним твором, оскільки в ній *трактуються актуальні для свого часу ідеологічні проблеми, що і зараз не втратили своєї життєвості*. Недаремно песа, поставлена в Одеському театрі Жовтневої революції привернула увагу і сьогоднішнього глядача" ("Радянська Культура").

Як бачимо, мова все про мистецькі властивості, а про "політику" і згадки нема!

Сам М. Куліш пише в листі датованому 23. III. 1925 р. "Опріч "Брошки" писатиму ще два-три коротеньких оповідання: 1. *антирелігійна пропаганда*, 2. "Бабуся".

У "Передмові" до виданих у 1969 році "Творів" Юрій Кобилецький ще більше захвалює М. Куліша, але рівнож нібито пише про "соціалістичний реалізм", а в дійсності головним критерієм для оцінки є... політична лінія!

У листі писаному 22. XII. 1933 року пише М. Куліш: "Коли мій райпартком на початку цього місяця сказав, що я, на його думку, перебуваю в де-якому відриві від партії, як чесна людина не міг цього заперечити... ходив шляхами *місцевого націоналізму*. Ти без зайвих слів зрозумієш, що мені не легко це робити, мені не легко *викреслити* з моєї літературної праці (10 років) *сім років*, але роблю це щиро. Було б ще важче, як би цього не зробив (теж кажу щиро)".

А тепер не зашкодить нагадати собі вже нами цитовані слова з листа до А. Любченка М. Куліша, слова самого Куліша з приводу песі "97", яку дослівно всі тодішні і сучасні советські "критики" визнають за його найкращий твір і якого еміграційні видавці Кулішевих творів *незважилися передрукувати*, щоб передчасно не розкрити ким є цей

представник нашого "виродження" і тим не утруднити собі зацеплення еміграції смертоносних бациль того ж "виродження".

А "розкривати карти" навіть "на родині" не вказано, а тому спиняючись головно над аналізою політичної лінії творів, робиться вигляд ніби обговорюється застосування автором "критичного реалізму" і "соціялістичного реалізму."

Отже в листі до А. Любченка 23. XI. 1924 року у звязку з увагами рецензентів і намірам автора переробити "97", пише Куліш: "не можна" *оказьонювати* кінець пєси, яка матиме надалі до де-якої міри *історичне значіння* (мільйони загинули під добу голоду)". Як бачимо, автор *свідомий* того, що в "97" має подібно "Полтаві" Пушкіна в уяві загалу заступити історію і щоб маси в майбутньому *вірили* цинічній вигадці зрадника і запроданця, що московські злочинці на чолі з Ленінінм, були не катами-вбивцями тих мільйонів тільки.... рятівниками їх, а для того треба щоб кінець не мав виразно "урядовий" ("казьонний") характер, не викликав підозріння, що то виконується вимога влади. Куліш добре розумів своє завдання, розумів, що владі треба, щоб примітивний "масовий" глядач "німів і тихо йшов до дому, *несучи в собі неугасимий вогонь ненависти і помсти до ворогів революції*".

"Автор тих слів розумів, що треба владі, що всякий "реалізм" річ другорядна. Важне те, що голод був організований лише в південній частині України, населення якої за невеликими винятками вимерло і не може сказати "реалістові" — "брешеш"; розумів, що потрібно владі і старався викликати "неугасимий вогонь ненависти". Але Куліш не зрозумів, що влада не боїться "оказьоннення" бо їй залежало на настроях примітивної маси, з інтелігенцією вона мала намір інакше упоратися. Цього не зрозумів Куліш і не маючи сам найменших симпатій до українського руху, більше того, згідно з плянами окупантів бажавши його висміяти і скомпромітувати за чергою у всіх його фазах, включає в наступні пєси, щоб надати їм більше життя, трохи взятого з преси і життя "місцевого націоналізму", якого "клясову істоту" і фальшивість тут же "доводить". Але

щоб такий твір розуміти — треба хоч трошки вміти думати. Що людей здатних думати надто мало доводить хоч би те, що еміграційні "діячі" читаючи "Патетичну сонату", не розуміли, що автор у ній змішав з болотом власне "організований націоналізм" і то за утертим рецептом, стало стосованим окупантами. Такий твір окупантам не був потрібний. Коли ж райпартком дав йому зрозуміти його помилку — Куліш моментально погодився перекреслити дві третини своєї творчості, показуючи яким "зером" він був. Це не допомогло, бо за кілька років перебування серед більш освічених людей він трохи розвинув і літературний смак і підвищив інтелектуальний рівень і вже не зміг так примітивно писати, як потребували окупанти. Українських симпатій марно шукати бо і в 1933 році він пише де-які твори по московськи (напр. "Маклена Граса").

З наведеного бачимо, що вся його творчість мала пропагандово-політичний характер і ми, розглядаючи твори московського комуніста М. Куліша в першу чергу і голов-но в площині політичній, в площині ідей, які він хоче поширювати догоджаючи московській комуністичній партії і які готовий при найменшому натякові влади змінити — робимо правильно.

Шерех — щоб допомогти досягнути мету тої "творчості" запевняє, що в тих творах немає і тіні політики, а видавці його творів для еміграції, зручно підробляючи його біографію щоб зробити з нього укр. патріота і борця за Україну хочуть приспати думку і допомогти досягнути ту ціль для якої працював цей представник українського "виродження."

АВТОБИОГРАФИЯ

*члена Николаевского губисполкома и
Днепровского уисполкома Кулиша.*

Я, сын батрака-крестьянина с. Чаплинки, Днепровского уезда, Николаевской (бывшей Таврической) губернии, родился 6 декабря 1892 г. Детские годы прошли в крайней нужде, иногда в нищете. Отец, безлошадный крестьянин, большую часть жизни прослужил в помещичьих экономиях в качестве чернорабочего и у богатых мужиков поденщиком. Всю горесть подневольной жизни старался заглушить водкой. Мать, родом из Полтавской губернии, еще девушкой пришла в Тавриду на заработки к помещикам.

До народной школы, чуть ли не пятилетним мальчиком, меня уже нанимали богатые мужики пастухом свиней и телят, то нянькой, то погонщиком лошадей и проч.

Восьми лет поступил в народную школу, где был отмечен учителями как способный и даровитый школяр. Во время каникул служил у богатых мужиков.

Одиннадцати лет жил у народного учителя, у которого нянчил детей. В 1905 году после окончания школы интеллигентка с. Чаплинки собрала в складчину до 100 руб. для дальнейшего моего образования. Был отвезен в г. Алешки и определен в городское училище. Когда истощились цобранные деньги, очутился без средств и близких людей в чужом городишке. По счастью, был принят в богадельню аleshкинского благотворительного общества, где питался крохами и подавниями благотворительствующих буржуев. Вместо благодарности испытывал в своим благотворителям ненависть. Во втором классе училища некто Заиченко, таковой же призреваемый плебей, как и я, познакомил меня с

программой РСДР партии. В третьем классе начальством был отмечен как бунтарь и политически неблагонадежный юноша, подающий примеры дурного мужицкого тона. Был неоднократно изгоняем из стен училища за организацию кружков молодежи и непочтение к начальству. В 1908 году очутился на улице и целое лето питался воздухом, ночью поочередно у добрых людей. Осенью при поддержке некоторых молодых учителей поступил в общественную мужскую гимназию, которая в 1913 году была закрыта высшим начальством, как имеющая в своих стенах кухарских сынов, извозчиков и мужиков. Борясь с голодом, заканчивал курс гимназии экстерном, для чего пробирался на Кавказ (Сочи, Тифлис), где экстерном было легче держать умпомрачительные экзамены.

Готовясь поступить в университет летом 1914 года, внезапно был мобилизован и попал рядовым в 44 запасной батальон, откуда был препровожден как имеющий образовательный ценз в Одесскую школу прапорщиков. 20 февраля 1915 года в чине прапорщика пехоты был послан на службу в Смоленск (запасной батальон). Женился на народной учительнице. В августе того же года был отправлен в действующую армию.

1915-16-17 гг. пробыл на передовых позициях, был ранен и контужен. В марте 1917 г. один из первых в 224 пехотном Юхновском полку перешел в революционный лагерь, работал в полковом комитете и членом культ-просвет комиссии Сов. деп. Особой Армии. Политически был слабо развит. Сочувствовал эсерам.

В начале 1918 года вернулся из армии в Алешки, где примкнул к группе местных работников большевиков исполкома Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов. В июле 1918 г. при гетманщине был арестован и заключен в тюрьму, где находился до ноября. В период украинской Директории по настоянию алешкинского социалистического блока (большевиков, меньшевиков, эсеров) был проведен членом Алешкинской городской управы. В 1919 году от мая до июня состоял членом Днепровского уездисполкома и заведующим унаробразом. В июле того же года эвакуировался в Херсон в составе Днепровской орга-

низации КП(б)У, форміровал Днепровский крестьянской полк (впоследствии 517 советский стрелковый полк 58 дивизии). С полку частвовал в боях против деникинцев, начиная от Херсона, Николаева и до Киева. В ноябре 1919 года был командирован полковой ячейкой в тыл белых для формирования повстанческих ревотрядов. Пешком прошел Киевскую, Волынскую, Подольскую и Херсонскую губернии.

В феврале 1920 года был членом Днепровского уревкома и предусовнархоза, официально вступил в КП(б)У в июле 1919 г.

После вторичной эвакуации Днепровского уезда в июне 1920 г. был назначен военной тройкой Николаевского губкома начальником штаба группы войск Херсонского направления. Сентябрь — декабрь 1912 г. был военруком Херсонского, а потом Днепровского увоенкоматов. С последней должности был снят по ходатайству Днепровского парткомитета, временно был секретарем парткомитета. С февраля 1921 года состоял членом укома, членом губисполкома Николаевского и уездисполкома Днепровского, редактировал газету и заведовал уполитпросветом Днепровского унаробраза, с сентября 1921 г. был членом Днепровского уисполкома и заведующим оно.

Николай Кулиш

г. Алешки, 21 апреля 1921 г.

---

*) Поданий тут 1912 рік є безперечно помилковий, але власне він видрукуваний на стор. 410, у виданій в Київі в 1969 році В-вом "Дніпро" книжці: М. Куліш. Песи. Листи і є передрукований з видання: М. Куліш. Твори. Київ. В-во "Молодь". 1968.

ДО ТВОРЧОСТИ В. СОСЮРИ

В. СОСЮРА В СВІТЛІ ВЛАСНИХ ТВОРІВ І ЙОГО "ЛЮБІТЬ УКРАЇНУ!"

Ще років 20 тому один чужинецький журналіст, говорячи про московсько-большевицьку пресу, сказав: "коли, на жаль, преса взагалі не відзначається надто великою правдивістю то поскільки мова про московсько-большевицьку пресу — вона перевершила все і вся своєю брехливістю, своєю винятковою забреханістю!" І це — безперечно правда! Отже, питаємо себе, чи можемо дивуватися винятковій брехливості й несумлінності вихованців цієї преси?

Натурально дивуватися їхній брехливості (навіть коли не братимемо під увагу їхньої діяльності серед нас "в ролі К. Буревія", що нею вони захоплюються), — не доводиться. Це — "школа".

Однак доводиться стало подивляти безмежну наївність нашої політичної еміграції, яка не зважаючи на все нові факти, "зачарована" немов крілик поглядом питона, тою українською мовою, що нею послуговуються серед нас "фарбовані лиси", слухняно посувається в напрямі безодні.

Не будемо тут спинятися над такими "історіями" (це і є згадувані факти), як хоч би досить голосна "історія" з оповіданнями М. Коцюбинського, які пустив в обіг т. зв. "Волиняк" у своїх читанках, "історії" з Капельгородським та іншими, що їх пустив в обіг "Славутич", історії з накинутим під маркою ""ухваленого харківською конференцією правопису" правописом, що є запереченням ухваленого на тій конференції, "історії" зі сфальшованням творів І. Франка і т. д і т. д.

Тут ми хочемо спинитися над справою "підшмінкування" під "українця-націоналіста" В. Сосюри, якого антиукраїнські, комуністичні твори, вміло пущені в обіг серед укра-

їнської еміграції для систематичного отруювання її свідомості.

У випадку з Сосюрою в ролі славного цигана зі "Співомовок" Руданського, що зручно "пустив в люди" не "безязику коняку", тільки "підшмінкованого" В. Сосюру — виступив ще в 1952 році "славний" вже В. Гришко.

Він, як і той циган Руданського, фальшуючи Сосюру, навіть... сказав і де-що правди, бо він числив на те, що "покупці" по своєму зрозуміють слова

"Що коняка, то коняка!
А щоб язик мала,
То вона б вам, люди добрі,
Всю правду сказала!"

Мало того! Навіть пізніше "покупці" п. Гришка не зможуть, не маючи до диспозиції творів Сосюри, ствердити в чому крилося шахрайство, а тимчасом його вірші — робитимуть своє діло!

В. Гришко, видаючи свою збірку "Засуджене й заборонене", переконував еміграцію немов Сосюра "двоїста" людина, що стала "жертвою" "гострої колізії двох начал", бо наче б то існує "Два Сосюри" — "українець і комуніст, що живуть в одному Сосюрі — поеті поруч". Він вмовляє в нас, що "в кожній книжці Сосюри можна відразу одним оком відокремити "кесарева — кесареві" від "Божого — Божові". Що це, мовляв, прекрасно відомо московській владі, яка не може його карати, бо ж ця (справедлива!) влада розуміє, "що серцем він українець — то це ж не його провина, а його нещастя..." І тому то Сосюра "найвиразніше сказав" те все "у своїй найщирішій і тому відразу ж советською владою забороненій книжці "Серце", а зокрема в вірші "Серце". Сосюра визначає в собі дві суперечні сили поняттями "комунар і націоналіст".

Так "солодко" промовляє цей новітній "циган" продаючи свій "крам"!

Серед наведених нами слів п. Гришка, є звичайно і правда, напр. справді "одним оком" і "відразу" можна побачити не лише у Сосюри, але і в кожного комуніста "боже" та важко побачити те "боже" двома очима та ще й тверезими!

Тимчасом, маючи до діла з "циганом" де-коли й двох очей замало!

Чому? А ось чому. В. Гришко переконує, щоб приспати чуйність, наче б то він видає свій збірничок *тільки* для того, щоб "врятувати перевиданням бодай ту невеличку частину" з творів Сосюри, що "вдалося розшукати в різних унікальних примірниках у З.Д.А., врятувати... для України!"

Тут ще, твердить він, немов "Твори подані без змін за виключенням окремих опущень з метою скорочення. *Опущені місця позначені багатокрапками між строфами або рядками*" ("Засуджене і Заборонене" стор. 5).

Наведене є *цинічною брехнею*, такою характерною для московсько-большевицької журналістики, а опубліковані В. Гришком уривки з творів Сосюри, як побачимо далі, є зручно спрепаровані, зміст їх змінений і пояснений так, як треба пояснити, щоб "збути" цей крам сумнівної якості.

Пригляньмося, як п. В. Гришко зручно фальшує думки і погляди В. Сосюри і з цією метою зазирнем у "творчу лабораторію" п. В. Гришка, зясувавши коротко попереду як трактував свої збірки поезій, згідно зі свідченнями большевицької критики, сам Сосюра.

Марксоленінська критика, обговорюючи перші два томи трьохтомового видання поезій Сосюри ("Поезії" т. I, II і III, ДВУ, 1930, стверджує, що перший том тих поезій головню присвячений "*червоному минулому*" В. Сосюри і має викликати у читачів комуністів цілковите довіря до їх автора. У томі другому своїх "Поезій", як свідчить та ж критика — "хоче автор остаточно *засудити* своє колишнє жовтоблакиття і *ліквідувати* в собі рештки націоналістичних рефлексів".

Слушність наведених тверджень не викликає сумніву, бо ж нам відома практика московської большевицької влади, яка *стало і у всіх випадках* домагалася від "навернутого" *виразного і цілковитого* засуду свого "грішного" минулого, *виявлення всіх "гріхів"*, каяття і *доказів* цілковитого ліквідування всіх можливих рефлексів.

Чому мав би бути під цим оглядом В. Сосюра виїмком?

У цілковитій згоді зі сказаним є хоч би такі слова В. Сосюри:

"Ой рости комуно мила
прямо до небес
А мені судилося
розстрілять себе...
"Ой рости, рости до неба...
Не здрігне моя рука.
Буде "я" моє для себе
За колегію Чека..."

У другому томі "Поезій", ось це Сосюрине "я", взявши на себе ролю "колегії Чека", "викриває свої власні злочини", свої укриті настрої, щоб їх "розстріляти" й показати як в ньому відбувався "перелом", як він "прозрів". Мета — ясна. Не лише треба було "дати докази" своєї щирости, але й показати усю безосновність і злочинність українських "націоналістичних" думок, щоб так захопити "незнаних" (тайних) грішників до щирого "каяття".

Маючи до диспозиції томих поезій, в яких автор власне змальовував свої українські настрої з метою доведення щирости свого каяття та ліквідування подібних настроїв у інших, дуже легко було спрепарувати погляди автора тих поезій шляхом пропуску (без зазначення!) саме тих поглядів і настроїв, які замінили тамті, що їх треба було викоринити. Це ж "викоринювання" і було "розстрілюванням" у собі "свого колишнього жовтоблакиття".

Самозрозуміло, трік п. В. Гришка вдасться лише тоді і де-які Сосюрині комуністичні погляди можна буде поширити, коли в передрукованих з тому II-го та пізніших збірках поезій будуть пропущені ті уступи, які "не надаються" і коли ці пропуски буде зроблено так, що читач не підозрюватиме, що взагалі були зроблені з політичних міркувань пропуски, що міняють основно погляди автора.

Ось тому й мусив В. Гришко запевняти читача на вступі, немов би то в його збірці: 1) "твори подані без змін", 2) окремі "пропущення", які трапляються, зроблено тільки і лише "з метою скорочення" і 3) що всі ті "опущення" сумлінно "позначені багаткрапками".

Тимчасом в тому, що наведені запевнення п. В. Гришка є звичайнісінькою брехнею, "пусканням туману", можемо переконатися, порівнявши тексти віршів у брошурці В. Гришка та в оригіналі.

Спинимось для прикладу хоч би на так захвалюваному В. Гришком вірші "Серце". Подаємо за В. Гришком:

СЕРЦЕ

(уривки)

Ленінград, 1930 р.

Солодко й тоскно, ах!...
Це кохання нестрмне лине,
і розлука встає, як жах...
Срібло озер України
в твоїх очах,
єдина!...

Під ногами
сніг
пломенистий.
Котяться гами
до ніг.
Над нами туманна блакить.
Це місто шумить і шумить,
велике
північне
місто...

Обличчя в тумані.... Чиє?...
І хто з ким на сонячнім герці?...
Я стримаю серце своє,
українське
розхрістане
серце...

А вона стоїть і кличе:
"Ти мій,
ти навіки мій!..."
І на владне румяне обличчя
впали тіні солодкі од вій...

"На чолі долоня холодна...
А серце — шматок терпкий."

В наведеному урвкові стоять три крапки після слів: а) "жах"), б) "єдина", в) "Місто", г) "тумані", г) "серце", д) "вії" і с) "холодна".

У всіх наведених нами випадках *тими* трьома крапками не були позначені "опущені місця", бо не пропущено там ні слова! Однак далі, за цілком такими ж трьома крапками криються важливі пропуски *політичного характеру!* Ось продовження:

"Там, де заграв багряні полотна,
так призивно
кричать
гудки.
Я змалку слухав їх крики,
був одірваний
довго від них.
Місто,
північне
велике
я в обіймах твоїх...
Хоч похмуро-міцним монолітом
на козацьких кістках ти стоїш...
Ось морями встають обличчя:
чорнобриві,
старі,
молоді...
І все швидче і швидче, і швидче
серце бється й клекоче в груді....
Серце,
козацьке серце!...
Не хили свого обличчя,
не личить
тобі тепер це.
Я зроблю тебе робітничим,
моє змучене серце!...
... Слухай ...
Ось він іде

і бере Петра за вязи...
його руки — грозові маси,
очі — повстання день..."

Порівнявши з оригіналом ми переконаємося, що після слів "а в обіймах твоїх" є пропущені такі слова:

*"Я на тебе уже не сердитий
Випав з рук непотрібний ніж".*

Рівнож ніхто не може припустити, що після слів "бере Петра за вязи..." пропущено п'ять рядків, бо ж далі стоять і після слова "день" також три крапки, хоча не пропущено нічого! При тому пропущених п'ять рядків є остільки "виразні" під оглядом політичним, що виключена всяка можливість їх пропуску тільки "для скорочення"!

Ось ці пропущені рядки:

"Я чув
як майдан загремів, загув
Як Петра
поборов
Іліч".*

Правда, оборонці всяких "хвильовизмів", негайно, з наївним виглядом, відкажуть: — "але ж Гришко не ховається з тим, що Сосюра був і є комуністом"? — Так! "Не ховається", але й циган "не ховається" з тим, що його коняка "не мала язика"!

Ясно з наведених прикладів (а так спрепаровано весь текст Сосюриних поезій), що В. Гришко "не позичаючи в Сірка очей" запевняє немов пропуски він "позначив" (бо ті "позначки" зроблені навмисне так, щоб їх не було можна помітити) і вигадує немов вони зроблені" з метою скорочення!

---

* За часів, коли Сосюра писав ці рядки, московські комуністи ще не відновлювали культу Петра І, якого в дійсності "Іліч" (Ленін) не "поборов", тільки... неслідував!

Далі ми подаємо докази, що зроблені В. Гришком пропуски основно і засадничо *мінюють* зміст і уможлиблюють підміну поглядів В. Сосюри — протилежними.

Серед інших спрепарованих В. Гришком творів Сосюри подав він на стор. 60-75 спрепаровані ним уривки з поеми В. Сосюри "Мазепа". (Ці уривки пізніше "пустив в обіг" в тому ж сфальшованому тексті, однодумець В. Гришка і товариш по школі" — Волиняк у "Нових днях").

Звірення з оригіналом цієї поеми Сосюри виявляє, що є в тексті В. Гришка навіть "пропуски" *не позначені цілком*, тільки *приховані* одною крапкою, поставленою там де речення ще не кінчалось (так напр. після рядка: "встоять ні одна не могла". пропущено дальші слова "і потім вічно пам'ятала").

Звичайно, подостатком місць де за "нормальними" трьома крапками, за якими не можливо припускати взагалі пропуски, криються пропуски, що сягають *чотирнайцяти* і більше рядків (напр. після слів "він мусить бути при королі..." або одинайцяти ("у всіх під віями гроза...").

Після слів "і повести у вічну тьму"... бракує 14 рядків, після слів "То сльози Юзині були..." бракує також 14 рядків, після рядка "Яка я рада, любий мій!..." — бракує 6 рядків, а після "моя любов усе прощає" — дев'ять!

Там же де п. В. Гришко дав не звичайних три крапки, тільки один цілий рядок крапок — там вже пропущено ним 104, 110 і навіть 179 рядків, і то яких рядків! І все це в одній лише поемі "Мазепа"!

Ставимо собі питання: чим міг керуватися як В. Гришко так і п. Волиняк опубліковуючи так спрепаровану ним поему Сосюри? Бажанням спопуляризувати постать Мазепа? — Очевидно, що ні, бо: 1) Існує ряд творів тих авторів-чужинців, (перекладені на українську мову), які подивляля Мазепу і свій подив та захоплення висловили в своїх творах. Ті твори — не треба препарувати! Однак цих творів ні п. Гришко, ні п. Волиняк не опублікували! Твір Сосюри *не може* спопуляризувати Мазепу, як додатню постать чи характер, бо *не з цією метою* писав свою поему Сосюра!

Це стане ясным, коли познайомимося з пропусками. Як ми вже казали, пропуски були зроблені аж ніяк не з метою звичайного "скорочення", тільки з метою приховати ті з поглядів Сосюри, які могли би особливо вороже настроїти до Сосюри українського патріота, а в тому і західнього українця.

Щоб не забирати місця на передрукування величезних уривків пропущених В. Гришком і щоб зменшити прикрість, яку переживатиме кожен українець, читаючи ті обурюючі вигадки, що їх в догоду окупантам ширить Сосюра про Мазепу (як і про інших українських патріотів!) — ми обмежимося до подання тексту одного лише, відносно короткого пропуску: На стор. 61 згаданої брошури В. Гришка ("Засуджене й заборонене"...), читаємо:

"Та в парку будь не можна Йвану
він королівський паж коханий,
і од зорі і до зорі
він мусить будь при королі...
...А Йвану заздрили, ще й як!
І чув не раз мій чорнобривий,
— "Паж — українець, круль — поляк?
Та де ж це видано, панове!"

Тимчасом в оригіналі цей уступ виглядає так:

"він мусить будь при королі
коли вино рікою лється.
Король всміхнувсь, і паж сміється,
він зна заздалегідь, здаля
усі капризи короля,
він зна усі його секрети.
Кому завидна доля ця?
Не тільки подавать штиблети *
а подавать іще й серця:
"водити дам вночі і днем,
на рандеву із королем,

---

* штиблети — полуботки, чобітки.

забувши сон, любов утому
і як могила быть при тому
ходить навшипиньках день за днем
ну словом — бути холуєм.*

Ось такі пропуски робить В. Гришко, наче б то "для скорочення"!

У дусі наведеного нами *пропущеного* уривка малює нам Сосюра і вдачу Івана Мазепи і його ролю при польському королі. Мазепа Сосюри захоплюється "Юзею" і вона закохується в нього, але Мазепа бачить, що король бажав би мати "Юзю", яка відкидає всі залицання короля і щоб догодити своїй панові, звертається сам до короля з такою пропозицією:

"Так я Вам можу допомогти
як-що ясна величність Ваша
не погребує після пажа..."

Король згоджується й Мазепа для того зводить дівчину, щоб потім примусити її віддатися королеві! Коментрі зайві!! Сосюра всупереч правді, зробив з Мазепи такого ж підлабузника і "холуя", яким сам був.

Польський поет Ю. Словацький в своїй трагедії "Мазепа" представив нам Мазепу лицарем, людиною шляхотною, відважною, людиною честі і джентельменом, що всіма згаданими прикметами користно відрізняється від польського короля Яна Казимира. Чому пп. В. Гришко (і Волиняк в "Нових днях" не популяризують хоч би цього твору, тільки твір Сосюри?

Чому взагалі популяризують серед нас поезії Сосюри? Адже ж, як поет, Сосюра не заслуговує на таке вирішення, щоб йому можна було "вбачити все", навіть коли прикриватися "аполітичністю" поезії!

Як українець же — він може займати "почесне" місце хіба серед яничарів, а не серед чесних українців. Ось, що писав Сосюра:

---

* "холуї" — згідна московська назва льокая-підлабузника.

"А потім горе, через вінця
За те, що вірив я в слова
й більшовика від українця
Ніяк не міг я одірвать.
Петлюро! Я тепер червоний
Почуй же мій кривавий сміх,
Пришли мені із-за кордону
П'ять тисяч гривень бойових"

(*"Поезії"* кн. II, ст. 220)

Чому ж звертається з таким жаданням Сосюра до Петлюри? Очевидячки тому, що він був в армії У.Н.Р. Як він потрапив до неї? Нас не цікавить те пояснення, яке давав Сосюра в своїх згадках (прозових) на ту тему, які можуть відповідати правді, а можуть і не відповідати, але нас цікавить, як він це зясовує в поезіях, бо ж його поезії мають ширити і будуть ширити ідеї автора. Тимчасом в поезіях Сосюра про це так пише:

"І пішов я тоді до Петлюри
Бо у мене штанів не було
Скільки нас отаких біля муру
Од червоної кулі лягло".

Пояснення справді "матеріалістичне", хоча не досить ясне! Кілька сторінок перед тим (на ст. 14) було трохи інше автобіографічне признание:

"І я в петлюрівці пішов,
За джуру взяв мене сотенний
В мене була жага шалена
Помститись за мою любов"

Але й тут мотив маємо виразно особисто-егоїстичний. Боротися за Україну не боровся, бо і у сотенного був "джурою" і пізніше авансував на джуру ж при вищій українській владі. З того приводу маємо такий спогад, втілений у вірші:

"Про сумне не згадую, не варто,
Кожний знає про долю таку.

*В Кам'янці юнаком я на варті
Груші реав у Петлюри в садку".*

(*"Поезії"*, т. II, 134)

Та всі ці "признання", повторюємо, робив Сосюра власне для того, щоб *прилюдно покаятися, прилюдно засудити* свої "злочини", щоб бути собі "за кодегію Че-Ка"!

І тому Сосюра пише:

*"Ох, як би та повернути
днів моїх потік
знав би я — і од Петлюри
в перший день утік!*

А далі змальовує відданість московському большевизмові в поезії в якій символічно описує вбивство рідного брата:

*"Навів на мушку знак тризуба,
. . . . .
хай кулі виють темно й хитро
тепер, я хлопці, більшовик!...*

(*"Поезії"* кн. II, ст. 196).

Який на вас робив всі ночі! всі віки!

Після цього у другій же книжці своїх поезій Сосюра запевняє:

*"Ми — частина руху світового
Я — комуни юний електрон".*

але й звертається до української еміграції з такими словами:

*"Ніщо не спинить нас! Ми местники народу,
Ми лиш тоді зітхнем і крикнемо: "Свобода!
Коли у горлі вам повернемо штики"*

(Там же, ст. 162).

Як бачимо, що до настроїв і почувань Сосюри не може бути будь-яких неясностей чи сумнівів! А тимчасом частина еміграції, і то з тої, якій збирався Сосюра в горлі "повертати багнети, запоморочена ріжними "гришками" та іншими "волиняками" ось вже кілька років захоплено "пере-

живає" любов Сосюри до... У.С.С.Р., до Хрущова і його армії! І це не жоден парадокс, тільки сумна правда!

Справа в тому, що в ті часи, коли німці окупували Україну і московські окупанти України мусили її покинути, а маріонетковий "уряд" для України втік до Уфи — московські окупанти почали "розпалювати" патріотизм як у москвинів так і в ... українців. Мосвинам нагадувано про будівлення імперії і з цією метою встановлено бойові відіхню історію, про боротьбу за московську державність та знаки "ім. Мініна і Пожарскаво", "ім. Кутузова", "ім. Суворова", а в українців — апельовано до любови провінціяла до "родних мест", любови до "провінціяльної" говірки, до "садків вишневих" і т. п., виразно і щільно повязуючи цю любов з любовю до окупантів, до окупаційної армії — з відданістю Москві! Для викликання такої "любоби", любови провінціяла, яка штовхає його з запалом допомагати "визволяти" арміям "ширшої батьківщини, його "тіснійшу батьківщину" і було запропоновано в Уфі В. Сосюри написати відповідний твір. Так появилсь вірш "Любіть Україну".

Цим віршом мав Сосюра заохотити своїх земляків битися з німцями під проводом Москви і бачити "Україну" тільки в блиску багнетів московської армії!

Завданням гришків і волиняків є прищепити ще й еміграції цей "уесерівський" советський патріотизм і з цією метою вони й пустили серед неї в обіг" цей типово "провансальський" вірш, який запаморочені "політичні емігранти" почали повторювати з захопленням і очевидно з таким же розумінням, з яким повторюють вивчені слова й звичайні папуги!

Пропонуємо нашим читачам ще раз перечитати цей справді "холуйський" твір Сосюри, але уважно думати над значінням підкреслених висловів. Ось текст вірша "Любіть Україну":

"Любіть Україну, як сонце любіть,
як вітер, і трави, і води...
В годину щасливу і в радості мить,
любіть у годину негоди.

Любіть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну.
Красу її вічно живу і нову,
і мову її солов'їну.

*"Між братніх народів, мов садом рясним,
сіяє вона над віками.*

Любіть Україну всім серцем своїм
і всіми своїми ділами.

Для нас вона в світі єдина, одна
в просторів солодкому чарі...
Вона у зірках і у вербах вона,
і в кожному серця ударі.

У квітці й пташині, в електри огнях,
у пісні у кожній, у думі,
в дитячій усмішці, в дівочих очах,
і в стягів багрянному шумі...

Як та купина, що горить — не згора,
живе у стежках, у дібровах,
у зойках гудків, і у хвилях Дніпра,
у хмарах отих пурпурових.

*В огні канонад, що розвіяли в прах
чужинців в зелених мундирах
в багнетах, що в темі пробивали нам шлях
до весен і світлих і щирих.*

Юначе! Хай буде для неї твій сміх,
і сльози, і все до загину...
Не можна любити народів других
коли ти не любиш Вкраїну.

Дівчино! Як небо її голубе,
люби її кожну хвилину.
Коханий любить не захоче тебе
коли ти не любиш Вкраїну.

Любіть у труді, у коханні, в бою,
як пісню, що лине зорею
Всім серцем любіть Україну свою, —
і вічні ми будемо з нею.

— Це, так би мовити "любов" колишнього англійського віце короля до Індії, а не любов індуса!

Адже ж в цьому вірші до знудження говориться про "сонце", "трави", "вітер", "води", "зірки", „верби“, „гудки“ московських фабрик, "стежки", "дїброви" ну і.. "соловіну мову", *але ані натяку на ту Україну про яку Шевченко писав: "я так її, я так люблю мою Україну убогу, що прокляну святого Бога, за неї душу погублю"!* Ні натяку на ту Україну до якої звертався Олесь пишучи: "Живи Україно, живи для краси, для сили, для правди, для волі", бо у тої України "стояли навкруги" "її вірні сини", а не московські окупаційні армії і присягалися "рідні прапори в крівавих боях ніколи не вкрити ганьбою!"

Сосюрина "Україна" тільки серед інших братніх "советських республік" сіяє з наказу влади "садом рясним" (офіційний епітет для України — "квітуча"), Сосюрина Україна криється в шумі московсько-большевицьких червоних прапорів ("стягів багряному шумі")! Більше того! Сосюрина "Україна" раює в гуркоті гармат московської большевицької армії, що "розвіяла чужинців в зелених мундирах" (німців). Для "патріотів" Сосюриної "України" лише німці є "чужинцями", а мосіовські большевики — *найдорожчими визволителями*, що "пробивали" таким "холуям" як Сосюра "шлях" до їхніх "весен" з ласки Москви! Сосюра запевняє, що навіть московський нарід "не можна любити" як слід, коли не любиш української *території* і не бешся за те, щоб вона була московською "жітницею", "сахарницею", "кочегаркою" і т. д., а наші "політичні емігранти" повторюють ті слова так, як в Шевченковому "Посланії" слова "німця": "Монголи, монголи..."

Проаналізувавши уважно, як текст вірша "Любіть Україну" так і організовану й плянову *одночасну* акцію преси, що раптом спопуляризувала цей вірш, поміркувавши над причинами, які могли спонукати до препарування інших творів того ж Сосюри — нам стане ясним усе, навіть межуюча з цинізмом "щирість" новітнього "цигана", який "спускаючи товар" згадав і про те, що коняка ця "язика не має"!

Лишається тільки неясним одне: чому ті з українських справжніх емігрантів, які здатні бачити якусь "Україну" в ... "багнетах" московських большевицьких армій — опинилися в Америці?

Рівнож цікавим є питання: як могло дійти до такого запаморочення розуму у справжніх українських патріотів, що вони не лише не протиставляються цій советофільській дурійці, а ще й допомагають їй захоплювати все ширші кола та деморалізувати їх?

Природно, що помиляються ті, які вірять немов справді Сосюра: "зазнав нещадного нападу з боку червоно-московської цензури і за нього навіть перепало московським журналам, у яких був надрукований такий вірш", бо мовляв цей твір показує Україну "поза часом, поза епохою", який не подає "образу соціалістичної Батьківщини, Радянської України" і т. д. "Автора і вірш недвозначно обвинувачено за те, що Україну подано як "буржуазно-націоналістичну" в садах і квітах, та ще й з наголовком "Любіть Україну", а — яку? націоналістичну?, буржуазну? Чому не сказано прямо — радянську?" і т. д. і т. д.

Тимчасом Сосюда написав "Любіть Україну" у 1942 р., а "зазнав нападу" (не такого вже й "нещадного"!) більш ніж через *дев'ять років!* Навіть В. Гришко, на стор. 34 своєї брошури уважав потрібним признатися, що Сосюра "Любіть Україну" (дослівно): "написав безперечно на пряме замовлення влади" та, що в "С.С.С.Р. всі давно вже засвоїли собі правило, що всі постанови владиперманентно міняються і відповідно до того мусять обов'язково ставати "козлами відпущення" ті, що в свій час вірно виконували змінену пізніше постанову... С.С.С.Р. всі ті, кого обвинувачується в "ухилах" за те, що вони виконали в свій час завдання влади не тільки не намагаються перед владою виправдуватися, а навпаки намагаються якнайскорше самі себе перед владою засудити". (Це пише той В. Гришко, який, як ми бачили, навіть зфальшував ряд текстів Сосюри, щоб Сосюру спопуляризувати!

"Цензури", як такої, в ССРСР немає, а "напади" виконують щоб догодити владі такі ж яничари як і Сосюра,

Хвильовий, Буревій, Хвиля і т. п. і т. п. на легкий порух московського пальця.

Отже — оскільки ми є свідками, як вчора "нещадно" засудили Берію, нині — так само "нещадно" нищать Сталіна — постільки час би вже було не приймати за "добру монету" того, що верещать московські підлабузники і пропагандисти, а керуватися власним розумом.

Всякий, що ще не позбувся цілком глузду може легко переконатися, що у вірші "Любіть Україну" всупереч тим твердженням "Правди", яким нам наказують особи, що захвалюють Сосюру, вірити, "Україна" показана не "поза часом і епохою" (оскільки, природно, мова не про саму тільки територію), а виразно і "чітко" визначено її "радянський" характер. Адже ж Сосюра в цьому вірші ясно каже, що московська советська армія несе щастя тій його "Україні, що та "Україна" Сосюри вже щаслива "в огні канонад" московської армії і власне та армія несе на українську землю ту "Україну" Сосюри, на вістрях своїх багнетів!

Кожному ясно, що тільки маріонеткову, большевицьку, "радянську" Україну могли принести зі собою московські окупанти, які виступають у Сосюри в "Любіть Україну" як... "визволителі" від чужинців. Кожному ясно, що лише не українська "Україна", "Україна" Хрущових і Постишевих та всяких Чубарів може "сіяти" між "братніх народів", якими з волі москвинів стали народи "репрезентовані" маріонетковими "урядами" советських республік і які власне з волі московської стали... "братніми". Кожному ясно, що лише так звану "радянську", "соціалістичну", (створену окупантами) "Україну" можна побачити "в стягів багряному шумі".

Отже повторюємо ще раз: вірш "Любіть Україну", написаний з наказу московської влади, в її інтересах", в році 1951 стає вже непотрібним, перейденим етапом і тому в ньому побачила "Правда" те, чого в цьому вірші ніколи не було. Побачила те все "Правда" лише для того, щоб дати зрозуміти Сосюрі, що надійшла пора на писання віршів таких як його вірш "Російський народі"... Сосюра зрозумів нову вимогу, і так, як попередю відмовився "від Петлюри", так в році 1952 відмовляється від писаного в 1942 році вір-

ша "Любіть Україну" і вже в 1954 році виступає зі збіркою "В саду Батьківщини".

І чи не було б злочином уважати й далі "Любіть Україну" за... "буржуазно-націоналістичний твір" та, вірячи рижним "курським солов'ям", вчити своїх пластунів і молодь *шукати* "щастя України" в успіхах *московсько-большевицької зброї?*

Треба бути (кажучи делікатно) наївним забудьком якому вилетіло з голови все, що діялося до нині, все, що писав Сосюра, щоб захоплюватися такими поезіями як "Любіть Україну" і такими поетами та "українськими націоналістами" як Сосюра!*

Ми памятаємо добре, що то Сосюра ще більше ніж тридцять років тому писав:

"Опівночі бють барабани
в розстріляне серце моє
Встають над Москвою тумани
І Ленін із гроба встає.
Встає він гроза капіталу...

(і т. д., далі як у Лермонтова в поезії "Воздушний корабль").

Памятаємо, що майже 30 років тому, той же Сосюра *вихваляє* у поемі "Г.П.У." *московських катів власне за розстрілювання українських повстанців*. Памятаючи це все, — ще раз повторюємо: *не дивуємося* тому, що В. Сосюра написав "Любіть Україну" (большевицьку!), що плюгавив гетьмана Мазепу і захоплювався московським народом. Але ми дивуємося коли хтось хоче нас "навчити" бачити все у фальшивому світлі й змусити як в гіпнотичному сні ширити добровільно на еміграції те, що московські маріонетки ширили на *окупованій* москвинами території!

Більше того! Ми аж ніяк не дивуємося, що в роках коли "дебютував" Хвильовий — Сосюра спочатку "попав не в тон", а потім, побачивши як мусив скінчити "найвірнійший

---

* Чи справді був батько Сосюри француз, а мати — угорка — не знаємо.

з вірних" — Скрипник, попав у розпач (1932 р.) з якої отямлюється в 1937 році і присягається:

"Іти завжди з братами в ногу
в цей день народові клянусь.
Клянусь і партії, й вождеві,
і дню, що в серці розцвіта,
клянусь і вам, сади вишневі,
колгоспні села і міста,
що буду скрізь єдиним, чистим,
як наші зорі і сонця,
і з честю імя комуніста
нести до смертного кінця".

Не дивуємося, що в 1943 році написав Сосюра "Любіть Україну", а в 1947 році одержує "сталінську премію" і не дивуємося, що в 1953 році виступає він з віршом "Запро-данці" в якому, звертаючися до політичних емігрантів всіх напрямків, пише:

"Ви продавали Україну
й під ноги слались, як сміття,
усім, хто нам бажав загину,
і гнули перед ними спину,
криваві виродки життя!

. . . . . : .
. . . . . : .

Коли ж із неї вас прогнали
Жебракувать в чужі краї,
а нагробоване забрали,
ви зненавиділи її.

Прийшла до вас негода жура
з відплати огняним мечем,
ви проти неї стали хмуро,
й полтавський адвокат Петлюра
став вашим богом і царем.
Колосся десь під вітром лине,
як моря шумного вали...
і покупця на Україну
Тоді ви в кайзері знайшли.
Ви проповзли до нас, як змії,

з полками лютими заброд.
Та з допомогою Росії
вкраїнський вигнав вас народ.
Ми оновили все з любовю,
І знову розцвіли сади,
де ви пожарами і кровю
свої позначили сліди.
У вільній праці геній людський
щасливо глянув у блакить,
та замість кайзера Пілсудський
хотів Україну в вас купить.
З народом російським ми дужі
в єднанні братньому завжди.
Не побоялись ми біди,
й знов опинились ви в калюжі.
Глуха, безсила і сліпа
не допомгла вам лють зміїна.
Як сад розквітла Україна
під знаком молота й серпа...
О, рідний край, о, рідний дім,
о, земле радістю багата,
колгоспних сіл краса крилата,
"і сонце Сталіна над всім.
А десь на смітнику чужому
в чужих лахміттях ви гнили.
Де "ваші" землі, "ваші" вишні?
Усе розвіялось, як дим...
Який фінал! Пани колишні,
і холої панам чужим.
. . . . .
. . . . .
И замість Петлюри, що в Парижі
упав од кулі, як бандит,
Бандеру ви зняли на щит,
щоб наміри здійснити хижі.
Коли ж фашистівська орда
посунула на край труда,
щоб покорити нас під нозі,
за нею їхали в обозі

ви блідо в бренькоті бандур
під канонади перекати,
мов зацвілілі експонати
з музею воскових фігур.
Ви думали, що вас зустрине
із хлібом-сіллю Україна
під урочистий дзвін церков,
а вас з лісу, із туману
стріляла куля партизана,
і потекла гадюча кров...

. . . . .
І після бурі, після мли
настала сонячна година.
Нам росіяни помогли
звільнити землю України,
звільнить і воззеднать її.

. . . . .
Ми зводим сталінські будови,
до комунізму ідучи.
Сади, сади по всій Вкраїні
і лісосмуги молоді.
І в дружбі сталінській єдині
ми в животворчому труді.
Хай грають серця струни чулі!
Я гнівом слово окрилю.
Так. Заслужив Петлюра кулю, —
Бандера матиме петлю....

. . . . .
І марні спроби Пентагона
і Федерального бюро, —
Не никне долу стяг червоний,
"як не тече назад Дніпро.
На все прийдешнього вершини
поклали сонячну печать.
О, ні, ніколи України
од СРСР не одірвать...."

Не дивуємося, що в 1954 році писав Сосюра:

"Я про Москву співаю знову,

її люблю еством усім.
Москва — яке коротке слово,
а скільки змісту в слові цім.
Москва — у полі стигле жито
і гул машин і шум дібров...
В цім слові будуть вічно жити
народів дружба і любов.
За тебе йшли ми на багнети,
щоб вічно ти була жива.
І пісню цю, як дар поета,
прийми, любов моя, Москва!

Згадавши ж Суворова, так захоплювався цей московський
"холуй" московськими перемогами:

"Твоя відвага соколина
сіяє нам крізь даль віків.
Не раз ти ставив на коліна
Росії лютих ворогів.
Ти простягнув звитяжні крила,
аж за Дунай і у громах
твердині горді Ізмаїла
перед тобою впали впрах.
Ти в Альпах брав, де хуги варта,
за висотою висоту.
І мародерів Бонапарта
громив на чортовім мосту."

І нарешті, не дивує нас, що Ів. Багряний "і іже з ним", знаючи всі ці "патріотичні" твори Сосюри, писав: "Знімаючи шапку перед полум'яним патріотом, автором вірша "Любіть Україну", я хотів би додати таке: відколи я знав Сосюру особисто, він все був у конфлікті з окупаційною владою через свою полум'яну любов до свого народу".

Але дивуємося, що "западнікі" дійшли до того стану отупіння, що п. Кисілевський включив москво- і комуно-фільського вірша "Любіть Україну" до своєї читанки, українські пластуни почали ширити його серед пластунів і навіть ОО. Василяни, у виданій ними читанці "Золоті ворота" зробили на стор. 26 рекляму цьому перекінчику, атеїсту, комуністу і московському наймиту в одній особі та йо-

го большевицькому віршу "Любіть Україну". На стор. 180 цієї ж читанки видруковано іншого вірша в якому заповідав Сосюра, що московські "визволителі" (вони не названі, але ясно про кого мова) "ударом огнистим" ущасливають і "звільнять" Україну, на якій знов (це б то як і перед нападом німців) "розцвітуть квітки"! Цьому — справді слід дивуватися!

Але найбільше треба дивуватися тому, що не хто інший, тільки нова "політична" еміграція скомпонувала до холуйського вірша "Любіть Україну" — музику!

Чи це не ясна ознака того, що виродження 20-их років починає охоплювати ширші кола збаранілих "амбасадорів"?

Першим був звичайно часопис "Час" ч. 31 за 1951 рік, якого редакція (Ільницький), щоб запоморочити читачам голову і відвернути увагу під заголовком "Любіть Україну" видрукувала: "За цю любов не "люблять" Сосюру". Чи автор того речення одержав від фітільовщиків" нагороду — не знаємо. Вставка до стор 53 після 28 рядка згорі

ДОДАТКИ

1. *Список литературы*
2. *Список источников*
3. *Список документов*
4. *Список таблиц*
5. *Список рисунков*
6. *Список приложений*
7. *Список выводов*
8. *Список рекомендаций*
9. *Список благодарностей*
10. *Список контактов*

Ю. Яновський

Б І З Н Е С

I

Ця людина прибула до міста Ансбах у американській зоні окупації Німеччини навесні 1946 року із самісінького Парижа, а не зі Східної Європи, як більшість мешканців ансбахського табору для переміщених осіб. Прибула вона без особливої, як то кажуть, помпи, зайшла до лейтенанта — начальника табору, сказала декілька слів ламаною англійською мовою й одержала дозвіл оселитися в палатці американського військового зразка, де вже містилися професор і якась із зовнішнього вигляду духовна особа. Прибулий зайшов до палатки, поставив біля койки чемоданчика, кинув плаща, поклав капелюха, оголився до пояса й рушив до умивальні. Звали новоприбулого Ананій Горб — так принаймні він надписав крейдою на чорній дощечці коло койки.

Він одразу ствердив свою значимість на тому невеличкому шматкові червонуватої баварської землі, де розташувався крихітний Ансбах в оточенні зелених горбів, із неодмінною ратушею й гомінким струмком, який зветься на всіх мовах курячим бродом, ствердив свою вагу й на узліссі, де по військових бараках та наметах мешкали "ді-пі", цебто переміщені особи.

Зовнішність у Ананія Горба була значуща, так би мовити, імпозантна. Високий на зріст, солідна статура, ясно-

---

Це оповідання, як і багато інших було писане по московськи і звалось "Ансбах".

сірі холодні очі, голосна з модуляціями мова, відмінна дикція. В театрі такі типи перебувають на амплуа негідників, — Ананій пам'ятав бурхливий успіх, який припав колись на його долю, коли він грав у Харкові роль окологочного наглядача Якорєва в п'єсі Горького "Останні". Так, він колись був актором, але зараз до цього нікому не було діла.

Нью-йоркському клеркові, котрий з нагоди війни почепив мідяні смужки на пагони й зробився лейтенантом, начальником табору Ананій одразу прислужився тим, що привів до нього на квартиру ансбахську громадянку, до якої лейтенант відчував прихильність і вже тиждень не міг порозумітися. Клерк-лейтенант виплюнув гумку в корзину для паперу, не встаючи з крісла й не знімаючи ніг зі столу, ляснув жартома німкеню по чому прийшлося й тут же вправним рухом кинув Ананію платню за товар — брусок сигарет (200 штук), та пляшку рому. Ананій хвацько підхопив у повітрі ром і сигарети й мовчки поклав лейтенантові назад до шухляди. Посміхнувся по-змовницькому, дозволив собі злегка вдарити клерка по плечах і вийшов, горлосно сказавши: "О-кей!"

Німецький поліцай, який стояв на виході з табору до міста, був стріляний горобець. Він походжав собі в синій шинелі з американською пов'язкою на рукаві й пишався з того, що йому доручено таку важливу місію: він був старий, досвідчений поліцай. А хто господар, хіба не однаково. За наказом він мав доглядати, щоб ніхто не вийшов з табору, але частійше йому доводилось пильнувати, щоб ніхто до табору не зайшов. Особливо, коли наближався час обіду. Ананій купив цього німця між іншим, про всяк випадок, щоб ніхто не слідкував ні за його входом до табору, ні за виходом до міста. Він підійшов щільно до поліцаю, витяг двома пальцями у себе з жилетної кишені німецький орденський Залізний хрест й мовчки поклав нагороджуваному поліцаю до жмені. Поліцай дуже любляв значки й ордени і сподівався згодом з'явитися на люди з цим хрестом під лівою нагрудною кишенею і задалегідь вигаданою версією одержання цього ордена в бурях війни. А тимчасом він козирнув Ананію скільки хватило духу.

Професора, сусіду Ананія по палатці, було придбано за ще дешевшу ціну. Ананій наплів йому, буцімто цілий Париж тільки й говорить про нову професорову працю — "Проникнення в світ потойбічного", й мріє швидше видати її всіма на світі мовами. "Невже докотилося?" надимаючись, як індик, запитав професор.. "Ще й як!" не зморгнув оком Ананій Горб, який підгледів назву професорової брошури, коли автор виходив з палатки. "Це майже екзистенціалізм. Новітній шедевр таємничого Сходу! О!"

Другий Ананіїв сусіда по палатці, з вигляду духовна особа, — з розмови виявився звичайним втеклим гітлерівським бургомістром одного радянського міста. Його серце Ананій прихилив до себе серією паризьких фотографій певного надпікантного змісту. І, будши психологом, вирішив, що цей завдаток треба закріпити чимсь більш істотним та матеріальним.

За радянської епохи свого життя бургомістр був без бороди й рахувався в штаті бухгалтерії на утильзаводі. На бухгалтера вийшов цілком випадково, коли йому, петлюрівському офіцерові, треба було перечекати буквально декілька місяців, доки розвалиться Радянська влада і знадобляться його послуги. Але влада міцніла й квітла, народ підтримував її мільйонами рук, Радянська держава, як могутній корабель, виходила в міжнародне плавання. Офіцер-бухгалтер трусив брезентовим портфельчиком, одгонив досить таки стійкими пахощами утильзаводу, і ніхто сторонній не сказав би, що людина ця ще не помирилася з долею й чекає міністерського крісла.

Він полюбляв у розмові робити загадкове обличчя, кидати товаришам по службі туманні натяки, читати на вечірках вірші виробу 1918 року. Люди чомусь відносили це до впливу на його психіку великої кількості кісток, рогів та копит, із якими рік у рік мав справу. Розмовляв підкреслено односкладово з метою глибшої конспірації. І коли за окупації треба було йому розв'язати свій язик, щоб висловити повним голосом вірнопідданчі холуйські почуття, — офіцер-бухгалтер, якого вже було на той час наставлено на бургомістра, дуже, як то кажуть, кульгав на мову.

Адміністратор та господар міста став з нього саме такий, який потрібний був окупаційній владі. Він викохав борідку й вуса, відгодував черевце, убрався в незрівняний сурдут, який колись бачив на петлюрівському міністрі. Одна обставина трохи турбувала німецького його шефа — надмірне вживання бургомістром надто різких парфум. Німець не здогадувався, що це походило більше від бажання забити попередні запахи, ніж через естетику.

Дуже швидко бургомістр добрав, що його пост не веде до міністерії. Не моргнувши оком і не читаючи, підписував німецькі накази, які немовби виходили від його персони, звик боятися партизанів і по можливості рідко ночував дома, прихилився до смердючого німецького рому, який одгонило улюбленими колись рогами й копитами. Придбану розкішну дружину (до німців він жив неодружений) бургомістр задалегідь відправив на Західну Україну, яка вважалася безпечною. З дружиною поїхали дуже коштовні й абсолютно секретні речі, здобуті на квартирах людей, приречених на страту. На його нещастя, баба виявилась цілковитою дурепою, хтось дізнався про коштовності, дружину потягли до гестапо, речі зникли, бургомістр став зрештою удівцем. Він дякував долі, що ниточка не потяглася до нього самого: він не мав права красти, красти мала право тільки вища гітлерівська раса.

Шлях до Ансбаха відбув досить безболісно, коли не рахувати передніх зубів, які вибив собі, впавши з приступців поїзда, що набирав швидкість, та невеличкої грижі внаслідок тяжкого переходу через гори на кордоні Баварії. Його вважали за персону з духівництва, це рятувало від болючіших зіткнень. Влаштувавшись в таборі для переміщених осіб, колишній петлюрівський офіцер, утильзаводовець та гітлерівський бургомістр вирішив перечекати й зорієнтуватися.

Неподалік, у Нюрнбергу, вже кілька місяців сиділи на лаві підсудних його господарі. Чи справді їх судять, чи це тільки про людське око? З одного боку — обстановка міжнародної конференції, а з другого — радянське обвинувачення плете досить-таки міцну й переконливу мотузку. Коли хазяїв повісять — райхсмаршалів, міністрів, гауляйтерів,

— чого тоді чекати таким-от, з дозволу сказати, бургомістрам? Яка паніка спалахувала час від часу в таборі серед таких осіб, коли виникали чутки про повернення переміщених на батьківщину! Поки що американці (спасибі їм сердечне!) добре ховали порівняно невеликий ансбахський табір від ока радянської комісії. Приїздили до табору лектори, які виголошували довгі реферати на тему про те, що станеться з людьми, котрі підуть на вудку радянської агітації й повернуться до СРСР. Прибували різні національні комітети, які записували переміщених осіб до своїх списків, обіцяючи влаштувати їхню долю. Розумна людина повинна була не робити поквалливих висновків, а колишній бургомістр саме за таку себе й вважав. Для початку він сів до вивчення англійської мови, так і не встигши подужати німецьку.

Ананій Горб почав із бургомістра. Німецький поліцай хвацько козирнув їм, коли вони виходили з табору, рушаючи до пивної, де сподівалися поговорити без перешкод. Ще й не дійшовши туди і не сказавши багато слів, відчули, що варті один одного. Вони не йшли поруч, бо кожний хотів пропустити свого сусіду наперед.. Той, хто змушений був хвилину йти попереду, робив у свою чергу вольт, щоб пропустити наперед себе заднього. Еге, — сказав собі бургомістр, — цей хлопчик був коло мокрих справ!" — "От, стерво, — подумав Ананій, — невже він гадає, що я його отак на вулиці й убиватиму?"

У пивній стояло кілька мармурових столиків, підлогу густо посипано тирсою, дим тютюнових ерзаців плавав шарами, не поєднуючись та не спливаючись. Грала автоматична катеринка, брязкали пфеніги об прилавок, кисленька водичка пахла пивом і робила вигляд, що хоче шумувати, як справжнє баварське.

— Мардарію Мардарійовичу, — виголосив із акторським тремтінням у голосі Ананій Горб, — як листя, обірване від рідного дерева, рознесло нас вітром по всіх усюдах. За ваше здоров'я! Не дивуйтеся, пива ми тут не питимемо, це чистісінький коньяк французької марки. Я одразу відчув вольову суть вашого характеру. Ви народжені, мені здається, на те, щоб керувати катаклізмами...

— Скільки? — перебив його бургомістр, вимовляючи літеру "с" як "ш" через відсутність передніх зубів.

— Коли ви питаєте, скільки коштує цей чудовий коньяк, краса і гордість старовинної фірми, то це не мусить вас турбувати, платитиму я...

— Скільки? — повторив бургомістр, не бажаючи поширюватись, знаючи, з ким має справу.

— Коли вас, шановний Мардарію Мардарійовичу, цікавить кількість наших катаклізмів...

— Я цікавлюсь, — сказав бургомістр, — скільки платите та від кого працюєте?

Ананій засміявся й налив по другій. Що ж, так навіть краще. З якої речі він повторюватиме оцьому экс-бургомістрові якісь дурні постулати з копійчаних націоналістичних брошурок? Хіба тепер долари не краща агітація від німецьких марок? Гарзд. Вип'ємо, дорогий пане, за вільних кондотьєрів і розбійників духу. Ми з вами домовимось.

— Кондотьєри мене не влаштовують, — сказав бургомістр, виявляючи виключну обережність, — я цікавлюся спокійною посадою й сталою валютою.

— Влаштовує вас п'ятсот американських сигарет готівкою од кожної голови?

— За таку мізерію, я сподіваюсь, не можна купити людського сумління. Та й старий я на такі справи, пане Ананію... Я й кошєня не можу позбавити життя.

— Мене цікавить вербування певної кількості осіб до школи для дорослих... А не те, що ви думаєте.

— Розумію, — похопився бургомістр. — Мета школи, потрібна кількість учнів, каша остаточна ціна?

— Мету своєчасно буде оголошено, учні не повинні боїтись крові, набирайте побільше, не страшно, буде з кого вибирати, я плачу за всіх...

— Ціна? — прошепелявив бургомістр.

— Здається, я вже сказав?

— Молодий чоловіче, — аж підвівся бургомістр, — солідну фірму характеризують солідні пропозиції. Моя остаточна ціна — дві тисячі сигарет плюс десять американських доларів за кожне підходяще прізвище в спискові, який я

вам передам до власних рук. Ми не торгуємо рогами й копитами, мій товар — Франко Ансбах...

— А ваші роги й копита розбіжаться, поки їх везтимуть до школи?

— Гарзд, добродію, за ту ж ціну — франко диверсійна школа...

Торгувалися завзято й запекло, декілька разів замовкали й починали знову спочатку. Німецьку окупаційну марку, яку Ананій запропонував замість долара, було з обуренням відкинуто бургомістровою фірмою. Ділові люди впріли, непомітно вижлуктали дві пляшки коньяку, кожний сподівався, що співбесідник сп'яніє. Коньяк їх не брав. Нарешті домовились. За кожну завербовану душу після відповідної її перевірки, экс-бургомістр одержить готівкою тисячу сигарет (п'ять брусків по 200 штук) та п'ять американських доларів. Термін — тиждень.

— Я без авансу не працюю, — байдужим тоном сказав Мардарій Мардарійович, коли замовник підвівся од столу, щоб вийти. Ананій із шиком жбурнув на стіл, як це робили при нагоді американці, брусок сигарет та цвілу шоколадку з американського раціону. "Цікаво, — подумав бургомістр, — скільки зиску цей хлопець має з кожної голови? Німці були скупенькі, а нові хазяїни, кажуть, не такі. От би знайти дорогу до самого господаря!" Він перехрестив собі під столом живіт, як це робив завжди, починаючи нове діло.

А сам заловець, вийшовши з пивної, відчув раптом, що коньяк його кидає від одного тротуару вузької вулички до протилежного. Він мав намір піти до однієї дами, але незчувся, як наблизився до входу в табір. Знайомий поліцай допоміг потрапити у хвіртку й провів до палатки.

— Мій голубчику, — сказав йому професор, підводячись на койці, яка стояла поруч, — я чекав на вас цілий вечір. Ви мене приголомшили сповіщенням про те, що Париж бажає видрукувати мою працю. Я мрію потрапити до Парижа. Одного я не розумію, нащо було вам звідси їхати до цього богом проклятого Ансбаха?..

— Мовчи, гнидо, — відповідь йому Ананій, падаючи в одежі на койку. Спиртовий запах, що виповнив палатку,

показав професорові стан, в якому перебував його молодий друг. "Золота молодість", побожно прошепотів професор.

Цей професор опинився в Ансбаху після довгої, як він висловлювався, "хресної путі". Професор насправді мав стосунки з наукою, коли рахувати кількість пророблених джерел та сторінки коментарів убористого друку. Коли ж спробувати заглянути до основ його світогляду, то там виявлявся такий хаос та безглузде мракобісся, що навіть технічні співробітники наукового інституту зневажали його й тільки дивувалися, скільки можна було терпіти його зловредні нісенітничі. Він був учений секретар, спокійно користався з матеріяльних благ, які надавалося радянським ученим, і нічим не збирався їх компенсувати.

Коли прийшли до його міста гітлерівці, він оголосився націоналістом, хоч за радянського періоду свого життя визнавав себе за космополіта, якому байдужий розвиток мови, якою говорить народ. Однаково, всі мови повідмирають. Проте варто було прийти окупантам, як професор,—він до речі, сховався від евакуації й не виїхав на Урал разом з інститутом, — розквітнув, став огрядніший, почав мріяти про пост президента неіснуючої академії, виступав з рефератами на тему пріоритету нордичної фашистської науки, а решту часу приділяв на редагування жалюгідної газетки, видаваної на німецькому папері для тубільного населення. Власне кажучи, редагувати було нічого, бо газетка одержувала всі матеріали вже перекладеними з німецької мови, а невеличку кількість місцевих пліток, пригод, оголошень хутко фабрикували невідомі типи, які заповнювали редакцію. По недільних номерах газети професор мав задоволення містити власні опуси, над якими ретельно гнув спину протягом тижня й називав їх — "До питання про перемоги германського райху в зв'язку з інтуїцією фюрера".

За поступове залишення гітлерівцями радянської території професор досконало засвоїв дієслово "евакуюватися", яке дужче й дужче набувало звичайних народних форм — "чкурнути", "рвонути", "дрременути", "накивати п'ятами". З Харкова на Полтаву, з Полтави на Кременчук, з Кременчука на Київ, з Києва на Львів, звідти до Ужгорода, Будапешта, Відня й, нарешті, до Ансбаха. Коли з Харкова

професор та його співробітники виїздили поїздом з хатніми речами, ліжками й чемоданами, то з Києва довелося тікати в кузові вантажної машини, з пакетом рукописів та з портфелем, напханим білизною. Коли із Львова ще можна було вийти групою, пішки й порівняно без бамбардування, то в подальшому професор буквально виповзав на череві з декотрих неприємних місць, які обстрілювала радняська артилерія. А на вулицях Відня, наприклад, опинився босий, у лахмітті, охлялий і самотній. "Я — націоналіст, — гукав він до гітлерівців, які тікали без тями, — не кидайте мене!.."

Він розумів, що деякі його дії й учинки не могли б зостатися без покари, коли б тікав не так поквалливо й залишився б під юрисдикцією законів його колишньої вітчизни. Не знайшлося б таких наївних, які порахували б його за нешкодливого чудія, що підписував гітлерівську газетку, якої редактор. А недільні опуси? Він сам знав свою частку злочинів, за які відповідатимуть його господарі. Хіба не він виказав поліції і віддав на катування групу наукових працівників, які замурували в бібліотеці дорогоцінні рукописи, щоб не дати їх ворогам? Не він повністю ввімкнувся в пропаганду ненависті між народами, рабської психології по відношенню до "вищої раси"? Не він, нарешті, одержував регулярні премії від гітлерівської служби безпеки за "додаткові відомості про підозрілих осіб"? Що там казати, — професор тікав би й тоді, коли б його серце вискочило з грудей і котилося б поперед нього по дорозі.

На другий день після придбання свого агента № 1 — Ананій Горб сидів у тій самій пивній і, терпляче солячи кволеньке німецьке пиво, марно намагався викликати на нього хоч би подобу шумовиння. Навпроти нього сидів професор, якого після деяких вагань Ананій вирішив зробити агентом № 2. Не було часу нишпорити по табору й винюхувати, кого найняти, — справа нескладна, тут саме й добре, що професор дурний, як пень. Ну, звичайно, старий видряпався на свого, як то кажуть, коника й наготувався теревенити до ранку. Ананій сам вважався за митця побазікати, аде це він відкладав до повернення в Париж,

та й не з цим же порохнявим дурнем він розводитиме антимонії, з нього й користі, як із цапа молока.

Старий бовдур блявкав, не даючи Ананію можливості вставити хоч би словечко. Він довго й пренудно викладав свої мандри й злигодні, змальовував навianня й емоції, цитував власні висловлювання з приводу нещасної долі культури, релігії, врожайності, одягу, етнографії, пісенності, — Ананій насилу стримував бажання пожбурити на заплішеного ідіота важкого кухля. Що поробиш, доводиться йти на жертви, без цього словесного поносу професор пальцем не поворухне в потрібній для Ананія справі. На щастя, Ананій знайшов порятунок — він заглибився в якісь папери, надав своєму візаві можливість говорити про що завгодно, як завгодно й скільки завгодно, часом тільки робив вигляд, що слухає.

Папери йому передала молоденька перекладачка Зіна, яка працювала в канцелярії табору. Зіну Ананій спокусив тим, що пообіцяв вивезти її до Парижа. Це були списки й анкетні відомості про переміщених осіб, які перебували в таборі. Чорти їх розберуть, оці прокляті анкети. Мабуть, ляскають усі, як по воді батоном. Ось цей пише, що був "служитель культу". Що це означає? Був він псаломщиком, церковним регентом, адвентистом, євангелістом чи ще якоюсь штундою? Чи служив у гестапо й завідував тим гумовим культом, що захочує в'язнів до щиросердного зізнання? Або ось анкета: "постраждав од червоних". Як постраждав? Одсидів десять років за збройне пограбування, обікрав радянську крамницю, чи втратив масток і перебував у фольксдойчах, сподіваючись на повернення добра? Тьху, хай вони всі покажуться...

— Ви скінчили, професоре? — запитав Ананій, сьорбнувши пива й скривившись, як од цитрини.

Куди там! Старий хапуга тільки договорював преамбулу. Він аж тремтів, знайшовши вдячного слухача, а вдячний цей слухач почував, як жовч під впливом професорових слів розходиться по його жилах разом з кров'ю. Ананій заплющив очі, щоб вони не виказали сказу. Боже, з якою насолодою вдався б до гумової палиці! По плечах старе дрантя, по нирках, по череві, по морді! Ананій розплю-

щив очі й уявив собі болотяну млу нетрів Бразилії, півгоголих, змучених людей, що їх висушила лихоманка, гумові бичі наглядачів оперізують тіла невірників. Попереду професор. Він щось говорить, але Ананій бачить, як його смужить гумовий бич. А що Ананію до цього бидла? Йому потрібні гроші. Долари або крам. Ферма на півдні Франції. Коли маєш власний притулок, на випадок нещастя, не так тремтять руки в грі... Доки він теревенитиме?

— До діла, професоре, — рішуче перебив базікання Ананій Горб. І зараз же заговорив сам. Маючи на увазі, сказав він, збереження національних кадрів, не заражених більшовизмом, він, Ананій, дізнався в Парижі про одне благодійне південно-американське товариство. За допомогою впливових людей йому пощастило умовити представника товариства виділити частину коштів на долю нещасних переміщених українців. На благодатній природі, казав він, у здоровій для життя місцевості нарізано землю для ферм, треба їхати це приймати. Перші хай пойдуть од кожної родини витривалі й працездатні мужчини, які освоюють господарство там на місці. Професор може поїхати з ними, як пастир душ і досвідчена людина в стосунках з бразильськими чиновниками. Сам Ананій, закінчивши цю безкорисну й добродійну справу, сподівається теж прибути до них у гості, щоб переконатися, що не минула його праця на марне.

Професор поцікавився, чи видаватиметься там газета і які шанси у нього на те, щоб бути її редактором. Ананій негайно ж вигадав назву газети й заявив, що "Бразильський дзвін" вже існує, але виходить рідко й погано, бо без справжнього висококваліфікованого редактора нікому керувати. Вони з радістю приймуть професора й носитимуть його на руках. Ананій уявив собі цю картину й непомітно посміхнувся. Корчування тропічного лісу не жарт, недурно отой миршавий циган-бразілець дав такі грубі гроші й не торгувався. Носитимуть тебе на руках, сподівайся! Придушать або втоплять у болоті вдячні співгромадяни, загітовані старим дрантям на каторгу.

— Я не забув і про ваш науковий труд, — закінчив Ананій Горб, тримаючись, як дипломат, бачений ним в одній опері, де він сам грав люмпена. — Видання його в Па-

рижі я беру особисто на себе, також популяризацію в світовій пресі, а гонорари, які течуть до ваших кишень, передаватиму до Бразилії на вашу адресу. Ви повинні протягом тижня в суворій таємниці вибрати сотню представників родин для початку й з ними виїхати за океан, щоб за вами потім попливла решта...

Запитань у професора не було, його приголомшила перспектива заокеанського життя. Невже приходить край його мандрям? Боже праведний, доведи його на обітовану землю! Він побожно мовчав, вигираючи змокрілі очі. Ананію на мить навіть шкода зробилося цього старого дурбила. Він почував, що продав гицелю коняку, і йому скортіло видушити з себе якийсь шляхетний порух. Дати коняці цукерку, чи що? Жбурнувши хвацько на стіл марки й пфеніги за пиво, він подарував професорові торбочку м'ятних льодяників американського походження й вийшов геть.

Агентом № 3 у Ананія була жінка. Вона жила не в таборі, а в місті, весь час сиділа вдома й не показувала носа на вулицю. Окремий хід із купецького завулка був ледве помітний з-під повійки, яка оповила всю стіну будинку. Ананій приходив туди не часто, але щоразу лишався ночувати. Справа в тому, що це була його власна дружина, яка приїхала до нього з Парижа.

Вони довго готували цю справу й усе поставили на карту. Коли пощастить виконати, — долю їхню буде цілком влаштовано. Тільки тримати нерви. Небезпек багато. Американцям заплачено й для них працюється, вони самі наштотхнули на цей заробіток, — а раптом дурні заморці скажуть їй, використавши їхній труд, затримують подружжя? Так самим можна опинитися в таборі або й у гіршому місці.

Справа, заради якої подружжя прибуло з Парижа до Ансбаха, складалася з трьох частин. Перша — завербувати для американської розвідки диверсантів, розрахунок на місці, доларів по сто за голову. Це найпростіше, треба тільки подумати, як провезти долари до Франції, щоб вони не прилипли тут. Ті ж офіцери "сі-ай-сі", які виплатять гроші, можуть другою рукою забрати їх назад...

Друга частина справи — набрати рабів у бразильські нетрі корчувати тропічний ліс. Уповноважений фірми при-
шле з Парижа агента, щоб прийняти товар, виписати тоді
чек на французький банк. Третя частина справи — нашу-
кати молодих людей для іноземного легіону для Французь-
кого Індокитаю. Цих треба було зібрати й переписати, спи-
ски послати до Парижа, де після цього сплачувався аванс,
а після здачі новобранців на французькій території нале-
жала решта грошей. Цю останню частину справи провади-
ла сама дружина Ананія, щоб не вдаватися до послуг кон-
трагентів.

Спілка їхня почалася у Львові, коди Ананій Горб виїхав
з Харкова, тоді, коли гітлерівці були ще на Волзі. У Льво-
ві він придбав комісійну крамницю й крім цього виступав у
театрі мініатюр. Варто відзначити, що відкриття крамниці
трапилося випадково, щойно гітлерівці організували гетто й
купа цінних речей не могла знайти собі пристановища. Опі-
куючись цими речами, Ананій винайняв торговельне примі-
щення, знайшов польку-касірку, особисто одвідав багатьох
знайомих і незнайомих громадян, що готувалися до гетто,
й таким чином заклав підвалини своєї заможності.

Крамниця непогано торгувала, каса була повна грошей,
незважаючи навіть на те, що підпили есесмени часом заби-
рали крам безкоштовно. Ті ж есесівці й поповнювали крам-
ницю, приносячи на комісію різні речі після кожної нової
"акції" проти мирного населення. Ананій користався з по-
пулярності, якої набув на підмостках, щоб посидіти часом
у ресторані коло столу есесівських офіцерів — нехай ба-
чать, — а потім поповнював крамницю речами від насе-
лення, яке покищо уникало "акцій", але яке можна було
заякати. Був навіть випадок, коли знайомий офіцер СС
запросив його до заміського глинища, де він на власні очі
побачив сумнозвісну "акцію". І стріляв на людей з офі-
церового "вальтера". На день це вибило Ананія з рівнова-
ги. Та потім у нього з'явився зловісний тон у розмовах з
власниками цінностей, і вони самі односили йому крам, не
чекаючи нагадування.

Касірка виявилася тямуючою, з гарними діловими й жі-
ночими якостями. Одне було погано — вона вимагала від

Ананія офіційного шлюбу. Він проти цього не заперечував би, коли б його перша дружина та жила денебуть в іншому місці, а та, як на зло, приперлася з донькою за ним слідом до Львова, ускладнивши становище.

Ананій почав дужче й дужче замислюватись — його перша дружина була до всього неарійка, хоч і писалася арійкою по документах. Варто було комусь донести, і його засягла б катастрофа за переховування неарійки — дружини й напіварійки—доньки. Треба було виплутуватись. Зрештою, гестапо одержало обох — неарійку й напіварійку з рук самого Ананія, й треба зазначити, що цілу годину після цього його мучило сумління. Незабаром відгуляли весілля Ананія з касиркою, яка звалася Анелею, й молодий подарував молодій декілька цінних речей, які належали його першій дружині, справедливо вважаючи, що золото й камінці не пахнуть.

Під цей час гітлерівців було вигнано й з Києва, і Ананій з новою дружиною не схотіли очікувати у Львові розв'язки, ліквідували крамницю, дали одному німецькому генералові великий хабар, який віднесла німцєви на квартиру сама Анеля й повечеряла з генералом, одержали "аусвайс" на поїздку до одного порту на Балтійському морі. Звідти подружжя благополучно відпливло до берегів Франції, причому сам Ананій плив за кухаря, Анеля — за стюардесу. Далі вони опинилися в Парижі.

— Мені набрид цей проклятий Ансбах, — сказала Ананію Анеля, перейменована в Парижі на Анет, — минуло вже стільки часу, а ми ніяк не кінчимо.

— Мила моя, — провуркотів чоловік, у якого ще не зникло роздратування після розмови з професором, — адже це була твоя ідея, коли не помиляюсь? Американці такі ж вимогливі, як і німці. На вітер грошей не викидатимуть. І коли ми змінили господарів, то це не значить, що не треба працювати. Чого ти нервуєш? Справи посуваються. Офіцер "сі-ай-сі" може готувати грошики, ми здамо людей протягом тижня. Бразильському представникові, який приїде приймати "переселенців" і привезе чек на паризький банк, ми теж матимемо що передати. Трохи затримується в тебе справа з іноземним легіоном, але це не біда. Мені доруче-

но налякати табірників і виявити деяких типів — це прискорить і твої справи. Завтра ми з лейтенантом переведемо одну справу. Вже викликано танкетки й військову поліцію...

— Але ж тут небезпечно. Мене заріжуть, коли дізнаються, що я їх записую не до робочої команди, а до іноземного легіону на смерть і каторгу. Я не хочу бути похованою в Ансбаху, як остання наволоч!

— Небезпека, безперечно, існує, без цього ніхто не дав би й франка. А ми полюємо на вищу валюту — на долари. До речі, агент бразильської фірми з'явиться до тебе, а ти, будь ласка, вплинь на його психіку...

Анет-Анеля почала бешкетувати, проклинати Ананія, докоряти, що він торгує її тілом, і наодруб одмовилася приймати ще хоч би одного мужчину. Вона й справді провадила небезпечну гру. Йї часто не вірили переміщені й вимагали доказів, присяги, свідків, гарантій, нахвалялися зарізати, коли збреше. Анеля крутилася, як могла. Аж тремтіла, щоб не впливло, бува, оте страшне слово "легіон". А одного разу Ананію навіть довелося чіпляти вуса й гримуватися на приїжджого француза. Анет тоді була за перекладачку й совісно переказувала Ананію все, що він і без неї добре розумів. Це заспокоїло хом-невірних, але ненадовго. Клерк-лейтенант розробив ще один захід, який мав прискорити справу, а йому самому принести добру купу доларів, яку він поцупить з подружжя.

Ананій Горб заспокоїв Анелю й подарував їй порошок кокаїну, якого добув коханий жіночці у того ж універсального лейтенанта. Коли відкинути п'ятдесят відсотків за американське невтручання й поблажливість та коли ніякий чорт не наврочить, — то й тоді залишиться для Ананія й Анелі чимало доларів. Дозволено буде реально мріяти про купівлю ферми на півдні Франції, про невеличкий виноградничок і власні печериці.

Анеля запудрила сльози й витягла яскравооранжову сукню, яка потребувала праса після попереднього журфіксу. Вона поставила нагрітися електричний прас, щоб випрасувати сукню. Ананій узяв свій акторський чемоданчик, до якого акуратно поклав повний костюм радянського офіцера, коробку з гримом.

— Хороша фірма, — сказав він Анелі, — у них є які завгодно мундири. Кептен, який цим порядкує, пропонував мені полковницькі погони, але я зупинився на капітанських. Глянь, яка краса. Завтра я їх налякаю, от побачиш. Треба тільки домовитися з нашим здирщиком-лейтенантом про мізансцени. Прощай, моя кохана...

Ананій пішов. Анеля розподілила порошок на дві частини й запакувала з насолодою до однієї й другої ніздрі. Боже, як вона стомилася від цих неприємних обов'язків. Ананій її зовсім не жаліє. Тільки б не придушили в оцього чортовому Ансбаху. Ананій здатний і на це, — досить згадати долю його першої дружини та власної доньки. Вона забула, що це було її ж, Анеліне, наполягання. Ну, ні, сама вона буде обережна. На цей раз — дзуськи! Вона вимагатиме свій пай готівкою. Кохання коханням, гроші — нарізно. Бракувало тільки, щоб Ананій купував собі десь ферму не з нею, а з новою любкою. А вона щоб гнила в ансбахській глині? Дзуськи й ще раз — дзуськи!.. Вона вживе заходів, щоб цього не трапилось...

На другий ранок до табору підкотила американська машина, в якій сидів радянський капітан із хвацькою борідкою й величезними роговими окулярами, безбарвний цивільний з портфелем та сам лейтенант — начальник табору.

Нью-йоркський клерк на посаді лейтенанта американської окупаційної армії сумлінно робив свій бізнес. Чим табір "ді-пі" гірший чи кращий за його рідну справу на батьківщині — реклямне бюро напою "Кока-кола"? Служба розвідки заступила йому рідну "Кока-кола" на європейському континенті. Старші офіцери "сі-ай-сі" давали накази, й він допускав у табір антирадянських агітаторів, вербував колишніх старост і поліцаїв до "служби охорони порядку", цькував і нищив радянських патріотів, котрі мали нещастя з німецьких пазурів потрапити до американської "благодійної установи" й за всяку ціну хотіли позбутися цієї непроханої оліки. Бізнес — то бізнес. А долар — це долар і найвищий закон...

Прибулі спинилися коло воріт, де їх зустріла виборна адміністрація, німецький поліцай козирнув, відчуваючи неперборний страх перед радянською уніформною, поскільки

не був ні про що поінофрмований. Радянський капітан, дуже кульгаючи, пройшов на територію табору й побажав особисто оглянути бараки й намети, де жили переміщені особи. Цивільному він наказав переглянути списки.

Табірники відмітили одну новину — їм не звелено робити ніяких обструкцій, як це було минулого разу, коли в розпорядження лейтенанта на радянську комісію летіло каміння й бруд. Ну, значить, продали на цей раз союзнички. Тепер запакують усіх до вагонів, повезуть туди, де грішили. Зрадили американці демократію. Хіба їм можна вірити? Це — крамарі, які луплять за живе й мерте, їх хіба обходять ідейні проблеми? Там хтось пропонував виїздити до Франції, Бразилії, до чорта в зуби. Будь ласка. Тільки швидше! Переміщені особи забігали, як руді миші й швидко паніка охопила чимало кого з табору.

Капітан виявився дуже скаженим. Він голосно бурчав і плювався, обходячи бараки, ні з ким не схотів говорити, зірвав в одному приміщенні петлюрівську ганчірку-прапор і потоптав ногами:

— Зрадники! Запроданці! Гніздо смердючих блощиць!

Коло групи бараків, відомих у таборі, як пристановище непокірних елементів, офіцер зупинився. Здалося, що він вагається. Він таки справді завагався. Хай собі лейтенант сам із ними має справу. Серце Ананія, сховане під мундиром офіцера, скажено калатало. Що-що, а ці бараки він знав. Тут відокремилися ті з переміщених осіб, які прагнули на батьківщину. Здебільшого тут зібралися чоловіки — з таборів смерті, з каторжних тюрем, смертники, нескорені душі. Вони вимагали день у день, з місяця в місяць відправити їх негайно до СРСР. Їхні посланці доходили аж до Мюнхена в пошуках репараційної комісії, там їх затримували, одягали наручники і назад не позертали. Інші їхні зв'язкові марно намагалися пробитися до радянської зони. Вони боролися за своє громадянство вперто, завзято, до смерті. В таборі перебували на особливому снановищі, під окремим доглядом, і часом їм здавалося, що й табір їхній не вдірізняється від попереднього, коли на вартових були мундири есесманів.

Офіцер переступив поріг барака, вгамувавши своє серце. Він почув, що може не вийти звідси живим, коли тут не пошанують його мундира.

Але розрахунок на дію офіцерської вітчизняної уніформи був правильний — капітана зустріли шанобливо, і негайно барак по вінця виповнився людьми. Мороз пішов поза шкірою удаваного капітана. Але повороту назад не було. Як і колись, коли його вперше випхано було на сцену і так само сотні очей уп'ялися в його постать. З тією різницею, що провалитися тепер — означало смерть.

— Струнко! — заверещав Ананій, хоч люди й без того сгояли стгунко й майже не дихали від хвилювання. — Хто хоче повернутися до СРСР, піднесіть руки!

Всі руки піднеслися вгору, цілий барак глибоко й одночасно зітхнув, ніби простогнав.

— Ага, всі! Ви гадаєте, що ми христосики! Ні, ми не христосики. Опустіть руки! Ще побачимо, хто з вас достойний прощення. А за ким плаче катівська мотузка. Не думайте, що нас можна обдурити. У тундру всіх! Там розберемось, хто стромляв ножа в спину революції! Добре подумайте. Списки тих, хто бажає репатріюватися, передайте адміністрації. Все! Зрадники й запроданці, піднесіть руки!

Люди стояли щільною масою, притиснувшись один до одного, не зводили очей з офіцера. Після його останніх слів загули, немов велетенська поранена істота.

— Ша, товариші! — пролунав рішучий голос. Наперед вирвалась із натовпу людина в майці, з голими татуйованими руками. "Моряк", подумав Ананій, відчувши завмирання серця й порожнечу в кишках.

Матрос відштовхнув тих, що його тримали, і підійшов з папером у руці до столу, на якому стояв офіцер.

— Дозвольте звернутися, — сказав моряк по уставу, стримано й чемно, — не знаю вашого звання, товаришу командире, поскільки погонів ще не бачив...

Він повернувся боком, щоб, доповідаючи офіцерові, не губити з уваги й своїх людей, — молодий, гордий красень — людина, якої не зім'яла й фашистська каторга.

— Ми теж не христосики, товаришу командире! Милувати нас не треба. Хто вчинив негідне честі радянського воїна, честі громадянина — нехай кара. Нехай смерть! Я довіряю своїй державі. Прийму все, що вона визначить. Краще кара нашого суду, ніж ласка американців! Ось сплосок людей, за яких ми ручимось колективом. Вони гідні поїхати перші. Хай живе батьківщина!

Він подав офіцерові папір, той сховав його до кишені кітеля, зіскочив зі столу й мовчки рушив до виходу вузьким проходом, який залишили табірники. "Хоч би швидше вийти на подвір'я", промайнуло в думках. Прискочив кроки. Люди допитливо заглядали у вічі, треба було щось сказати наостанку, але ніяк слів не знаходилося. Був тільки тваринний жах. Страшне дихання небезпеки схопило мов обценьками серце.

Вже на порозі хтось простяг руку до борідки офіцера, й борідка покірливо відліпилася і залишилась у руці. Офіцер раптом рвонувся вперед і побіг щодуху, доки натовп не опам'ятався. Як далеко стоять американські поліцаї! Хоч би не спотикнутися. Він затулив голову обома руками від каміння, яке мало полетіти йому навздогін. "Здається, добіжу". Яка міцна ще в ньому ота акторська скупість, — хіба не можна було для сьогоднішнього спектаклю найняти когось іншого? Пожадливість нікого ще не доводила до добра...

Табір оточила поліція, підтримана двома танкетками й кількома броньовичками, які прибули ще вчора. Особливо ретельно було оточено згадані бараки. Адміністрація запропонувала, щоб усі, які згадані в попередньому спискові, зголосилися протягом десяти хвилин, вони не можуть тут лишатися, для них готове інше приміщення, звідки вони поїдуть на батьківщину. Люди зрозуміли, яке приміщення малося на увазі, — вони забарикадувалися й оголосили, що не здадуться, доки не з'являться справжні радянські представники. Адміністрація пустила в дію пожежну команду, посиленій загін американської військової поліції, який чекав на цей випадок також уже вчора. Пожежники вдарили у вікна бараків водою з бранспойтів, а військова поліція застрочила з автоматів, прошиваючи тонкі стіни. Чо-

го там церемонитися з якимись там червоними! Збезумілі люди, проте, не здалися, відбивалися камінням, залізними прутами, дошками, табуретками, шпурляли посуд, ішли на автомати з ножами...

Ананій пив з переляку валер'янку й коньяк і мусив був під гарячу руку дати обіцянку лейтенантові відшкодувати доларами свій невдалий грим, який передчасно розкрив карти й змусив витратити більше боєприпасів, ніж планувалося. Частина повсталих загинула, багато хто потрапив до госпіталю, решту записаних вивезли геть, закувавши в кайдани найновішого американського зразка. Ця подія прискорила справи Ананія й Анелі: їхнє перебування прийшло до очікуваного кінця. Тепер, коли небезпека була позаду, Ананію здавалося, що не так уже й страшно було. Не ризикуювши, підеш не солено сьорбавши...

Паризький представник бразильського господаря пробував у Ансбаху на три дні довше, ніж йому належало, залишивши глибокий слід в Анелінім серці. Ананій повинен був звернути на це особливу увагу, але прогавив, цілковито покладаючись на дружину. Так на дрібниці зашпотуються люди, які порядкують більшими справами. Щоправда, його можна було виправдати тим, що бразильський повірний одразу ж організував виїзр на вербованих професором нових південно-американців українського походження. Анет-Анеля одержала привабний доларовий чек на паризький банк. Професор поїхав до Бразилії, навхрест поцілувавшись з Ананієм і подарувавши свою брошурку про потойбічний світ, немов передчуваючи деякі обставини.

За гаддя, яке на вербував колишній бургомістр, офіцер "сі-ай-сі" сплатив американською готівкою, і проклятий Мардарій Мардарійович, пронюхавши, яку купу доларів поклав за його роботу до власної кишені Ананій, примусив витратити ще грубеньку суму у вигляді премії на оплату нових бургомістрових передніх зубів. Чистий прибуток було сховано до секретної каси на тілі Анелі — спеціального гумового пояса, й вірна дружина рушила до Парижа. Ананій затримався в Ансбаху, щоб закінчити справу з третьою групою на вербованих, і не довше як за тиждень мав сумнівну приємність знову бачити бургомистра, котрий з'явив-

ся вимагати ще грошей. Мардарій був у новому американському обмундируванні, мав на лацкані строкатий значок, поводився нахабно, бавився револьвером, саяв новими передніми зубами.

На щастя, Анет-Анеля була вже у Франції з усіма наявними доларами та чеком. Вона мала пред'явити в Парижі список завербованих до іноземного легіону й одержати аванс, після чого повинна була телеграфувати до Ансбаха, щоб Ананій віз до Франції людей. На французькій території малося перевести остаточний розрахунок, одержати решту. Настрій складався прегарний, і Ананій співав та вальсував сам і з собою в кімнатці Анелі, куди переселився з табору. Бургомістр був буквально приголомшений брутальною відмовою Ананія, його владною самовпевненістю й міцною рукою, яка схопила за барки й струснула без жалю.

— Бандит! прохрипів бургомістр. — Я майже громадянин Америки!

Прибула довгождана паризька телеграма. Анеля сповіщала, що аванс одержано, треба везти крам. І ще кілька слів, яких не розшифрував одержувач. Анеля під впливом миттєвого почуття жалю до чоловіка радила доручити крам іншому провідникові, але телеграф переплутав слов'янські слова, і Анелін жаль лишився без користі для Ананія. Він кинувся енергійно діяти, найняв американську тритонку для завербованих, приготував раціони, виписав американські документи, забрав анкети з табірної канцелярії. Лейтенант, пам'ятаючи, що це бізнес, витяг у нього ще доларів, але, нарешті, все це позаду. Ананій востаннє глянув на Ансбах.

Він попрощався з дурненькою Зіною - перекладачкою, присягаючись ще раз, що негайно виписе її до Парижа, тривожно раптом згадав, як істерично цілувала його Анеля на прощання. "Пора з нею кінчати, — подумав тверезо, — чого доброго, долари розтринькала, доки я тут затримався..." І бразильський агент спав несподівано на думку, — боже, як він поглядав на Анельку, це буде катастрофа, коли вони порозумілися. Швидше до Парижа, він з них обох душою витрясе!

Начальник табору жував гумку й ляскав по плечах Ананія, удаючи доброго нью-йоркця, а тимчасом — скільки щирих доларів він вичавив з Ананія, це просто дракон, а не людина! На прощання він хотів наділити ще й годинник, луплячи за нього скажені гроші, та Ананій вже не мав необхідності запобігати перед лейтенантом і від купівлі рішуче одмовився. Натомість він подарував начальникові діряву угорську копійку на щастя та решту своєї гумки до жування, відчуваючи, що вже ні за які гроші не взіме в рот цієї гидоти. "Ба-ай!" попрощався він на американський манер.

Поліція на воротах ляснув по плечі, аж той зігнувся. Повантажив до машини людей. Ще небагато, ще добу другу, й він опиниться на території Франції, — треба пильнувати, щоб його бидло не розбіглося, прощай, Ансбах, хай ти западешся!

Довга й запаморочлива дорога змучила Ананія й виснажила. Його залізне тіло витримувало й не таку біганину, але час був і відпочити. Півсотні гевалів, яких він віз із табору, трималися істерично, треба було горлати на них, давати віскі, обіцяти все на світі і тримати в руках. Передчувають свою долю, іродові душі! Нехай повередують, це їхні останні дні. В казармах іноземного легіону не дуже поскачеш. Тільки кістки, може, й заціліють, а все інше їм перемнуть та пересолять.

Пересадки з машини на машину, доки доїхали до дійової залізниці, безконечні чекання, дві ночі без сну, галаслива торгівля з американськими перевірочними пунктами, хабарі й випивки то з одним клерком, то з другим — все це вимучило Ананія вкрай. І коли вінупхнув свій гурт до паршивенького вагона поїзда, котрий ішов до Франції вже без пересадки, витримка й енергія залишили його, він заснув, як мертвий, ледве переступивши поріг купе, в яке сіли його люди.

Вагон був маленький, купе з'єднувалося одне з одним, кожне мало окремий вихід. Ананій хропів і стогнав уві сні, йому снилася Анеля, яка чомусь тримала на руках його доньку від першого шлюбу. Потім він відчув, що його підкидає на велетенських хвилях, і раптом це не хвилі, а дач-

ний поїзд, що наближається до Києва. Серце застукотіло, потім стислося й завмерло, почало пухнути, — ось його повернення на батьківщину, у нього ж ні документів, ні радянських грошей, ні вигаданої біографії! Як це його послали так необережно. Так, це Київ, бо проїхали Пост-Волинський, паровоз гальмував. Швидше, треба щось вигадати, до кого він подасться, навіть нема часу зосередитись. Кожне зверне увагу, що він так тремтить. Раптом помітив поруч себе військового з малиновими петлицями. Кінець, не вберігся, кінець!..

Він тієї ж миті прокинувся й розплющив очі. Слава богу, це не Київ! Поїзд помалу повз, десятеро табірників не спали, мовчки всі дивилися на Ананія, не одводячи очей. У вікні сірів тьмянний світанок.

— Уже кордон? — Ананій, як пружина, випростався, солодко потягнувся й заглянув у вікно. — Ура! Здається, Франція! З мене могорич на першій французькій станції!

— Поздоровляємо вас, — відгукнувся чорнявий, записаний у Ананія першим у спискові.

— І вітаємо від глибини душі, — додав вусань.

— Так це, значить, ви тоді приходили в обмундируванні радянського офіцера? — запитав третій, маленький і нервовий, у нього шарпалася в тикові ліва щока. Решта мовчали.

Поїзд помалу йшов, подужуючи гори, з вікна видно було ліс і долину, вздовж якої бігла залізнична колія. Скільки ще залишилось до зупинки? Про щось вони дізнались. Пропали долари. Коли б не було так соромно перед самим собою, — він вискочив би з вагона негайно. Ні, не сором, а не хочеться ламати ноги. Показалося бидло, чи що?

— Ви нас, як рідний батько, влаштували, — продовжував чорнявий, — на все життя й на після смерті!..

— Встигай тільки кашляти кров'ю, — додав вусань.

— І французького представника грав, сама Анет нізачо не впоралася б, — сказав маленький, притримуючи долонею ліву щоку, щоб зупинити тик.

— Тихше, босото! — гукнув владно Ананій Горб. —

Ви на території Франції! Ковтніть язика, мені набридло вас слухати! Дисциплінку забули!

Вусань засміявся, сміх скидався на плач, він поглядав на решту, ніби запрошуючи реготати теж. Ніхто не поворухнувся.

— Ну й артист! — реготав вусань. — Продав людей, як рабів до іноземного легіону й думає, що ми дурні...

— Не до легіону, — перебив обуреним голосом Ананій, — а до робочої команди!

— Але ж продав? — не втримався маленький.

— Ти знаєш, що таке французький іноземний легіон? І коли б я не нюхав гестапо, я сказав би, що це найгірше місце в світі!

Купе загрозливо загуло. Ананій зрозумів, що його зраджено, і це, певно. Анеля, з намови бразильського агента, капітали в її руках, чого ж ще? Проклята баба випередила його самого, — невже він перед нею чимось прохопився? Гаразд, у Парижі розберемось. Ці каштани, які він тягав з вогню для інших, починали пекти пальці. Думка про Анелю підступила до горлянки, як спазма.

— Хлопці, — сказав Ананій Горб примирливо, — адже можемо розібратися. Коли ота каторжна Анет нас дурила, ми просто розвіємось по Франції й не підемо туди, де нас чекають. Це ж вона й мене схотіла спровадити, коли правда те, що ви кажете...

— Бреши, — добродушно озвався чорнявий, — тобі приречено до самісінької смерті брехати.

Він поглянув на Ананія й миттю схопив за руку, мов обценьками. За другу руку схопив вусань.

— Пустіть! — закричав Ананій. — Чого вам треба від мене?

— Зараз почуєш, — відповів маленький, вивертаючи пому кишені. Навіть потасмну доларову схованку було одразу викрито й долари забрано. Обшук стався блискавичний і одночасно ґрунтовний.

— Суд на місці, — сказав пошепки четвертий із забинтованою шиєю, який сидів напроти. Ананій ще пручався. Такого божевілля не могла собі уявити найбезглуздіша фантазія. Кінчити життя — і де? Там, де вважає себе в

безпеці. Стільки смертей обминув і — на тобі! Він рвонувся дужче й відчув, як з обох боків йому в ребра уп'ялися якісь гостряки.

— Пустіть, що ви робите? Я невинний!..

Ще кілька хвилин виграти. Повинна ж бути нарешті станція. Він намагався не ворухнутись і повно не дихнути, щоб ножі не проштрикували далі тіло. Пропає костюм, так і залишаться іржаві плями від крові... Виграти, за всяку ціну виграти хоч би хвилину.

— Братці, — сказав Ананій і заплакав, відчуваючи з радістю, що з очей у нього потекли справжні сльози, це може їх зворушити, — мене обмовлено перед вами, я згодний на всі умови, що хочете, для вас зроблю, не беріть гриха на душу...

— Мовчи, грізно прошепотів четвертий і вдарив Ананія кулаком у щелепу. Голова Ананія стукнулася об стіну.

— Будьте ввічливі з підсудним, — владно сказав маленький, і Ананій зрозумів, що це старший. Треба на нього вплинути. Роз'єднати їх. Розбити їхню змовленість...

— Й Присягаюсь! — гукнув він до маленького. — Богом святим присягаюсь, що ми з тобою діяли разом! Чому ж я сам повинен відповідати? Це ти мене підмовив! Братці, хай і він відповідає...

У маленького дужче затіпалась ліва щока, він схопився за неї обома руками, але не міг зупинити шарпання м'язів.

— Читай вирок, не звертай уваги, — сказав чорнявий, — я бачу підходяще місце...

— Іменем матері нашої вітчизни, — похапцем почав маленький, і щоку його й далі шарпав тик, — іменем його, мене, всіх, кого ти продав до легіону. Кого ти відправив у рабство до Бразилії. Кого віддав до рук американських катів. Кого розстріляно, замучено, ув'язнено...

— Стійте! — несамовито вереснув Ананій Горб. — Я вимагаю справжнього суду! Вас самих треба судити за злочини!

— Цить, падло, — штовхнув його чорнявий, — твоє життя нам відоме. Ми заплатили Анет за повну біографію...

— Вітчизна тебе наздогнала. Бізнес скінчився, — сказав вусань.

— Читай швидше, — прошепотів четвертий, поглядаючи у вікно.

— Мерзотник і негідник, — продовжував маленький, і щочка його сіпалася без увагу, — зрадник і запроданець! Убивця дітей і жінок, продажна шкура, американський холуй! Засуджуємо тебе...

— Давай, — перебив його четвертий. — Одчиняйте двері. Раз-два. І — три!..

Останнє, що побачив у своєму житті Ананій Горб, був тьмяний блиск ріки глибоко внизу під фермами мосту. Зафіксував підлетілу до його розплющених очей залізну шпалу, повз яку падав, та обертовий рух поїзда на тлі сірих світанкових хмар.

Київ, 1948

СОСЮРА УРИВКИ З "МАЗЕПИ"

Передруковуючи де-які з пропущених еміграційними "фітільовщиками" уривки з Сосюриної поеми "Мазепа", що була друкована в журналі "Життя і революція", ч. 1, рік 1929), робимо де-які уваги що-до її якості. На початку мусимо звернути увагу, що Сосюра дуже примітивно уявляв собі королівський двір і опис його який наводимо, викликає вражіння, що мова про " публічний дім" в якому всі тільки те й роблять, що по закутках і в кущах віддаються коханню. Мазепу вже відразу малює автор бабієм в якого всі дівчата і жінки закохуються до безтями.

Ось цей опис:

І од зорі і до зорі
При королівському дворі
Танки й музики без *перерви*...
Там очі панн хвилюють нерви,
І під крилами віт густих
У тьмі алей цілунки й сміх.

Там у далекім зор огні
Все ходять лицарі ясні,
Мов рух меча, метке їх слово.
І паж між ними чорнобровий,
Мов тінь, легким блукає кроком,
Такий стрункий і одинокий.
В його очах туман, огонь...
Хто він такий? Як звать його?
Він задививсь у ночі тьму,
Притис до пліч вузькі долоні,
І чорні кучері на скроні
Упали хвилями йому.

На бархат вій, на владні очі
Вже не одна молилась панна,
Зорею тихою цвіла,
І перед гордою красою,
Непереможною такою,
Встоять ні одна не могла
І потім вічно пам'ятала.
Від пани жінки не відставали...
Він дарував на мить любов
І знов байдужий далі йшов.

Далі читаємо — поспішає за Мазепаю у сад красуня

Це — Зося, удова,
любов Мазепи чергова.

і за пару хвилин.

Світили зорі з вишини,
вбрання ритмічно шелестіло,
стегно оголене біліло,
зідхали трави і вони...
Світили зорі з вишини,
він цілував і губи й брови,
а потім стало ніяково
й не так бажані плечі й груди...

Щоб ще представити в гіршому світлі Мазепу змаль-
вує таке закінчення:

Зося.

Ще мій любий!

У цій зеленій тишині
з тобою солодко мені.

І паж лежить. Та вже не те
її волосся золоте,
і поцілунки Зосі ревні
йому гидкі і неприємні.

Кінчається опис побачення так:

Зося.

Тепер мені все ясно стало.
Та я ніколи не чекала,

щоб можна швидко так забуть,
і як ганчірку одшпурнуть
ту, що усім ризикувала
й коханкою, рабою стала
в гіркий і радісний цей час,
жорсткий хлопчику, для вас!
Але чужа мені журба,
бо жінка я, а не раба.
Собі я добре ціну знаю,
не шлю на вас небесних кар
і за образу вибачаю.
до збачення au revoir.

і далі така сентенція Мазепи:

Мазепа.

Ну, що-ж! Я знаю вже давно,
що набрида одно вино.
Це над красою не наруга.
В моїй душі єдине гасло;
не засмагатися у-друге
із люльки, що уже погасла.

Все описане не тільки далеке від історичної правди, але й від мистецької правди, але... але за те принижує Мазепу, робить з нього розпусника, брехуна і нелюда. Але цього Сосюрі мало і далі цей досвідчений "холуй" пише:

Та в парку бути не можна Івану,
він королівський паж коханий,
і од зорі і до зорі
він мусить бути при королі,
коли вино рікою ллеться.
Король всміхнувсь, і паж сміється,
він зна заздалегідь, здаля
усі капризи короля,
він зна усі його секрети.
Кому завидна доля ця?
Не тільки подавать штиблети,
а подавать іще й серця::
водити дам вночі і днем
на рандеву із королем,

забувши сон, любов, утому
і як могила будь при тому,
ходить навшпіньках день за днем,
ну, словом бути холуєм.

Щоб ще принизити Мазепу він йому приписує такі міркування і стремління:

Він подає йому вино:
"Паж і холуй... не все одно"...
так дума Іван під чарок дзвін:
"Я хочу бути таким як він,
де народивсь і виріс я,
там, де Україна моя"...

Тут, як бачимо, згадане голе, егоїстичне стремління до влади, влади неповязаної з жодною ідеєю вищого порядку, лише, як засобу "уживання життя", на зразок короля Яна Казимира, зразок створений Сосюрою, правдоподібно в наслідок неосвіченості і примітивізму Сосюри, бо в дійсності пановання Яна Казимира було виповнене війнами з українцями, москалями, шведами і не нагадувало описаного в поемі. Дальший уривок, який наводимо, конкретизує "любов" до України приписану Мазепі, яка з одного боку нагадує Сосюрину "любов" (вірш "Любіть Україну"), а з другого — з другого "козацька воля" його поеми надто подібна до вигаданої Пушкіним у його "Полтаві" ("друзья кровавой старіни .... так своеволієм пилая" і т. д.). Ось цей уривок:

Мазепа.

Ні, я згадав про Україну,
козацьку волю і орлів...
Про дальній плач, і сміх, і спів,
про рідний шум і верб і трав...
Козацьку волю я згадав — є
там дзвін копит, і крик, і постріл,
там шаблі рух меткий і гострий.
На бунтівливій оболоні
живуть там бурею яркою,
і золоті зорі долоні
тремтять над синьою рікою.

Але для Сосюри того мало, бо ж він, як казав Шевчен-

ко "за шмат гнилої ковбаси" не пошкодує нікого щоб вислужитись москалям і навіть самого себе згоден виставити на посміховисько як цілковитого невігласа. Зрештою, може і величезна більшість його читачів не знала (і не знає), що Мазепа полагоджував на доручення короля важливі дипломатичні справи (політичні), що в 1656 році король послав його на кілька років до Голяндії студіювати артилерію, що у 1663 році він разом з королем їздив у ту частину України, яку москалі, зрадивши Україну віддали полякам. Там Мазепу король у звязку з тяжкою хворобою Мазепаиного батька відпустив на його прохання, а по смерті батька призначив на його посаду.

Та за правду про гетьмана Мазепу (якої і так наші претенденти на "інтелігентів" не знають) москалі свого прислужника не похвалять. Хочеш підлабузнитися — де хоч візьми гною і обмасти з ніг до голови! І виродок (представник "виродження"), московський холуй Сосюра, щоб тільки догодити "ведущему" пускається ще на одну гидоту.

Подаємо дослівно:

Вдягни мене, мій любий паже!
Я од вина, немов маля.
Така стареча доля наша,
така вже доля короля.
І більш до мене панни Юзі
ти не приводь. Ми вже не друзі.
Мій вік не юний, я — не ти.
У мене з Юзею не тес...
Я тільки нерви рвав із нею,
а нерви треба берегти.
Ти уявляєш, цілу ніч,
за молоко розкішних пліч,
за губ огонь, за бархат брів,
я, мов крамар, її молив,
ридав, як за розбитим полком...
І все мій хлопчику, без толку.
Да, хлоню, я — уже не ти.

Мазепа.

Так я вам могу помогти,

якщо ясна величність ваша
не погребує після пажя.

Король.

Ну, що ти? Це — забобони.

Тут ні при чім моя корона.

Я хочу, щоб була моєю
ця норовиста Галатея.

Аби було міцне вино,

а перший хто, — не все одно?

Тут сам наклепник заплутався, порушивши не лише історичну, але й мистецьку правду. Чим міг би керуватися Мазепа роблячи таку ганебну пропозицію? Дозволу звести дівчину не потребував від короля. З *Сосюриної* поеми видно, що Юзя була дуже порядна дівчина і навіть ставши жертвою підлоти і власного кохання не перестала бути нею. Чи мав підстави король чогось сподіватися? — жодних. Тому, довідавшись від Мазепа, що Юзя йому віддала-ся — король протягом наступних місяців не згадує ані про неї, ані про цю розмову.

Ось уривки, які знайомлять з дальшим перебігом:

Був парк і темний, і туманний.

Та ніч без місяця була,
коли уся в сльозах Івану
невинність Юзя віддала.
У шумі стомленому трав
вона нічого не питала,
і тільки одного благала,
щоб він нікому не казав.

Ішла дівчина в парк туманний,

а жінка з парку з ним ішла.

Хоч він і взяв її по згоді,
та почував себе як злодій.

Юзя.

Ти йдеш сумний і ніяковий.

Чого мовчиш? Скажи хоч слово.

В мені ні краплі каяття.

За тебе любий мій Іване,

я віддала б усе життя.

. . . . .
Вони ішли в солодкій млості
в шум заль, на музики прибій
А потім в спальні голубій,
коли заснули п'яні гості,
король позвав до себе паж.

Король.

Ну, як?

Мазепа.

Уже величність ваша!

Король.

Невже так швидко? Ну й Іван!
Паж, і поет, і Дон-Жуан.
Зі мною крицею була,
Ти підійшов, — і воском стала.
Та за такі твої діла
тебе озолотити мало!

По вигаданому Сосюрою двобої важко ранений Мазепа бореться зі смертю, його доглядає любляча Юзя. Одужуючи Мазепа каже:

Я буду жить. Прощай, могило...

Повніє зір і серця бій.

Юзя.

Яка я рада, любий мій!

і голос Юзі молодий
неначе лле солодкі сили
Мазепі в виснажені жили,
й кохана в білому вбранні
над ним поникла в тишині,
неначе янгол білокрилий.
ти життя своє невинне
зв'язала з ними до загину.
Якби я все сказав, кохана,
чи дарувала б ти Івану?

Юзя.

Що-б не було, я добре знаю, —

моя любов усе прощає.

Такі відданні й молоді
були вуста її розкриті,
що Іван забув усе на світі, —
кров налила вуста бліді,
і він притис її к груді.
Дивився в очі до знемоги,
де щастя сонцем розлилося,
все гладив плечі і волосся
і цілував так довго, довго...

Уривок розмови, що наступила пізнійше ніби робить
вражіння, що у Мазели прокинулась любов до свого наро-
ду, але автор спішить дати потрібне його панам пояснен-
ня, що це просто авантурниче шукання нових вражінь ("що
до нових іде хотінь і потопає в їх отруті").

Мазела.

Народе мій! В твоїй журбі
Невже нема чого робити?
Невже судилося тобі
рабів і зрадників плодити!?
А доля иншою була-б...
Хто-ж поведе тебе повстати,
коли і я, мов пес, мов раб,
тебе зміняв на ці палати?
Де взять тобі своїх месій
коли і я такий, як всі?

Юзя.

Ой заспокійся, любий мій.
Не можна-ж так! Я ніби рана.
Невже в цей час твоя кохана
така чужа душі твоїй?
А я усе зроблю, мій милий,
щоб бути з тобою до могили,
піду в огонь і в боротьбу,
я розділю твою судьбу,
степами буду золотими
з тобою скрізь блукати я.

Юзя.

Однині будуть хай моїми
любов і ненависть твоя.
Хай коні ждуть, і шабля й слава,
і козаків бурхливі лави, —
з твоїм зіллється Юзі слід,
коли одужаєш, як слід —

Йому давно набридло вже
життя розкішне і чуже
і Юзя з синіми очима.

Так і з Мазепою Іваном,
що до нових іде хотінь
і потопає в їх отруті...
В його душі, нічим не скутій,
жіночі образи забуті
живуть, як відгомін, як тінь.

Чи можемо ми дивуватися тому, що виродок — московський "холуй" намагався в зогидженню і спотворенню Мазепи перевершити (значно талановитішого) московського імперіяліста — Пушкіна, у якого "запозичався"? Плягіятів він і раніше не цурався і то більш виразних, хоч би у Лермонтова ("Воздушний корабель"). Безумовно — ні! Та й не для того ми наводили уривки з "Мазепи" Сосюри щоб розглядати їхню мистецьку вартість. "Твір" на те не заслуговує. Наша мета значно простіша: дати змогу читачеві легше розрізнити писання представників "виродження" 20-х років від творів реперезентантів ВІДРОДЖЕННЯ, порівнявши хоча б наставлення до гетьмана Мазепи одних і других. Далі подаємо твори кількох поетів справжнього українського відродження, що всі ставилися до нього цілком інакше ніж виродок - Сосюра.

Подаємо вірші Тараса Шевченка, Є. Маланюка, Дажбожича, Дарагана, Ю. Липи. З більших творів слід згадати видруковану в УССР рівно ж у 1929 році драму Старицької-Черняхівської "Іван Мазепа", в якій змальовано гетьмана таким, яким він був. З чужинецьких авторів слід зга-

дати Р. Готшала "Іван Мазепа", Ю. Словацького "Мазепа", Вольтера і Байрона.

Однак мусимо признати, що, на жаль, у наслідок невігластва більшої частини української еміграції, яка думає, що пара власних авт — це озанка приналежності до інтелігенції, жменці москалів вдалося "обегоріть" еміграцію остільки і остільки їй "промити мозок", щоб вона по 25 роках підтримує власне представників виродження. Є навіть випадки коли на академіях на честь Мазепи виступали (скажемо делікатно — "уердепістки") з деклямаціями уривків з Сосюриної поеми, і після того їм поручувано виховування пластунів або навчання української мови в школах українознавства.

Слова тут зайві, але народню приказку пригадати не зашкодить. Вона каже: "дурнів не сіють, вони самі родяться". Зле лиш коли буває завеликий урожай.

ПОЕТИ УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ
І ЇХ СТАВЛЕННЯ ДО І. МАЗЕПИ

Тарас Шевченко

ИРЖАВЕЦЬ*)

Наробили колись шведи
Великої слави:
Утікали з Мазепою
В Бендери з Полтави;
А за ними й Гордієнко,
Кошовий із Січі,
Веде своїх недобитків
Та плаче, ведучи, —

.....
Того плаче, що поради
Не подала мати,
Як пшениченьку пожати,
Полтаву достати?
Ой, пожали б, як би були
Одностайне стали,
Та з Хвастовським полковником
Гетьмана єднали;
Не стреміли б списи в стрісі
У Петра у свата,
Не втікали б із Хортиці
Славні небожата,
Не спиняв би їх прилуцький
Полковник поганий...

.....
Кобзарі нам розказали
Про війни і чвари,
Про тяжкеє лихоліття

---

*) фрагменти

Про лютії кари,
Що ляхи нам завдавали,
Як нас розпинали.
Що ж діялось по Шведчині, —
То й ляхи б злякались,
Оніміли б з переляку
пяні небораки!

Є. Маланюк

(Написане за часів коли Маланюк був одним з чоловічих представників відродження і творцем. По 1943 році, коли приєднався до письменників відродження, за 10 років написав коло трьох десятків слабеньких віршів і 2 томи анти-націоналістичних "Спостережень").

ДО ПОРТРЕТУ МАЗЕПИ

Це відчути, вчитатись в це треба,
Розчинитись еством в сім сенсі:
Illustrissimus Dominus Mazepa
Dux Cohortis Zaporoviensis.

Срібна чуприна, чоло пророче,
Ні, не порожній зір Ніоби —
Зимні телескопічні очі
Бачать майбутнього буряні доби.

В панцир закуто груди і плечі,
Тінню за ними — спалені крила,
Серце юне і тіло старече
Пурпур і бронза окрили.

Риму козацького сивий Марсе! —
Чули століттями, віщий гетьмане,
Гул погребовий полтавського маршу
Крізь Петербургу затруті тумани.

Квітень не всує спалахнув у січні,
О, імператоре пізних літ! —
Вічна пам'ять плечам владичним,
Що обіймали блакитний міт.

13. II. 1932.

Дажбожич

ПОБАЧЕННЯ

Ніч бархотином сади повила
Сріблом легеньким заткала даль...
Тихо шепочуть Сеймові хвилі...
Чарів весняних відвічна сила
В душі Мазепи збудила жаль...

Вийшов з палати ясновельможний,
Дуба старого спиною підпер,
Вдарив рукою по струнах кобзи
І спів полинув палкий, тривожний
Аж до далеких небесних сфер!

Шовковий шелест степів безмежних
В пісні тій, брязкіт козацьких шаблук,
Крик передсмертний, жаль за коханим
Вчинки славетні дідів старезних,
Доби князівської гамір і гук...

Пісня дзвенить, горять дії скрижалі
Кровю й риданням жінок та сестер,
Ячить напняте як струни серце,
Спрага відплати, помсти без жалю
Вогнем палає в пісні тепер!

Тиша... Далекий гуркіт гармати —
Бій вже клекоче, кипить навкруги...

Мужність прапори козацькі леліє:
Голосно, грізно, повне принади —
Слава! і щезла орда ворогів.

Очі гетьмана сіють пожежи
Стан розпростався, ніздрі тремтять
Краса орлина в лиці ясніє
Дух йому сперло, очі горять —
Ворог кидає й північні межі...

Раптом, за вогкими тінями ночі
Ген задзвеніли підкови коня!
Ближче, чутнійше, куці зашуміли,
Перед гетьманом — очі дівочі
Повні жаги й чарівного вогня.

Зсунулась легко з коня вороного
Руки, як змії круг шиї сплела!
Вохкий, шалений вогонь-поцілунок,
Повний жаги, чаду-болю хмільного
Із уст гетьмана спіла...

Руки гетьмана — старість забули,
Міцно в обійми взяли запальні!
Пестощі сіють гарячі, безумнії,
Гордії очі в дівочі пірнули —
Палять в безоднях купальські вогні!

Уста шепочуть: "Мотрю! Голубко!
Ясна мов ранок, ляля моя!"
Дощ поцілунків рясних, гарячих
Й знову: "кохана, серденько, любко"
Вона ж: "мій орле! я вся твоя!"

Та тут рукою торкнувся шаблі...
Замерехтіло ген щось у імлі...
Москва, кайдани, сні України,
Змагання дужих, крові коралі
Й мука відбилась на гордім чолі!

Зітхнув глибоко і зціпив зуби
Обличчям мязів пробігла дрож,
Чугунну сталість надала тілу,
Блиснули очі полум'ям згуби —
Не розвіються вже пупянки рож!

"Цвіте рожаний" — промовив з жалем —
"В думках вік будеш в сяйві принад
Ясність мов зірка, як янгол раю
В короні духа світить кришталем,
Але я... гетьман... — вертайсь назад!"

Ю. Дараган

МАЗЕПА

Фрагменти

Кінець бурливої гетьманщини
— Одчай і масстат.
Твій захід жовто-помаранчевий,
Твоїх очей агат!
На тлі минувщини трагічної
У жовтім контуші,
То ж ти — мара душі величної,
Шляхетної душі,
То ж ти, гетьмане, сивий страднику,
"Опущений Іван!"...
Перемогли, зробили зрадником...
Зникає пан гетьман...

І раптом гимн, заграли сурми,
Тишу розтяли, мов ножі,
Виходять шляхти пишні юрми,
Пройшли гусари і пажі.
І серед вигуків бентежних
Кортеж гетьмана підступив,
Йому назустріч хрипко з вежі

Фагот іржавий просурмив...
Іскриться баль в старезних салях,
Вся повинь польської краси,
Жіночі усміхи засяли
Бренить оркестра голосів...
Тут сивини його не бачуть,
І сміх жіночий чарівний
В крові запалює вогні...
А ти, а ти, химерна Мотре,
Яку ж отруту ти знайшла?
Мов пишна квітка в дикім полі,
Зачарувала, отруїла,
І, відіпхнувши, відійшла...
Вітриць мазурка кунтушами,
Летять едвобні рукави;
І час — немов у прірву камінь,
І сміх, і нахил голови...

І раптом розгортаються малюнки
Сплюндрованої, рідної землі,
Від батогів на спинах визерунки,
Такі страшні, такі страшні вони...
А як цвіла недавно ще країна,
Яким молилася казковим сном!...
Москва натисла, налягла коліном,
Правобережжя віддають ляхам...
Чого ж чекати, сподіватись далі,
Яких чудес від неба і богів?
Вже із труни гетьмани повставали
І кличуть помсти і кривавих злив...
І гетьман Дольській переказує княгині
— Союз Карлові й дружбу з ним.

"Яко ми за душу Богдана
Молим Бога і славим його,
Що Вкраїні загоював рани,
Знищив, скинув лядське ярмо,
Так противно — самі і нащадкам
Перекажемо кляти тебе,

Як не звільниш сплюндровану матір
Зпід московського іга тепер.
Очі всіх на тя уповають,
Хай пильнує життя твоє Біг,
І благаєм, щоб волю для краю
Він здобути тобі допоміг;
Бо неволі, знуцання вже доста,
Закипає у серцеві кров!
Миргородський полковник Данило Апостол
І прилуцький — Горленко Дмитро".
Так хвилює і кличе Вкраїна,
Запорожці, як бджоли гудуть:
— Що ж не хоче гетьман і донині
Простувати на вільную путь,
Може, мало неволі і ганьби,
Може, далі служити Москві,
Хай поспільством піклується Пан Біг,
А Вкраїну на смерть і на скін?!

Але московська по містах залога,
Біля старшин Петрові шпигуни,
Необережний крок — і все залиє стогін,
Кривавий дощ пожежі і вогні...
Довіритись кому і на кого спуститись?
Є ненадійні, дурні і людя, —
Одні нехитрі і такі прості,
Другі птахами будуть в кігтях битись.
Ні, краще гетьман сам
На власну руку візьме,
На власну совість
Відповідальність всю!
"Ти, Орлику, дитячий маєш розум,
Мовчи, не час, я знаю сам коли...
Москва піде на північ воювати,
А Станіслав ввірветься з-за Дніпра...
Ще рано, почекай, чого тепер гукати?
Кажу, ще не пора!" ...
. . . . .
А час іде, росте, росте тривога,

За обрієм рокоче глухо грім,
І суне хмара по степах розлогих,
Заповідає чорну смугу злив.
І раптом вістка — повернув Карло
Свої полки свої полки на південь!
По Україні глухо загуло,
І прокидається червоний півень.
Потужно, хвилею московська **повінь** лле
На українські ниви і простори,
Жалю і горя селам завдає
І залива шляхи, як море...

Летіло птаство в край далекий,
Перелітало у вирій,
Качки, лебеді та лелеки
— Стрічки у синій висоті.
Та золотило довгі списи
Вже кволе сонце по Іллі,
Руді "брати" топтали тирсу,
Місили борозну ріллі,
Ішли вночі крізь мряки білі,
Гадали за "робят", "жону",
Вози, як лебеді ячили,
Як пави, дерли "тишину"...

Відтяти від Дніпра і Кошу
Мазепа-гетьман і Карло,
Але зрадливе щастя, може,
Не згасло і не завело.
І вранці гетьман сповістив
Перед рядами сердюків:
"Брати, заслонимо шаблями
Ми рідний край від москалів;
Рука Петрова ніби камінь
Гнітить України синів.
Не раз я закидав цареві,
Що він калічить нарід мій,
І що не личить москалеві
Нам занапашувати днів...

Але дарма, царям не треба
Ні щастя нашого, ні зла,
Їм нестрашні докори неба,
Ні смерть, ні зойки, ні сльоза.
Надходить час проголосити
Нам незалежність від Москви.
То ж хай живуть і посполиті,
І ви, відважнії сини!
За мною!" Гострий вітер лле,
Хмарки, мов біле ластовиння,
І чорний огир б'є
Дзвінким копитом камінь і коріння.

Бороняться батуринці завзято,
Жінки, міщане вийшли на вали,
І мруть під гаківницями салдати.
До замку йдуть і сиві, і малі.
І зрада, знов ганебна зрада,
Тасмний хід вказала москалям,
Вони ввірвались диким стадом,
Вдираються у божий храм...
Всю площу москалі залляли,
Мов гайвороння з висоти,
І на списи дітей встромляли,
Жінкам пороли животи.
І ікон здирають срібло, золото,
Торощать меблі і дітей,
І за халяву — діаманти,
І жмені золотих речей.
Горить Батурин... Все живе
Потяте, вирізане, вбите...
Лише рудий вогонь несе
Свої жалі похмурих висям,
Несе, благає,
Шипить, тремтить і умліває,
І край сусіднього села
Багряним димом застила,
І дико, дико так вночі
Черваним полум'ям блищить...

— — — — —
Вже листопад мережить сине зимно,
Вже за Десною Гетьман і Карло...
В останній раз перед його очима
Батуринські з руїни горби...
Ось замку згарища... Гетьман коня затримав,
І біль, і смертний біль в його очах застив...
"Притихне знов моя країна,
І запанує знову жах...
О, поможи Ти нам, Всесильний,
І дай перемогти Петра!"...
— — — — —

По полі біля стін сторчали
Поламани шаблі, списи,
Круки над згарищем кричали,
А над кістками вили пси...

**
*

Карла розбито, Україна
Знов під ногою москалів,
І українець стяг свій кинув,
З жаху вже мало не умлів.
Усі, хто був Мазепі братом,
Доводять зраду і злочин,
Гетьмана звать проклятим катом,
Кричать, що чорно зрадив він...
В рядах козацтва сум і жах.
Гремить анатема в церквах...
Землі святої хоч би клапоть,
Все той же, той московський "лапоть".
— — — — —

Зникає людська доля в колі,
І виринає знов вона,
І перемога, і недоля,
Тюрма катів, і дика воля,
І сум, і пахощі вина.
І ще нераз перед очима
Відбудуться минулі сни,

Нераз вночі вогонь заблима,
Нераз оселі вкриє димом,
Засіє птаством навісним...
І тільки спрага, спрага воли
Так стисне горло, здавить так,
Що знов би, знов у дике поле!
Знов коні, стріли, бранці голі,
Шаблі та повний сагайдак!..

Жидлоховіце на Моравії, липень, 1924 р.

Ю. Луна

З "НЕНАВИСТИ"

Чавун ненависти у формах утвердиться...
Із сел кремезних вийдуть, вибухнуть з міст
Нагорожені, німовні, повні помсти
Ряди, фаланги збиті, шерсть при шерсті в стиску,
Повстали враз — мов з помаху руки —
Не тисячі, а армії, мільйони, —
Залізні вовки.
Несамовиті йдуть вони туди, де землі
Тримає в кігтях Кремль,
Драконє Росії, твої минули роки, —
Розпусне тіло рвуть огненноокі!
Незрушима,
Невмолима,
Як меч і Хрест!
Ми знак життя, що вільне і щасливе,
з фанфарами пройде по Україні,
гнучкий, як лезо шпади неламливе,
брат мудрости, з жонами гречний, в бою звинний,
предобрий будівничий, знаючий сусідів,
неутомимий покровитель творчих воль —
сам ІОАНН МАЗЕПА.

Порівняймо "любов до України" представника "виродження" і... здеморалізованої, "обезмозглої" (по нашому — збаранілої) еміграції.

"Для нас вона в світі єдина, одна

В огні кононад, що розвіяли в прах
чужинців в зелених мундирах
в багнетах, що в темі пробивали нам шлях
до весен і світлих і щирих."

(для "сосюр" міститься їхня "Україна" в багнетах московської армії, чужинцями є лише німці, а не московські окупанти і перебування в московському ярмі, для орденоносних холоуїв — верх щастя).

Представник же відродження — Т. Шевченко, любить не саму територію, окупантів — ненавидить і любить так, що як і "Одержима" Лесі Українки готовий не лише віддати за неї життя, але й душу, бо в Бога вірить, зве "святим", але згоден допуститися смертного гріха.

Ось ці короткі, але які ж сильні слова:

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що прокляну святого Бога
За неї душу погублю.

("Сон").

Або:

"Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її окраденую збудять...
Ох, не однаково мені!"

А тепер подаємо ще вірш Олеся:

Живи, Україно, живи для краси,
Для сили, для правди, для волі!...
Шуми, Україно, як рідні ліси,
Як вітер в широкому полі.

До суду тебе не скують ланцюги
І руки не скрутять ворожі:
Стоять твої вірні сини навкруги
З шаблями в руках на сторожі.

Стоять, присягають Тобі на шаблях
І жити, і вмерти з Тобою,
І рідні знамена в кривавих боях
Ніколи не вкрити ганьбою.

ФОТОКОПІЯ ЛИСТА ПРОФ. СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО

ПРЕЗИДЕНТ
ГОЛОВНОЇ РАДИ
НАУКОВИХ ТОВАРИСТВ ІМ. ШЕВЧЕНКА

Дорогий Колего:

Щиро дякую за ласкаво на-
зісання Вашої цінної праці про
Лесю Українку! А ще віра в мене
вони похваляють прохитати, — а феєчу
безу в порогом!

Переводити, дорогий Колего,
дійсну обурку світопотимру Р. У.!

Незнаю, чи так, — але мене
це десятиліття в USA вже зчуємо.
Лікеса Бомбівина: Віємо силани акц.
ції чії серієкви, Віємо матфітанди

за собами накідується наші
виправді :

① марксизм - або нау. Комунізм

② федералізм.

Все завинили вже, всіх
найше - наших казавчів -
за широту кривили...

На Давидско, Віденці, да сито
казав : es ist ein Feind...

Туваліне зроби - боу мина.

Нам Радич РЦ

Жун 24. 58

Містимо фотокопію одного з ряду подібних листів Президента Головної Ради Наукових Товариств ім. Шевченка проф. Романа Смаль-Стоцького. Лист писаний на блянкеті власноручно — отже його автентичність безсумнівна. А його правдивість кожному хто уважно перегляне список видань НТШ за останніх 25-30 років і познайомиться з їхнім змістом, також буде ясна.

Проти такого напрямку виступив попередник на становищі Голови проф. Р. Смаль-Стоцького Д-р Чубатий дня 4 жовтня 1952 року і є підстави припускати, що це було справжньою причиною того, що не був обраний поновно. Рівно ж імовірно, що Смаль-Стоцький був обраний тому, що звязок його з університетом у Мільвоке позбавляв його змоги стало впливати на діяльність централі в Нью Йорку.

Тому, що де-хто з трудом відчитує писане рукою, подаємо друком важливішу частину листа:

"Не знаю як Ви — але мені це десятиліття у США вже змучило.

Якесь божевілля: всіма силами агенцій держави, всіма матеріальними засобами накидують нашій еміграції:

1. Марксизм або нац. комунізм
2. Федералізм.

Все засвинили вже. Всіх майже — наших науковців за долари купили..."

ПОДЯКА

Автор висловлює найщирішу подяку за всебічну допомогу у виданні цієї праці п. Володимирові Макару і п. Марії Письменній та всім хто спричинився до її появи й поширення.

Рівно ж щиро дякує всім жертводавцям, які своєю пожертвою довели своє зрозуміння ширення правди і громадську мужність, підтримуючи її.

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ:

І. Бескид	\$350.00
Бачинська	1.00
В. Гнатюк	100.00
В. Грищенко	100.00
Н. Н.	20.00
О. Дудар	20.00
В. Євич	100.00
П. Євич	20.00
Д. Крупка	50.00
М. Письменна	150.00
В. Прийма	4.00
О. Сергійчук	100.00
С. Чернець	50.00
П. Чумак	10.00

З М І С Т :

Кілька слів про "відродження" і "виродження"	3
ПРО ТВОРЧІСТЬ Ю. ЯНОВСЬКОГО	14
Сіяч моральної гнилизни й національної зради	15
Патос плебея	27
Ще кілька слів про твори Ю. Яновського та "волю" слова в українській пресі Північної Америки	36
ДО ТВОРЧОСТІ М. КУЛІЩА:	
Ще де-що про М. Куліша	44
"Автобіографія"	70
ДО ТВОРЧОСТІ В. СОСЮРИ:	
В. Сосюра в світлі власних творів і його "Любіть Україну"	74
ДОДАТКИ:	
Ю. Яновський, Бізнес	98
В. Сосюра, Уривки з "Мазепи"	124
Поети українського відродження та їх наставлення до гетьмана Мазепи і до України	134
Фотокопія листа проф. Р. Смаль-Стоцького	147